

**ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ Г.С. СКОВОРОДИ**

**ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ АЛЬФРЕДА НОБЕЛЯ»**

*Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису*

ПРУС НАТАЛІЯ ОЛЕКСІВНА

УДК 378:81'243:17.022.1 (043.5)

**ДИСЕРТАЦІЯ
ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОГО ІМІДЖУ МАЙБУТНЬОГО
ВИКЛАДАЧА ІНОЗЕМНИХ МОВ**

Спеціальність 13.00.04 – теорія та методика професійної освіти
Подається на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей,
результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____
(підпис)

Н.О. Прус
(ініціали та прізвище здобувача)

Науковий керівник: **Васильєва Марина Петрівна**, доктор педагогічних наук,
професор

Ідентичність усіх примірників дисертації

ЗАСВІДЧУЮ

Вчений секретар спеціалізованої вченої
ради

/ Кожушко С.П. /

Дніпро – 2017

АНОТАЦІЯ

Прус Н.О. Формування професійного іміджу майбутнього викладача іноземних мов. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» (015 Професійна освіта). – Вищий навчальний заклад «Університет імені Альфреда Нобеля», Дніпро, 2017.

У дисертаційній роботі досліджено суть і структуру професійного іміджу викладача іноземних мов, теоретично обґрунтовано та експериментально перевірено вплив педагогічних умов на формування професійного іміджу майбутнього викладача іноземних мов в умовах магістратури.

Актуальність обраної теми дослідження зумовлена великою відповідальністю, що покладається на суб'єкта іншомовної підготовки – викладача іноземних мов вищого навчального закладу, здатного адаптуватися до нових умов освітньої діяльності, задовольняти освітні потреби і відповідати вимогам споживачів освітніх послуг.

У вступі дисертаційної роботи обґрунтовано вибір теми, її актуальність, визначено об'єкт, предмет, мету, завдання та методи дослідження, розкрито наукову новизну та практичне значення одержаних результатів, наведено дані щодо апробації, публікацій та структури дисертації.

У першому розділі – «Професійний імідж викладача іноземних мов як психолого-педагогічний феномен» – розкрито: передумови виникнення іміджології як наукового напрямку дослідження іміджу особистості та його формування; суть іміджу як психолого-педагогічної характеристики особистості та його компоненти; охарактеризовано імідж педагога, професійний імідж викладача іноземних мов, його структурні компоненти.

Проведений етимологічний аналіз терміна «імідж» з урахуванням тлумачення поняття з позиції психології, соціології, філософії, політики дозволив визначити імідж особистості як сукупний суб'єктивний образ, уявлення, що виникає в інших про певну особу на основі її зовнішніх і

внутрішніх характеристик та формує певне ставлення до неї. Визначено компоненти іміджу особистості: зовнішній та внутрішній.

Установлено, що імідж особистості є підґрунтям для професійного іміджу, який характеризується як образ, що формується в процесі професійної діяльності, набуває професійних характеристик і залежить від відповідності очікуванням суспільства і професійної групи.

З'ясовано, що проблема позитивного професійного іміджу педагога набуває актуальності в педагогічній науці. Зважаючи на характеристики педагогічної діяльності як професії і вимоги до її представника з позиції історичного підходу і на сучасному рівні, визначено імідж педагога як інтегральний образ, що поєднує в собі внутрішній світ, зовнішній вигляд і сформовані професійно значущі характеристики, утворюється у свідомості суб'єктів педагогічної взаємодії під час виконання професійно-педагогічних функцій і забезпечує індивідуальний стиль професійної педагогічної діяльності.

З'ясовано характеристики педагогічного іміджу викладача вищого навчального закладу порівняно з іміджем учителя, зумовлені: функціями, що виконуються згідно з провідною метою професійної діяльності; особливостями аудиторії безпосередньої педагогічної взаємодії в професійній діяльності; потенційними можливостями і масштабами самореалізації в професійній діяльності; спрямованістю педагогічної діяльності.

Установлено, що професійний імідж викладача іноземних мов зумовлений специфікою його професійно-педагогічної діяльності, яка залежить від особливостей дисципліни, що викладається.

Проведений аналіз ключових понять та виявлені особливості професійної діяльності викладача іноземної мови дозволили визначити професійний імідж викладача іноземних мов як динамічний, інтегральний, цілісний образ, що характеризується полікультурністю, відкритістю, іншомовною комунікативною спрямованістю і формується у свідомості студентської аудиторії, колег під час виконання професійно-педагогічних функцій.

Визначено і схарактеризовано тісно пов'язані і взаємозумовлені структурні компоненти професійного іміджу викладача іноземних мов: індивідуально-аксіологічний, професійно-педагогічний, зовнішньоповедінковий. Показано, що сформований позитивний професійний імідж викладача іноземних мов сприяє успішній реалізації цілей навчально-виховного процесу вищого навчального закладу.

У другому розділі – «Теоретичні засади формування професійного іміджу викладача іноземних мов» – проведено аналіз процесу формування професійного іміджу викладача іноземних мов у вітчизняній і зарубіжній практиці, змісту бакалаврської і магістерської підготовки фахівця на філологічному факультеті вищого навчального закладу з виявленням проблем і можливостей для формування професійного іміджу викладача іноземних мов, а також теоретично обґрунтовано педагогічні умови формування професійного іміджу викладача іноземних мов.

Визначено, що формування іміджу майбутнього викладача іноземних мов та його компонентів є складним поетапним процесом, в основі якого є реалізація особистістю власних потенційних можливостей, тобто реалізація «Я-концепції» та її наближення до «Я-ідеального» в професійному плані.

Результати дослідження наукових підходів щодо етапності процесу формування професійного іміджу педагога та специфіки професійної діяльності викладача іноземних мов дозволили виділити і охарактеризувати основні етапи формування професійного іміджу викладача іноземних мов: формування уявлення про образ ідеального викладача; аналіз власних психологічних та фізіологічних особливостей, необхідних для формування іміджу викладача іноземних мов; порівняння реальних якостей з бажаними, що асоціюються з ідеальним образом викладача іноземних мов; адекватна самооцінка на підставі самодіагностики; розробка стратегічної і покрокової тактичної програми самовдосконалення, самокорекції; проведення корекції реальних характеристик відповідно до ідеального образу та очікувань аудиторії згідно з накресленою програмою і планом самовдосконалення; примірювання на себе бажаного

образу і вживання в новий образ шляхом відпрацювання прийомів, вироблення вмінь і навичок, удосконалення зовнішнього образу; індивідуалізація набутого нового образу.

Проведений аналіз змісту бакалаврської і магістерської підготовки фахівця на філологічних факультетах вищих навчальних закладів дозволив установити, що загальнокультурні, психолого-педагогічні та фахові знання, здобуті під час навчання, організації педагогічної практики в закладах освіти, утворюють підвалини для формування окремих компонентів професійного іміджу, зокрема професійно-педагогічного. Проте процес формування позитивного професійного іміджу викладача іноземних мов постає як стихійний і несистематичний, що не забезпечує мотивацію, сформованість знань і вмінь студентів з організації роботи над власним позитивним іміджем.

Зважаючи на визначені дослідниками чинники успішності процесу формування іміджу майбутнього фахівця, а також виявлені можливості магістерської підготовки на філологічних факультетах визначено й теоретично обґрунтовано педагогічні умови, реалізація яких сприятиме ефективному формуванню професійного іміджу майбутнього викладача іноземних мов: забезпечення позитивної мотивації до формування компонентів професійного іміджу викладача іноземних мов; спрямування змісту магістерської підготовки на теоретичне забезпечення процесу формування професійного іміджу викладача іноземних мов; розробка і впровадження навчально-методичного забезпечення формування професійного іміджу майбутнього викладача іноземних мов.

У третьому розділі – «Експериментальна перевірка педагогічних умов формування професійного іміджу майбутнього викладача іноземних мов» – визначено критерії, показники та рівні сформованості професійного іміджу майбутнього викладача іноземних мов, розкрито організацію і хід педагогічного експерименту, викладено результати експериментальної перевірки дієвості педагогічних умов формування професійного іміджу майбутнього викладача іноземних мов у магістерській підготовці.

У рамках дослідження експериментально перевірено теоретично обґрунтовані педагогічні умови формування професійного іміджу викладача іноземних мов. Використання форм і методів роботи, спрямованих на підвищення інтересу студентів до професійного іміджу викладача іноземних мов, усвідомлення студентами необхідних професійних і особистісних характеристик, формування інтересу студентів до роботи з аудиторією, на яку спрямована його професійна діяльність з урахуванням уявлень про яку формується власний позитивний імідж, усвідомлення студентами залежності професійного успіху від сформованого позитивного іміджу, а також формування позитивного ставлення і налаштованості студентів на ретельну роботу забезпечили позитивну мотивацію до формування компонентів професійного іміджу викладача іноземних мов.

Спрямування змісту магістерської підготовки на теоретичне забезпечення процесу формування професійного іміджу викладача іноземних мов реалізовано шляхом упровадження в зміст фахових, психолого-педагогічних дисциплін магістерської підготовки тем з педагогічної імеджелогії, а також розробка спецкурсу для формування цілісного системного уявлення студентів про сутність і компоненти професійного іміджу викладача іноземних мов.

Систематична робота з упровадження інтерактивних форм, методів роботи зі студентами під час організації навчальної, самостійної, науково-дослідницької, виховної діяльності забезпечила поетапне формування у студентів професійного іміджу викладача іноземних мов.

За результатами експериментального дослідження, їх кількісного і якісного аналізу виявлено ефективність реалізованих педагогічних умов формування професійного іміджу майбутнього викладача іноземних мов у магістратурі, що є переконливою підставою вважати досягнутою мету і виконаними завдання.

Ключові слова: імідж особистості, професійний імідж, формування професійного іміджу, майбутній викладач іноземної мови, педагогічні умови, магістр, магістратура.

ABSTRACT

Prus N. O. Formation of Professional Image of Future Teacher of Foreign Languages. – Manuscript.

The dissertation for a Candidate Degree in Pedagogy, Speciality 13.00.04 «Theory and Methods of Professional Education» (015 – Professional Education). – Higher Educational Institution «Alfred Nobel University», Dnipro, 2017.

The essence and structure of the professional image of a foreign language teacher is researched in the thesis. The impact of the pedagogic conditions on the professional image formation of a future teacher of foreign languages while taking a Master's course is theoretically substantiated and experimentally verified.

The relevance of the chosen topic of the research is stipulated by high responsibility imposed on the subject of foreign training, i. e. a foreign language teacher at a higher educational institution, who is able to adapt to new conditions of the educational activity, satisfy the educational needs and correspond to the demands of educational service consumers.

The introduction of the thesis deals with substantiating the topic choice and its relevance; determining the object, subject, aim, tasks and methods of the research; revealing the scientific novelty and practical value of the obtained results; listing the data on approbation, publications and structure of the paper.

The first chapter «Professional Image of Foreign Language Teacher as Psychological and Pedagogical Phenomenon» is dedicated to revealing the preconditions of imagology as a scientific research direction of a personality image and its formation; determining the image essence as psychological and pedagogical characteristics of a personality and its components; characterising a pedagogue's image and a professional image of a foreign language teacher as well as its structural components.

The etymological analysis of the term «image» with due consideration of the notion interpretation from the perspective of psychology, sociology, philosophy and politics has allowed defining the personality image as an integrated subjective idea or representation that is formed by other people about a particular person on the basis of

their external and internal characteristics, generating a specific attitude towards them. The components of a personality image are classified into external and internal ones.

It is ascertained that the personality image is the grounds for the professional image that is characterised as an image formed in the process of professional activity, which acquires professional characteristics and depends on correspondence to a society's and professional group's expectations.

It is determined that the problem of the pedagogue's positive professional image acquires urgency in the pedagogic science. Due to the characteristics of the pedagogic activity as a profession and the demands to its representative both from the perspective of the historical and modern approach, a pedagogue's image is defined as an integral unity that combines a person's inner world, appearance and professional characteristics. It is formed in consciousness of the pedagogic interaction subjects while they perform professional and pedagogic functions, providing an individual style of the professional pedagogic activity.

The characteristics of the pedagogic image of a foreign language teacher compared to a teacher's image are clarified. They are stipulated by functions performed in correspondence with the leading aim of the professional activity, peculiarities of the audience of indirect pedagogic interaction in professional activity, potential possibilities and scales of self-realisation in professional activity, as well as the pedagogic activity focus.

It is proved that the professional image of a foreign language teacher is conditioned by the specificity of their professional and pedagogic activity that depends on peculiarities of a subject that is taught.

The analysis of the key terms and the outlined features of the professional activity of a foreign language teacher allowed defining their professional image as a dynamic and integral idea that is characterised by multiculturalism, openness, foreign communicative orientation, and formed in conscience of students and colleagues while performing professional and pedagogic functions.

The closely connected and interrelated structural components of the professional image of a foreign language teacher are defined and characterised, such

as individually axiological, professionally pedagogical, externally behavioural ones. It is shown that the formed positive professional image of a foreign language teacher favours successful realisation of the educational process goals at a higher educational institution.

In the second chapter «Theoretical Grounds of Professional Image Formation of Future Foreign Language Teacher» the following issues are analysed: the formation process of the professional image of a foreign language teacher in native and foreign practice, the content of a Bachelor's and Master's course at the philological faculty of a higher educational institution and the problems and possibilities by the professional image formation of a foreign language teacher; theoretical substantiation of the pedagogic conditions of forming professional image of a foreign language teacher.

It is proved that forming the image of a future foreign language teacher and its components are a complicated gradual process, in the basis of which there is a personality's realisation of their personal potential possibilities, i. e. realisation of «I-concept» and its approaching «I-Ideal» in the professional sense.

The research analysis of scientific approaches to gradual character of professional image formation of a pedagogue has allowed identifying and characterising the basic stages of the professional image formation of a foreign language teacher: formation of the idea about the ideal teacher image, the analysis of personal psychological and physiological peculiarities that are necessary to form the image of a foreign language teacher; comparison of the real qualities to the desired ones associated with the ideal image of a foreign language teacher; adequate self-appraisal on the basis of self-diagnostics; elaboration of a strategic and step-by-step tactic programme of self-perfection and self-correction; improvement of the real characteristics due to the ideal image and expectations of the audience according to the projected programme and plan of self-perfection; self-adjustment to the desired image and getting into a new image by means of elaborating strategies, generating skills and habits, improving the external image; individualisation of the acquired new image.

The analysis of the content of a Bachelor's and Master's course at philological faculties of higher educational institutions allowed ascertaining that common cultural, psychological and pedagogical as well as professional knowledge acquired by studying and organising pedagogical practice in educational institutions, create the basis for forming various components of the professional image, in particular professional and pedagogical one. However, the process of forming the positive professional image of a future foreign language teacher is becoming spontaneous and unsystematic, that does not provide motivation and formation of students' knowledge and skills in organising work at their personal positive image.

Taking into account the factors, researched by scientists, which promote success of the process of image formation of a future specialist, as well as the revealed possibilities of a Master's course at philological faculties, the pedagogic conditions have been defined and theoretically substantiated. Their realisation favours the effective formation of the professional image of a future foreign language teacher: positive motivation to forming components of the professional image of a foreign language teacher; orientation of the Master's course content at the theoretical support of the professional image formation process of a foreign language teacher; elaboration and implementation of educational and methodical support of the professional image formation of a future foreign language teacher.

In the third chapter «Experimental Verification of Pedagogic Conditions of Professional Image Formation of Future Foreign Language Teacher» the criteria, indices and levels of the formed professional image of a future foreign language teacher are determined, the organisation and process of the pedagogic experiment are revealed, the results of the experimental verification of effectiveness of the pedagogic conditions of forming the professional image of a foreign language teacher at a Master's course are presented.

The research deals with the experimental verification and theoretical substantiation of the pedagogic conditions of forming professional image of a foreign language teacher. The forms and methods of work directed at promoting students' interest to professional image of a foreign language teacher, students' realisation of

the necessary professional and personal characteristics, formation of students' desire to work with the audience, at which their professional activity is directed and about which a personal positive image is formed, students' awareness of the dependency of the professional success on the formed positive image, as well as formation of students' positive attitude and emphasis on scrupulous work have provided positive motivation to form the components of the professional image of a foreign language teacher.

Orientation of the Master's course content at theoretical provision of the process of forming the professional image of a foreign language teacher has been realised through implementing specific topics in pedagogic imagology and special course into the content of professional, psychological and pedagogical subjects, which form students' integral ideas about the essence and components of the professional image of a foreign language teacher.

The systematic work in implementing interactive forms and methods of work with students by organising educational, individual, scientific and research activity has provided students' gradual formation of the professional image of a foreign language teacher.

According to the results of the experimental research as well as its quantity and quality analysis, the efficiency of the realised pedagogic conditions of forming professional image of a future foreign language teacher at a Master's course has been proved that is a convincing ground to consider the aim of the research to be proved and the tasks to be completed.

Key words: personality image, professional image, professional image formation, future foreign language teacher, pedagogic conditions, master, master's course.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Публікації в наукових фахових виданнях України

1. Прус Н. О. Роль іміджу особистості як соціокультурного феномену у професійному становленні майбутнього фахівця. *Проблеми інженерно-педагогічної освіти. Збірник наукових праць*. Харків: УІПА, 2015. Вип. 48-49. С. 369-375.

2. Прус Н. О. Імідж особистості як психолого-педагогічний феномен. *Імідж сучасного педагога: всеукраїнській науково-практичний освітньо-популярний журнал*. Полтава, 2016. № 1 (160). С. 43-45.

3. Прус Н. О. Організаційно-педагогічні умови формування професійного іміджу майбутніх викладачів іноземної мови. *Наукові записки*. Кіровоград: РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2016. Вип. 147. С. 268-271. (Серія: «Педагогічні науки»).

4. Прус Н. О. Основні етапи формування іміджу майбутнього викладача іноземних мо. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах: зб. наук. пр.* Запоріжжя: КПУ, 2016. Вип. 46 (99). С. 126-133.

5. Прус Н. О. Позитивний імідж викладача іноземної мови – запорука професійного успіху. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології: наук. журн.* Суми: Сум. ДПУ ім. А. С. Макаренка, 2016. № 10. С. 155-162.

Публікації в зарубіжних періодичних виданнях

6. Prus N. Assessment criteria of image of foreign language teacher. *European Applied Science*. Stuttgart: ORT Publishing, 2017 (June). № 3. pp. 36-37.

7. Prus N. Les particularités de l’image personnelle. *International Scientific and Practical Conference “WORLDScience”*. UAE, Dubai, 2017. № 7 (23). pp. 37-39.

Публікації в інших виданнях

8. Прус Н. О. Динаміка розвитку образу педагога протягом століть. *Молодий вчений*. 2016. № 2 (29). С. 333-337.

Тези в збірниках матеріалів науково-практичних конференцій

9. Прус Н. О. Вплив іміджу на успішність професійної діяльності викладача іноземної мови. *Актуальные проблемы современной науки: сборник тезисов научных работ VII Международной научно-практической конференции, Санкт-Петербург–Астана–Харьков–Вена, 28 апреля 2016 г., Международный научный центр, 2016. 1 т. С. 58-60.*

10. Прус Н. О. Професійний імідж спеціаліста. *Педагогіка: традиції та інновації*: Матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції, м. Львів, 15-16 квітня 2016 р. Херсон: Видавничий дім «Гельветика», 2016. С. 51-52.

11. Прус Н. О. Імідж особистості – основа формування професійного іміджу. *Сучасні тенденції та фактори розвитку педагогічних та психологічних наук*: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Київ, 3-4 лютого 2017 р. Київ: ГО «Київська наукова організація педагогіки та психології», 2017. С. 106-107.

12. Прус Н. О. Формування професійного іміджу в позааудиторній роботі. *Педагогіка і психологія сьогодення: теорія та практика*: Збірник наукових робіт учасників міжнародної науково-практичної конференції, м. Одеса, 20-21 січня 2017 р. Одеса: ГО «Південна фундація педагогіки», 2017. С. 98-100.

13. Прус Н.О. Трансформації суспільних уявлень щодо образу ідеального вчителя від давньої Греції до сучасної епохию *Стан та перспективи розвитку педагогіки та психології в Україні та світі*: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Київ, 2-3 вересня 2016 р. Київ: ГО «Київська наукова організація педагогіки та психології», 2016. С. 43-46.

14. Прус Н. О. Постать викладача іноземної мови на сучасному етапі розвитку суспільства. *Практична педагогіка та психологія: методи і технології*: Матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції,

м. Запоріжжя, 1-2 липня 2016 р. Запоріжжя: Класичний приватний університет, 2016. С. 33-35.

15. Прус Н. О. Значення педагогічних умов при формуванні професійного іміджу майбутнього викладача. *Сучасний вимір психології та педагогіки: Збірник тез наукових робіт учасників міжнародної науково-практичної конференції, м. Львів, 26-27 травня 2017 р.* Львів: ГО «Львівська педагогічна спільнота», 2017. С. 136-137.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	16
РОЗДІЛ 1 ПРОФЕСІЙНИЙ ІМІДЖ ВИКЛАДАЧА ІНОЗЕМНИХ МОВ ЯК ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНИЙ ФЕНОМЕН	24
1.1 Суть іміджу як психолого-педагогічної характеристики особистості	24
1.2 Ціннісно-сміслові орієнтири визначення професійного іміджу викладача іноземних мов	38
Висновки до розділу 1	72
РОЗДІЛ 2 ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОГО ІМІДЖУ МАЙБУТНЬОГО ВИКЛАДАЧА ІНОЗЕМНИХ МОВ.....	75
2.1 Аналіз процесу формування професійного іміджу майбутнього викладача іноземних мов у вітчизняній і зарубіжній педагогічній практиці ...	75
2.2 Теоретичне обґрунтування педагогічних умов формування професійного іміджу викладача іноземних мов у магістратурі.....	99
Висновки до розділу 2	117
РОЗДІЛ 3 ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА ПЕРЕВІРКА ПЕДАГОГІЧНИХ УМОВ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОГО ІМІДЖУ МАЙБУТНЬОГО ВИКЛАДАЧА ІНОЗЕМНИХ МОВ.....	120
3.1 Організація експериментальної роботи	120
3.2 Упровадження навчально-методичного забезпечення педагогічних умов формування професійного іміджу майбутнього викладача іноземних мов....	140
3.3 Аналіз результатів експериментальної роботи.....	174
Висновки до розділу 3	187
ВИСНОВКИ	190
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	193
ДОДАТКИ	219

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Суттєві зміни, зумовлені інтеграцією України до європейського простору, спричиняють підвищені вимоги до іншомовної компетентності фахівців різних галузей, інтенсивне формування якої відбувається під час їхньої професійної підготовки. У цьому контексті велика відповідальність покладається на суб'єкта іншомовної підготовки – викладача іноземних мов вищого навчального закладу, здатного адаптуватися до нових умов освітньої діяльності, задовольняти освітні потреби і відповідати вимогам споживачів освітніх послуг. У зв'язку з цим особливої актуальності набуває потреба формування професійного іміджу викладача іноземної мови, що прагне постійного професійного саморозвитку, самовдосконалення, здатен до налагодження ефективної взаємодії та організації результативного навчального процесу.

Основні завдання, що стосуються освітньої політики з вивчення іноземної мови та підготовки майбутніх фахівців, визначаються законами України «Про освіту», «Про вищу освіту», Національною стратегією розвитку освіти в Україні на 2012-2021 роки, «Загальноєвропейськими рекомендаціями з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання». У цих нормативних документах приділяється велика увага професійній компетентності викладачів, їх здатності використовувати нові форми і методи навчання, прагненню постійного професійного зростання та готовності до забезпечення європейської якості освіти.

Аналіз психолого-педагогічної літератури свідчить про те, що питання професійного становлення педагога були в центрі уваги класиків зарубіжної (А. Дістервег, Я. Коменський, Дж. Локк, Й. Песталоцці, Ж.-Ж. Руссо та ін.) та вітчизняної (Г. Сковорода, К. Ушинський, С. Шацький А. Макаренко, В. Сухомлинський та ін.) педагогіки. Проблеми формування професійної готовності сучасного представника педагогічної професії стали предметом наукових розвідок Н. Волкової, В. Гриньової, І. Зязюна, Н. Кузьміної,

В. Лозової, О. Мороза, О. Пехоти, С. Сисоєвої, А. Троцько та ін., зокрема вчителя іноземних мов – Т. Бочарникової, М. Васильєвої, Л. Воротняк, О. Зеленської, М. Князян, Л. Морської, Т. Щербакової, А. Шишко та ін. Підготовку викладача вищого навчального закладу досліджували такі науковці: І. Батраченко, В. Зірка, Л. Кайдалова, О. Кіршова, Г. Локарева, О. Лебідь, О. Павленко, Т. Поясок, А. Самодрин, О. Тарнопольський, А. Токарева та ін.

Питання професійного іміджу педагога розкрито в дослідженнях українських науковців Т. Демчук, Т. Довгої, В. Зінченко, І. Ковальової, А. Кононенко, Л. Мартинець, М. Навроцької, О. Нуйкіна, О. Попової, Н. Савченко та ін., зокрема проблемі його формування присвячені наукові праці О. Горovenko, О. Грейліх, Ю. Дзядевич, Л. Донської, О. Ігнатюк, О. Калюжного, О. Ковальової, Л. Ковальчук та ін.

Проведений аналіз наукових розвідок дозволяє стверджувати, що предметом уваги науковців є проблема становлення професійного іміджу фахівця педагогічної галузі: майбутнього вчителя початкових класів (Г. Бриль, І. Размолодчикова), фізичної культури (Н. Гайдук, Л. Ковальчук, П. Ярошенко), викладача філологічних дисциплін (М. Сперанська-Скарга), технологій (В. Бондаренко), соціального педагога (І. Ніколаеску, І. Ковальова); майбутнього викладача вищої школи (В. Ісаченко).

Очевидно, що питання становлення педагога, його професійної компетентності та професійної підготовки, питання формування професійного іміджу майбутніх фахівців є пріоритетними в педагогічній науці. Проте, виявлено, що проблема формування іміджу майбутнього викладача іноземних мов у вищому навчальному закладі у процесі фахової підготовки не була предметом спеціального наукового дослідження.

Актуальність дослідження посилюється необхідністю подолання виявлених *суперечностей* між:

– вимогами суспільства до викладачів іноземних мов вищих навчальних закладів, покликаних реалізувати державну політику з іншомовної підготовки студентів як представників еліти суспільства, відповідальних у майбутньому за

його гуманітарно-технічний прогрес, та відсутністю теоретичних основ цілеспрямованого формування професійного іміджу викладача іноземних мов як умови ефективності його професійної підготовки і педагогічної діяльності;

– можливостями процесу професійної підготовки майбутніх фахівців на філологічних факультетах з формування професійного іміджу викладача іноземних мов та недостатнім науково- і навчально-методичним забезпеченням цього процесу, зокрема на етапі магістерської підготовки;

– усвідомленням важливості формування професійного іміджу майбутнього викладача іноземних мов в умовах магістратури і відсутністю теоретично обґрунтованих педагогічних умов забезпечення цього процесу.

Необхідність вирішення означених суперечностей, актуальність та недостатній рівень вивчення теоретичних і практичних аспектів досліджуваної проблеми зумовили вибір теми дисертаційної роботи: **«Формування професійного іміджу майбутнього викладача іноземних мов»**.

Зв'язок теми дослідження з науковими програмами, планами й темами. Дослідження виконано згідно з темою науково-дослідної роботи кафедри початкової, дошкільної та професійної освіти Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди «Сучасні освітньо-виховні технології в підготовці вчителів» (РК № 0111U008876). Тему роботи затверджено вченою радою Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди (протокол № 3 від 12.06.15) й узгоджено в Міжвідомчій раді з координації наукових досліджень з педагогічних і психологічних наук в Україні (протокол № 2 від 23.02.2016 р.).

Об'єкт дослідження – процес професійної підготовки майбутнього викладача іноземних мов.

Предмет дослідження – педагогічні умови формування професійного іміджу майбутнього викладача іноземних мов у магістратурі.

Мета дослідження полягає в теоретичному обґрунтуванні та експериментальній перевірці педагогічних умов, що сприяють підвищенню

ефективності формування професійного іміджу майбутнього викладача іноземних мов у магістерській підготовці.

Гіпотеза дослідження. Упровадження у магістерській підготовці теоретично обґрунтованих педагогічних умов (забезпечення позитивної мотивації до формування компонентів професійного іміджу викладача іноземних мов; спрямування змісту магістерської підготовки на теоретичне забезпечення процесу формування професійного іміджу викладача іноземних мов; розробка і впровадження навчально-методичного забезпечення формування професійного іміджу майбутнього викладача іноземних мов) сприятимуть формуванню професійного іміджу майбутнього викладача іноземних мов.

Для досягнення поставленої мети в роботі визначено й вирішено такі **завдання дослідження:**

1. На підставі аналізу наукової літератури визначити суть і структуру професійного іміджу викладача іноземних мов.

2. З'ясувати особливості формування професійного іміджу майбутнього викладача іноземних мов, проблеми і можливості його забезпечення в професійній підготовці у вищому навчальному закладі.

3. Теоретично обґрунтувати педагогічні умови формування професійного іміджу майбутнього викладача іноземних мов під час навчання у магістратурі.

4. Експериментально перевірити дієвість педагогічних умов формування професійного іміджу майбутнього викладача іноземних мов під час навчання у магістратурі

5. Розробити та впровадити комплекс навчально-методичних матеріалів для викладачів вишів щодо формування професійного іміджу магістрантів.

Теоретико-методологічну базу дослідження становлять: положення іміджелогії (К. Барна, А. Маслоу), педагогічної іміджелогії (Т. Демчук, Т. Довга, В. Зінченко, І. Ковальова, А. Кононенко, Л. Мартинець, М. Навроцька, О. Нуйкіна, О. Попова, І. Размолодчикова, Н. Савченко та ін.), теоретичні засади професійного становлення педагога і формування його

професійної готовності (В. Гриньова, Н. Волкова, І. Зязюн, Н. Кузьміна, В. Лозова, О. Мороз, О. Пехота, С. Сисоєва та ін.), зокрема для виконання функцій викладача (І. Батраченко, В. Зірка, Л. Кайдалова, О. Кіршова, Г. Локарєва, О. Лебідь, Г. М'ясоїд, О. Павленко, Т. Поясок, А. Самодрин, О. Тарнопольський, А. Токарева та ін.); теоретичні положення щодо підготовки вчителя іноземних мов (Т. Бочарникова, М. Васильєва, Л. Воротняк, О. Зеленська, М. Князян, О. Малихін, Л. Морська, Т. Щербакова, А. Шишко та ін.); теоретико-методичні засади формування педагогічного іміджу (О. Горovenко, О. Грейліх, Ю. Дзядевич, Л. Донська, О. Ігнатюк, О. Калюжний, О. Ковальова, Л. Ковальчук та ін.).

Для розв'язання поставлених завдань використано комплекс **методів дослідження**: *теоретичні і описово-порівняльні* – для аналізу теоретичного матеріалу з формування професійного іміджу педагога з метою виявлення рівня дослідженості проблеми і визначення основних понятійних дефініцій («імідж особистості», «професійний імідж», «педагогічний імідж», «професійний імідж викладача іноземних мов»), з'ясування педагогічних умов формування професійного іміджу викладача іноземних мов; *емпіричні* (анкетування, бесіда, опитування, спостереження, тестування) – для проведення педагогічного експерименту з метою перевірки ефективності педагогічних умов формування професійного іміджу майбутнього викладача іноземних мов; *методи математичної статистики* – для аналізу та обробки результатів експериментального дослідження.

Експериментальна база дослідження. Дослідно-експериментальна робота проводилася впродовж 2012–2017 рр. на базі Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди за участю 15 викладачів та 109 студентів факультету іноземної філології та Комунального закладу «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради за участю 7 викладачів та 68 студентів факультету початкової освіти та філології.

Наукова новизна та теоретичне значення полягають у тому, що в дисертації:

– *уперше* визначено, теоретично обґрунтовано педагогічні умови формування професійного іміджу майбутнього викладача іноземних мов (забезпечення позитивної мотивації до формування компонентів професійного іміджу викладача іноземних мов; спрямування змісту магістерської підготовки на теоретичне забезпечення процесу формування професійного іміджу викладача іноземних мов; розробка і впровадження навчально-методичного забезпечення формування професійного іміджу майбутнього викладача іноземних мов); визначено суть і розкрито структурні компоненти професійного іміджу майбутнього викладача іноземних мов (індивідуально-аксіологічний, професійно-педагогічний, зовнішньоповедінковий); з'ясовано особливості формування професійного іміджу майбутнього викладача іноземних мов; охарактеризовано основні етапи формування професійного іміджу майбутнього викладача іноземних мов у магістерській підготовці; визначено критерії (зовнішній, професійний, внутрішньоособистісний), показники (габітарна культура, комунікативний стиль поведінки, мовленнєва культура, комунікативно-організаторська компетентність, іншомовна компетенція, професійна мотивація, педагогічна рефлексія, особливості внутрішнього стану, самооцінка та сформованість «Я-концепції», культура поведінки) та рівні (високий, середній, низький) сформованості професійного іміджу майбутнього викладача;

– *уточнено та конкретизовано* суть понять «імідж особистості», «професійний імідж», «імідж педагога»; особливості професійного іміджу викладача іноземних мов і його діяльності;

– *подальшого розвитку набули* методи забезпечення етапів формування професійного іміджу майбутнього викладача іноземних мов (написання творів на задану тематику, проведення бесід, занять-дискусій, занять-драматизацій, складання магістрами портфоліо, кейсів, моделювання і розв'язання

педагогічних ситуацій, упровадження ігрових форм, підготовка презентацій та повідомлень тощо).

Практичне значення дослідження полягає: в експериментальній перевірці педагогічних умов формування професійного іміджу майбутнього викладача іноземних мов; розробці навчально-методичного комплексу зі спецкурсу «Професійний педагогічний імідж викладача іноземних мов»; факультативного курсу «Я – іміджмейкер» для студентів магістратури; рекомендацій і методичних матеріалів для проведення інтерактивних форм аудиторної та позааудиторної роботи з формування професійного іміджу викладача іноземних мов.

Теоретичні положення і практичні напрацювання можуть використовуватися у процесі професійної підготовки майбутніх учителів і викладачів іноземних мов, а також під час підвищення їх кваліфікації; при розробці методичних комплексів, підручників та посібників з фахових дисциплін, програм спецкурсів для студентів філологічних факультетів з питань формування професійного іміджу. У зв'язку з цим матеріали дисертаційної роботи стають основою для подальших розвідок з досліджуваної проблеми.

Основні результати дослідження **впроваджено** в освітній процес Комунального закладу «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради (довідка про впровадження № 01-12/158 від 31.03.2016 р.), Державного вищого навчального закладу «Криворізький національний університет» Криворізький педагогічний інститут (акт про впровадження № 02/02-205/3 від 11.04.2016 р.), Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди (акт про впровадження № 1/10-350 від 20.04.2016 р.).

Апробація результатів дослідження. Основні положення та результати дослідження обговорювалися: на засіданнях кафедри початкової, дошкільної та професійної освіти, кафедри романської філології Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди; на науково-практичних

конференціях різних рівнів – *міжнародних*: «Педагогіка: традиції та інновації» (м. Львів, 2016), «Актуальные проблемы современной науки» (Санкт-Петербург – Астана – Київ – Відень, 2016), «Стан та перспективи розвитку педагогіки та психології в Україні та світі» (м. Київ, 2016); *всеукраїнських*: «Практична педагогіка та психологія: методи і технології (м. Запоріжжя, 2016), «Сучасні тенденції та фактори розвитку педагогічних та психологічних наук (м. Київ, 2017), «Педагогіка і психологія сьогодення: теорія та практика» (м. Одеса, 2017), «Сучасний вимір психології та педагогіки» (м. Львів, 2017).

Публікації. Основні теоретичні положення й висновки дослідження відображено у 15 одноосібних публікаціях автора, з них: 5 статей у наукових фахових виданнях, 2 – у зарубіжних виданнях, 1 – в іншому виданні, 7 статей і тез доповідей у збірниках матеріалів конференцій.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків, списку використаних джерел (278 найменувань, у тому числі 25 іноземними мовами), 11 додатків на 24 сторінках. Дисертація містить 31 таблицю та 2 рисунки. Загальний обсяг дисертаційної роботи становить 242 сторінки, із них – 177 сторінок основного тексту.

РОЗДІЛ 1

ПРОФЕСІЙНИЙ ІМІДЖ ВИКЛАДАЧА ІНОЗЕМНИХ МОВ ЯК ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНИЙ ФЕНОМЕН

1.1 Суть іміджу як психолого-педагогічної характеристики особистості

Поняття іміджу має міждисциплінарний характер – розглядається з позиції багатьох гуманітарних дисциплін. Так, в рамках філософської антропології імідж аналізується як форма життєвого виявлення особистості. Для соціальної психології імідж є різновидом образу, що виникає в процесі соціального пізнання в умовах реальної соціальної групи. Основне його завдання – формування психологічного позитивного ставлення аудиторії до носія іміджу. Соціологічна наука пов'язує імідж з соціальною самоідентифікацією, соціальною адаптацією та престижем. В педагогіці імідж розглядається як інструмент, що допомагає педагогу будувати стосунки для досягнення професійного успіху. Поступово проблема створення іміджу набуває все більшої значущості та виокремлюється в самостійну галузь знань іміджелогію – прикладну науку, що вивчає проблеми формування та функціонування іміджу. З'являються такі поняття як іміджмейкінг (професійна діяльність створенню необхідного іміджу), іміджмейкерство (мистецтво створення іміджу), іміджмейкер (особа, що професійно займається створенням та перетворенням іміджу).

Проте, проведений аналіз історичної та психолого-педагогічної літератури [55; 62; 65; 75; 94; 106; 149; 157; 201; 203; 219; 234; 236; 243; 246; 248; 250] засвідчив, що поняття іміджу почало формуватися ще з давніх часів. На всіх етапах розвитку суспільства політичні та державні діячі володіли спеціальними техніками впливу на свідомість народних мас. Вожді, імператори, королі, міністри завжди були не тільки блискучими промовцями, ораторами, а й справжніми психологами, які розуміли інтереси більшості, могли вміло

керувати суспільною думкою. Кожна відома історична постать мала свій чіткий образ, що складався з певних зовнішніх та внутрішніх особистісних характеристик, специфіки поведінки. Отже, феномен іміджу, як засобу впливу на свідомість, існував протягом усього існування людства, що викликало інтерес до його дослідження.

Так, свідчення про вивчення іміджу знаходимо в працях античних філософів, у творах мислителів Середньовіччя та Епохи Відродження, філософів Нового Часу. Видатний політичний діяч та полководець Юлій Цезар міг дуже вміло керувати народними масами та заручатися їх підтримкою. Блискучий оратор Давнього Риму Цицерон вважав, що для впливу на поведінку людей, необхідно вивчати їх психологію, інтереси та вподобання [201, с. 195].

Одним з перших теоретиків іміджу вважають Нікколо Макіавеллі, який у праці «Государ» надав науково-прикладне обґрунтування важливості феномена «іміджу» та довів, що «образ-маска» має дуже важливе значення для державного діяча. Філософи М. Монтень, Ф. Бекон, державний діяч Честерфілд звертали увагу на роль враження, яке справляє людина на інших, його значення для суспільного життя та побудови міжособистісних відносин. Психолог Г. Лебон у книзі «Психологія мас» обґрунтовує особливу роль особистої чарівності для досягнення політичного успіху. Зовнішній образ вивчали науковці А. Шопенгауер та Ч. Дарвін. Філософ Ф. Ніцше стверджував, що кожний геній носить маску [243, с. 11]. У книзі Б. Хатунцева «Про природу влади. Досвід дослідження соціально-психологічних основ влади» привабливість розглядається як суб'єктивний засіб створення слави з метою підкорення людей та отримання їх визнання [243, с. 11]. Отже, певні засоби впливу, які ґрунтувалися на прагненні сформувавши або змінити суспільну думку та отримати конкретні результати, завжди існували та широко використовувалися попри відсутність терміну «імідж» за тих часів.

Термін «імідж» з'явився лише на початку ХХ століття в США. Економічний спад, який розпочався в цей період в країні, зумовив зростання незадоволеності у суспільстві та значною мірою вплинув на розвиток

міжнародних відносин. Негативний образ країни почав заважати просуненню бізнесу. Таким чином, першим іміджмейкерам було поставлено чітке завдання: створити позитивний імідж країни, який зміг би завоювати міжнародну спільноту та стати стандартом для всього світу. З цією метою було розроблено «імідж-стандарт» президента країни та першої леді. Саме тоді з'явилося поняття «американський спосіб життя», виникла філософія іміджмейкерів «завоювати увесь світ», і взагалі – розроблені перші технології формування особистого іміджу. Спочатку термін «імідж» використовувався в підприємстві та економіці як засіб психологічного впливу на споживача, а в рекламі – для диференціації товарів. Згодом виникла потреба диференціації суспільних та політичних діячів. Таким чином, поняття «імідж» почали використовувати не тільки з метою реклами товарів та послуг, тобто об'єктів суспільного життя, але й для формування в свідомості мас певного ставлення до окремих суб'єктів [201, с. 196].

У 60-і роки ХХ століття в США з'являється новий напрям у науці з дослідження поняття іміджу особистості та його формування – іміджелогія, що починають активно використовувати засоби масової інформації для популяризації політичних та суспільних діячів, акторів, співаків.

Підґрунтям для становлення сучасної іміджелогії стала теорія засновника гуманістичної психології А. Маслоу, який створив ієрархію базових людських потреб. Психолог вважав, що однією з основних потреб людини є потреба у визнанні та самореалізації, оскільки кожна людина, на його думку, прагне реалізувати свої таланти та здібності, проявити себе в суспільстві, бажає здобути високу оцінку своїх позитивних якостей, отримати схвалення власних дій. Психолог наголошує на тому, що визнання дає можливість поважати самого себе, відчувати свободу, впевненість, а репутація, престиж та повага формують почуття власної значущості, сили, корисності. Таким чином, саме завдяки формуванню позитивного іміджу, що відповідає вимогам та очікуванням соціуму, можна отримати справжнє визнання та досягти професійного успіху [155, с. 14].

Згодом проблема іміджу починає цікавити й вітчизняних науковців. Наприкінці ХХ – на початку ХХІ сторіччя імідж стає предметом вивчення та дослідження багатьох дисциплін: філософії, економіки, політології, психології, соціології, педагогіки. В середині 80-х років ХХ століття з'являються перші наукові праці з вивчення засобів формування й керування іміджем, обґрунтовуються теоретичні аспекти його функціонування. В 90-і роки ХХ століття іміджелогія виокремлюється в самостійну науково-прикладну галузь знань. Значний внесок у становлення іміджелогії як окремої прикладної науки зроблено доктором філософії В. Шепелем, який дав визначення іміджелогії як «науки про технології особистої привабливості та обґрунтував її значущість для виховання сучасної особистості з метою розкриття її позитивних якостей та створення сприятливого враження» [201, с. 195]. Інтегруючи в собі знання різних сфер життя, іміджелогія як наука набуває популярності, а поняття іміджу за своїм об'ємом і змістом стає міждисциплінарним та починає широко використовуватися в категоріальному полі багатьох дисциплін, інтерпретуючись у відповідності до їх особливостей, цілей, завдань. Так, Н. Савченко зазначає, що у «практичній психології, іміджелогії та інших прикладних дисциплінах увагу зосереджено на проблемах соціальної перцепції, атракції, атрибуції, самомоніторингу, управління шляхом створення вражень від зовні привабливого образу об'єкта тощо. Для соціології, насамперед соціології управління, важливо, як імідж організації, соціальної або професійної групи, а також імідж їхніх програм, цілей, планів впливає на якість виконання організаціями, колективами, цільовими групами своїх функцій, наскільки імідж впливає на статус того або того соціального об'єкта. Для педагогіки, і зокрема професійної, у дослідженні іміджу важливими є такі аспекти: окреслення педагогічних умов, що забезпечують ефективність цього процесу; визначення критеріїв та рівнів дослідження даного феномену; а також виокремлення рекомендацій вчителям щодо формування та розвитку власного професійного іміджу» [199, с. 176].

Для визначення поняття «імідж особистості» вважаємо за доцільне звернутися до етимології слова «імідж» та проаналізувати визначення довідників та енциклопедичних видань, а також науковців, що досліджували цю проблему.

Отже, імідж походить від англійського слова «*image*» та латинського «*imago*» та буквально перекладається як образ, вигляд. Словник С. Ожегова, Великий тлумачний словник української мови та Перший тлумачний великий енциклопедичний словник [148, с. 451; 30, с. 120; 161, с. 989] під поняттям «імідж» пропонують розуміти «погляд, уявлення, думку, що виражає оцінку чого-небудь, ставлення до чого-небудь, погляд на що-небудь». Дуже схоже визначення іміджу дає інший тлумачний словник, в якому імідж трактується як «враження, думка про особу, колектив, заклад, речі тощо, що створюється зацікавленими особами, індивідуальний стиль, вигляд, що характеризує особу, групу, заклад тощо» [224, с. 264].

Безумовно, імідж формує певне ставлення до суб'єкта або об'єкта (чи то особи, чи то явища, предмета, чи навіть колективу, закладу), але, на нашу думку, імідж ніяк не може бути поглядом, думкою або враженням. Академічний тлумачний словник української мови визначає «думку» як продукт мислення, як те, що з'являється в результаті міркування [207, с. 230]. Таким чином, думка, погляд – це судження, що виникає в процесі обмірковування, а імідж – це образ, що сприймається, аналізується з метою оцінювання та висловлення власного судження, враження.

І. Федоров визначає імідж як «систему соціального програмування духовного життя й поведінки суб'єктів (індивідів і груп) загальноцивілізаційними та ментальними стереотипами й символами групової поведінки, опосередковану потужністю мотивації успіху, еталоном бажаного враження, міметичними здібностями суб'єкта і ситуацією» [162, с. 83]. Науковець підкреслює, що імідж залежить від прийнятих соціальних символів, еталонів та групових очікувань. Імідж є досить мінливим, гнучким та завжди залежить від ситуації [162, с. 84].

У сучасних словниках [26, с. 240; 95, с. 189; 98, с. 187; 218, с. 132] під поняттям «імідж» розуміють цілеспрямований образ (особи, явища, предмета), що формується, та покликаний мати емоційно-психологічний вплив з метою популяризації, реклами тощо. В даному визначенні провідне місце посідає концепт «цілеспрямований». Таким чином, стає зрозумілим, що, по-перше, імідж створюється не стихійно, а з метою вирішення певних завдань та досягнення поставлених цілей. По-друге, імідж – це категорія, що може характеризувати не тільки особистість, але й предмети та явища. По-третє, імідж покликаний впливати на емоції людини з метою формування її особистого ставлення.

У «Новітньому психологічному словнику», словнику з психології [240, с. 161; 164, с. 76] терміну «імідж» дається таке визначення: «емоційно-забарвлений образ будь-кого або будь-чого, що склався в масовій свідомості та має характер стереотипу». Певний імідж мають політичні діячі, професії, товари тощо. У «Словнику конфліктолога» імідж пропонується розуміти як «стереотипізований образ конкретного об'єкта, що існує в масовій свідомості»[5, с. 118]. У вищенаведених визначеннях автори акцентують увагу на стереотипізованому характері іміджу. Але поняття іміджу та стереотипу мають певну різницю. За своєю суттю стереотип – більш узагальнююча категорія, бо певний клас схожих об'єктів, що мають однакові характеристики, сприймається як одне ціле. Імідж, як образ конкретного об'єкта, є індивідуалізованим та за своєю природою більш конкретним поняттям. Науковці наголошують також на тому, що імідж – це образ, що формується в масовій свідомості. Дійсно, імідж створюється з метою формування ставлення реципієнта (окремої групи, колективу, країни тощо) до конкретного об'єкта, який наділяється певними характеристиками. Проте автори не звертають увагу на характер формування іміджу, що в більшості випадків є не стихійним, а спеціально організованим процесом, метою якого є досягнення певного результату шляхом вирішення чітко окреслених завдань.

З філософсько-педагогічної точки зору поняттю «імідж» дається таке визначення: «імідж – це феномен символічної реальності, мета або результат дій, спрямованих на виявлення та презентацію цільової аудиторії (адресному суб'єкту спілкування) певних якостей, які відображають якість суб'єкта в умовах ділової або масової комунікації» [231, с. 45]. Стає зрозумілим, що для формування іміджу необхідним є проведення низки дій для підкорення цільової аудиторії. Саме тому імідж як феномен ототожнюється з метою або результатом дій.

У педагогічному енциклопедичному словникові імідж розуміється як «цілеспрямований образ (будь-якої особи, явища, предмета), що формується та впливає на емоційно-психологічному рівні з метою популяризації, реклами тощо. Так, основою іміджу є система ролей, які людина грає протягом усього свого життя, що доповнюється її рисами характеру, інтелектуальними особливостями, зовнішніми даними, одягом, мімікою» [160, с. 103].

У науковій літературі зарубіжних дослідників імідж трактується як «ірраціональне відображення уявлень, відчуттів, оцінок, асоціацій, яке має відбиток суб'єктивного сприйняття дійсності»; «сукупність оцінок, ідей та почуттів, які суб'єктивно сприймаються окремою людиною або групою людей та покладається в основу уявлень про себе, про інших» [229, с. 25, с. 31].

Отже, можна зробити висновок, що для створення певного образу провідну роль відіграє його цільова аудиторія, бо враховуються її характеристики, специфіка, сфера діяльності, приймаються до уваги її очікування та сподівання. Імідж є соціокультурним феноменом, що існує тільки в межах суспільства, яке детермінує його суть, спрямованість і характер. Відтак, імідж стає своєрідним інструментом, що, в певній мірі ідеалізуючи та перебільшуючи якості та переваги його носія, впливає на свідомість певної аудиторії з метою формування певного ставлення [55, с. 42].

Дуже схожі визначення має поняття «імідж особистості». Характеризуючи це поняття з точки зору окремої науки, дослідники звертають увагу на те, що імідж особистості є зумовленим певною соціальною групою.

Так, у «Глумачному словнику іноземних слів» «імідж особистості» трактується як «уявлення про чийсь внутрішній та зовнішній вигляд, образ» [100, с. 266]. На нашу думку, імідж не є уявленням, а є образом, що завдяки своїм внутрішньому та зовнішньому компонентам формує певне уявлення. У «Новому словнику російської мови» імідж особистості подається як «образ людини, що включає в себе зовнішній вигляд, манеру поведінки, спілкування тощо та сприяє впливу на оточення». [54, с. 590]. Так, розкриваючи поняття іміджу, автор акцентує увагу лише на зовнішній складовій сприйманого образу. Імідж людини – це не тільки зовнішній вигляд, поведінка. Образ особистості формує також його внутрішня складова: вподобання, інтереси, характер, особистісні якості, моральні цінності, ставлення до себе та до інших.

Інше визначення поняття «імідж» дають автори словника «Соціальне керування» як «образу, зображення, реального або уявного вигляду, стилю ділової людини, ставлення до нього на основі популярності та успіху, довіри та симпатії» [212, с. 61]. У цьому випадку дефініція «іміджу особистості» акцентує увагу здебільшого на зовнішній образ і стиль особистості, формування якого обмежується рамками певної групи.

Соціолог Д. Ягер зауважує, що імідж складається з усієї сукупності рис, зовнішнього вигляду, мови, манери поведінки. На його думку, імідж – це мистецтво «керувати враженням». Окрім соціально-психологічних характеристик, науковець вносить до свого визначення зовнішні дані особистості [248, с. 40]. В. Зазикін розуміє імідж як «особливий психічний образ, що дуже або певним чином впливає на емоції, поведінку та ставлення особистості, групи» [55, с. 36].

Е. Пайнс зазначає, що імідж – це «розповідь про себе, символ, який без слів говорить про те, де на суспільних сходах ви стоїте, до якого кола професій належите, яким є ваш характер, темперамент, уподобання, ваші фінансові можливості» [154, с. 34]. На думку дослідника, саме імідж характеризує особистість, акцентуючи увагу не лише на візуальній картинці, а й надає змогу оцінити її соціальне положення, внутрішній світ.

Отже, імідж – це складна суб'єктивна категорія, в основі якої завжди знаходиться оціночний компонент. Імідж завжди створюється з певною метою та на його формування завжди впливає суспільна думка. «Імідж не є просто бажання подобатися... Він виражає, причому в неявному, “шифрованому” вигляді досвід входження людей у систему соціальних відносин» [84, с. 217].

Проаналізувавши визначення поняття «іміджу особистості», можемо зробити висновок про відсутність єдиного, чіткого його визначення. Так, психологія акцентує увагу лише на властивостях особистості, в соціології імідж розглядається з точки зору стереотипів, що існують у суспільстві, філософію цікавить успішна презентація якостей суб'єкта, а в політичній науці імідж розглядається як конкурентоспроможний феномен. Ураховуючи вищезазначені тлумачення цього поняття, *імідж особистості* визначаємо як *сукупний суб'єктивний образ, уявлення, що виникає в інших про певну особу на основі її зовнішніх і внутрішніх характеристик та формує певне ставлення до неї*.

Отже, індивідуальний імідж особистості є складним, багатогранним утворенням, що розкриває унікальність і неповторність особистості та має свою структуру. Як показує аналіз досліджень [60; 62; 65; 76; 84; 99; 111; 141; 155; 156; 158; 162; 226; 229; 234; 236; 242], більша частина науковців виділяють два основні складники іміджу: внутрішній та зовнішній. Внутрішній складник включає особистісні та моральні якості, ціннісні орієнтації, мотиви, установки, творчий потенціал, що сприяють формуванню особистісного іміджу. Компоненти, які орієнтовані на сприйняття оточуючими, утворюють зовнішній імідж, що формується різноманітними засобами зовнішньої виразності. В цьому випадку діють всі канали сприйняття: візуальний, вербальний, сенсорний, ольфакторний, контекстний. Найбільш важливим є візуальне сприйняття. Зовнішній вигляд, вираз обличчя, міміка, жести, пози, голос, тональність, тембр, темп мови, паузи, сміх надають багато інформації про особу. Не менш значну роль в отриманні цілісного образу відіграють писемне та усне мовлення (вербальний канал), а також запахи, аромати. Стиль життя, середовище, соціальне оточення, ідеологія формують контекстний канал. Таким чином,

зовнішній імідж включає вербальні та невербальні аспекти поведінки і діяльності. На формування вербального компонента впливають правильність мовлення, точність, логічність, чистота, багатство, виразність, доречність. Невід'ємним елементом вербального іміджу є мовленнєва поведінка, обумовлена середовищем та особливостями виховання, освітою, соціальним оточенням, національністю, статусом і виступає індикатором емоційного стану, мотивації поведінки, рівня інтелекту, кругозору тощо. Слід зазначити, що вербальний імідж формується також за допомогою невербальних характеристик: статура, одяг, зачіска, аксесуари, міміка, жести, хода, погляди, пози тощо. На думку дослідників (Л. Данильчук [44], А. Калюжного [75], В. Лозниці [106], М. Навроцької [139], А. Панасюка [157], О. Перелигіної [162] та ін.), невербальний компонент включає також характеристики середовища (кабінет, квартира, будинок); матеріально-предметні характеристики (аксесуари, особисті предмети); соціальні характеристики (відвідування клубів, види дозвілля, яким віддають перевагу, участь у спілках та асоціаціях); речові, що є результатом діяльності (письмові роботи, художня творчість, моделювання).

На підставі узагальнення проаналізованого матеріалу виділяємо структурні компоненти іміджу особистості, що схематично представлені на рис. 1.1:

Рис. 1.1. Структурні компоненти іміджу особистості

Сформований імідж як результат буття людини в соціумі характеризується динамічністю, гнучкістю, адже здатний до змін в залежності від зовнішніх умов та вимог, що висуваються до його носія. Беручи до уваги той факт, що імідж є складним соціально-психологічним явищем, яке можна вивчати з різних точок зору, сучасна наука пропонує три основних підходи щодо типологізації іміджу особистості: функціональний, контекстуальний, порівняльний.

У межах функціонального підходу виділяють такі типи іміджу особистості:

- дзеркальний – це те уявлення, що людина має про саму себе;
- поточний – це оцінка людини, що формується в інших в момент безпосереднього спілкування, або базується на інформації, отриманої з інших джерел;
- бажаний – це імідж-ідеал, до якого прагне людина [141, с.62].

У порівняльному підході, якщо мова йде про порівняння особистісних якостей, виділяють:

- ідеальний імідж – узагальнений образ, який бажають бачити інші в людині;
- первинний імідж – це уявлення про конкретну людину, особу, суб'єкт діяльності, що формується під час першого знайомства;
- вторинний імідж – імідж, що виникає під час конкурентної боротьби. Це образ, який формується на компромісі між тим іміджем та характеристиками, які бажають бачити в конкретній людині, та бажанням уникнути певних характеристик, що суперечать ідеальному уявленню.

Беручи до уваги оціночний критерій, імідж може буди негативним, позитивним або нейтральним. Аналізуючи імідж особистості з точки зору контекстуального підходу, на перший план виходить соціальний критерій, оскільки людина – істота, що живе в соціумі та відіграє конкретні соціальні ролі. В цьому випадку мова йде про професійний імідж: імідж політика, артиста, зірки шоу-бізнесу, лікаря, вчителя [111]. Таким чином, можемо

зробити висновок про те, що уявлення людини про себе не завжди збігається з думкою інших людей; існує узагальнений ідеальний образ, якого прагнуть досягти шляхом здійснення постійного самоаналізу та порівняння реальних характеристик з тими, що повинен мати ідеальний образ. Отже, для формування особистісного іміджу важливе значення має міжособистісна взаємодія носія іміджу з оточенням.

Поліваріантність визначень «іміджу» зумовлює його функціонування в полі різних дисциплін, створюючи засади для виділення його основних типів та компонентів, обґрунтування його функціональних характеристик. Так, у психології конструювання іміджу вивчається в контексті вивчення особистості, дослідження її свідомості та підсвідомості, мотиваційної спрямованості. На думку дослідників (А. Калюжного [75], Л. Мітіної [127]; Л. Нечепоренко [142]; О. Перелигіної [162]; В. Черепанової [236]), імідж визначають компоненти «Я-концепції», системи уявлень індивіда про самого себе, яка є базовою для формування позитивного іміджу. На її основі людина будує своє ставлення до самої себе та свої стосунки з іншими людьми. З огляду на те, що Я-концепція – достатньо складне та багаторівневе утворення, Р. Бернс говорить про реальне «Я», ідеальне «Я» та дзеркальне «Я», що сприяють формуванню цілісного образу [142, с. 123].

Для В. Черпанової імідж постає у вигляді моделі з двох взаємопов'язаних компонентів: ядра, а іншими словами «Я-концепції», яке є досить статичним, але здатним до змін, та змінного елементу, що складається з аудіовізуальної, ольфакторної, кінетичної систем і можуть досить швидко змінюватися відповідно до умов середовища [236, с. 6].

У межах цієї концепції С. Єрмакова [99, с.45-46] виділяє три основні складові іміджу:

- «Я-образ» – власна думка суб'єкта про себе (де самооцінка виступає як самоповага);

- «Я-реальне» – це те, якими ми є насправді (формується на оцінці, як правило, неусвідомленій і не завжди позитивній);

– «Я-імідж» – «Я-зовнішнє», це те, як людина себе «подає» (такі установки пов'язані з уявленнями індивіда про омріяний образ).

Оціночний компонент «Я-концепції» є основною складовою в процесі формування іміджу. Зазвичай цей компонент називається самооцінкою, особистісним судженням про власну цінність та відображає ступінь розвитку почуття самоповаги, відчуття власної цінності та позитивного ставлення до всього. «Я-концепція» – динамічне психологічне утворення, розвиток якого залежить від внутрішніх та зовнішніх факторів [75, с. 23].

Отже, імідж як психічний образ є цілісним та суб'єктивним відображенням об'єкта. Імідж створюється поступово як образ-уявлення з метою впливу на емоції, поведінку реципієнта для формування певного ставлення до його носія.

Поняття «іміджу» набуває особливої значущості в понятійно-термінологічному полі педагогічної науки, зокрема професійної педагогіки. Адже імідж відіграє велику роль у процесі самовідчуття себе як професіонала. Оскільки сучасні умови розвитку суспільства висувають нові вимоги до компетентності та професіоналізму педагога, його здатності адаптуватися до всіх соціально-економічних змін, а реформування освітньої системи передбачає реалізацію особистісно-зорієнтованого підходу, саме особистість педагога стає основною засадою підвищення ефективності освітньо-виховного процесу. Педагог не тільки створює оптимальні умови для розвитку позитивних потенцій кожного учня, має бути здатним зацікавити, захопити, а й сам повинен бути відкритим новому досвіду, новим знанням, постійно розвиватися та отримувати задоволення від своєї праці. Такий учитель потребує нового рівня професійного розвитку, нового погляду, нового мислення, поведінки, ставлення до себе та до учнів [126, с. 9]. Відтак, проблема формування іміджу справжнього фахівця стає все більш актуальною. З'являється новий напрям педагогіки – педагогічна іміджелогія, що вивчає закономірності формування, функціонування та керування іміджем педагога [84, с. 215]. Професійний імідж педагога цілеспрямовано формується під час професійної діяльності, а

фундаментом для його створення є імідж особистості – образ, що утворюється під впливом багатьох факторів у процесі інтерсуб'єктної взаємодії. Як зазначає В. Шепель, імідж – це збірне поняття, у створенні якого велику роль відіграють природні якості людини, її життєвий досвід, отримане виховання та освіченість. Таким чином, він акумулює найкращі якості людини, інформаційний потенціал особистості та є результатом постійної роботи над собою [243, с. 56].

Отже, імідж особистості є багатогранним утворенням, що за допомогою символів та знакових систем (голос, жести, міміка, хода, одяг, аксесуари тощо) здатний відображати дійсність, надавати інформацію про відображуваний суб'єкт, впливати на інших людей, їх свідомість, емоції та поведінку, може змінюватися та розвиватися в залежності від зовнішніх умов, вимог та очікувань аудиторії, допомагає пристосовуватися до змін соціального та професійного середовища [75, с. 123]. Завдяки правильно сформованому іміджу можливо досить швидко увійти в конкретне соціальне середовище, привернути до себе увагу, встановити міжособистісні стосунки. «Привабливий імідж мимоволі притягує до себе людей, а тому їх психологічно легше налаштувати на те, що говорять або демонструють. Вдалий вибір моделей поведінки та реалізації різних соціальних ролей дозволяє комфортно себе почувати в спілкуванні з людьми різного соціального й професійного статусу, незалежно від власного віку» [38, с. 9].

Таким чином, сутність іміджу як психолого-педагогічної характеристики полягає в його здатності впливати на емоції аудиторії, пристосовуючись до її очікувань, виділяючи та підкреслюючи найголовніших риси та якості його носія. Позитивний імідж робить людину більш привабливою, підвищує її самооцінку та загальний емоційний стан, допомагає налагодженню комунікації, формує позитивне враження про неї, сприяє не тільки ефективному вирішенню особистих питань, а й стає основною запорукою досягнення успіху в професійній сфері. Відтак, створення іміджу відіграє велике значення для професій, які належать до категорії суб'єкт-суб'єктної взаємодії, де людина є основним суб'єктом професійної діяльності.

1.2 Ціннісно-сміслові орієнтири визначення професійного іміджу викладача іноземних мов

У ХХ столітті в епоху ринкових відносин виникає необхідність займатися іміджем спеціалістів. З'являється новий науковий напрям – професійна іміджологія, що розробляє теорію та практику формування професійного іміджу незалежно від виду діяльності. «Іміджологія – це наука про становлення і формування певних механізмів, методів, засобів, технологічних процедур і форм впливу на людей з метою усвідомлення ними необхідності самовдосконалення, вироблення бажаних рис і характеру поведінки у суспільстві, державі, установі. Специфіка іміджології полягає саме у її інтегративному характері, в орієнтації на буття та діяльність людини та суспільства як цілісних феноменів» [155, с. 4]. Сучасний ринок праці вимагає від багатьох професій певних іміджевих характеристик, з'являються структурні моделі іміджу, починають розроблятися технології формування іміджу, зокрема іміджу фахівця. Так, професійний імідж і самопрезентація спеціалістів відіграють важливу роль не тільки в професійній ідентифікації, становленні професійної культури, а також допомагають досягти успіху в професійному житті [201, с. 197].

У будь-якій професії існує імідж-стандарт. Образ людини на робочому місці мусить демонструвати ті якості, які вимагає суспільство від представників конкретної спеціальності. Саме вони визначають індивідуальний компонент професійного іміджу та впливають на створення позитивного враження. В. Шепель виділяє три групи таких якості:

- природні якості, які формують позитивне ставлення до особистості, завдяки яким вона подобається іншим;
- характеристики особистості, які формуються в процесі виховання та навчання (моральні цінності, психічне здоров'я, вміння спілкуватися, вирішувати конфліктні ситуації);

– характеристики особистості, зумовлені її життєвим та професійним досвідом [243, с. 120].

Так, у процесі професійного становлення спеціаліста індивідуальні особистісні якості доповнюються професійними характеристиками, вибудовується певна модель поведінки на робочому місці, створюється власний стиль в одязі, відбувається загальний «процес інтеріоризації суспільних професійних цінностей в особистості фахівця» [79, с. 223]. Фундаментом для створення професійного іміджу стає імідж особистості. Як зауважує А. Панасюк, «особистісний імідж є основою, базою, а професійний – надбудовою» [157, с. 128]. Дослідниця О. Затворнюк також наголошує на тому, що «професійний імідж не виключає особистого іміджу», що «особиста чарівність виступає як складний компонент професійного іміджу. Але, оскільки на професійний імідж значною мірою впливають особливості професії, то професіоналу, який думає про імідж, мало бути просто привабливим. Йому необхідно пам'ятати про ту соціальну роль, яку він виконує у зв'язку з певною професією і, виходячи з цього, будувати власну модель поведінки» [58, с. 43].

Сучасне суспільство висуває нові вимоги до спеціалістів, з'являються нові стандарти, за якими особлива увага приділяється його професіоналізму, компетентності, розвитку професійної культури, творчому підходу до справи, ініціативності, мобільності, цілеспрямованості, відповідальності, громадянської активності – основним якостям, що сприятимуть формуванню конкурентоспроможності особистості на ринку праці.

Посідаючи одне з провідних місць серед цінностей життя, освіта також зазнає значних змін, зростає увага до професійної діяльності педагога, від особистості та рівня професійної підготовки якого безпосередньо залежить якість навчально-виховного процесу. Педагог не тільки передає свої знання, досвід, а й учить власним прикладом, допомагає пізнавати життя, стає справжнім другом і наставником, сприяє розвитку та становленню особистості, її духовності та національної гідності, готує молоде покоління до життя в суспільстві, впливає на формування поглядів, поведінки, навчає бути

вихованими, любити себе та оточення. Слід відзначити, що суспільство висуває високі вимоги до постаті вчителя. Л. Морська зауважує, що «вимоги до професійних якостей вчителя передбачають наявність творчого потенціалу, глибоке розуміння вчителем дидактичних процесів, постійну підтримку й удосконалення професійного рівня» [134, с. 17]. Адже сучасний педагог повинен не тільки знати свій предмет, вміти його викладати, а й бути ерудованою, освіченою, висококультурною, привабливою особистістю, яка прагне постійного саморозвитку, володіє технікою самопрезентації та постійно працює над створенням власного позитивного професійного іміджу.

Відтак, проблема позитивного професійного іміджу педагога набуває актуальності в рамках педагогічної науки. Як зазначає С. Якушева: «Імідж сьогодні є важливим аргументом для прийняття багатьох соціальних рішень. ... Володіння механізмом іміджу важливо, перед усім, для людей публічних професій: політиків, журналістів, телеведучих, але головним чином педагогам, оскільки заняття (лекція, урок) є джерелом інформації, постачальником культурних кодів, а також соціалізацією особистості як викладача, так і того, хто навчається» [251, с. 74].

Хоча імідж педагога – це поняття, що стало предметом спеціального дослідження лише в ХХ столітті, вже на ранніх етапах усвідомлення сутності професії вчителя та її суспільної значущості, образу педагога, його професійним характеристикам та особистісним якостям приділялася велика увага. На засадах цих параметрів, проаналізувавши педагогічну літературу, присвячену питанню становлення вчителя, можемо простежити динаміку розвитку образу педагога протягом століть.

Так, в період розквіту Давньогрецької держави вчитель мав служити істині, добру, красі, бути прекрасним оратором, вміти вести бесіди та вчити інших бути цікавими співрозмовниками. Основними характеристиками постаті тогочасного педагога були інтелект, дотепність, артистизм, організаторські якості [72]. Для Платона на перший план в образі вчителя виходить

моральність, адже педагог має бути здатним передати дитині основні цінності життя: почуття віри, надії, любові, глибокої поваги до своєї країни [168, с. 76].

У стародавньому Римі основною метою навчання була підготовка дитини до суспільної, військової і господарської діяльності, а найважливішим завданням виховання – підготувати римського громадянина, що готовий пожертвувати всім заради своєї держави, свого роду. Тож змінилися й очікування щодо постаті вихователя. Так, Цицерон у своїх педагогічно-філософських трактатах стверджував, що ідеальний ритор-філософ – це всебічно розвинута людина, яка має динамічний розум та є досить впливовою людиною, що бере активну участь в суспільному та політичному житті країни [56, с. 143]. На думку мислителя, основними характеристиками вихователя повинні буди доброта та турботливість [235, с.430]. Римський філософ Сенека звертає увагу на необхідність проявляти емпатію, власним прикладом навчати доброті та турботливості, будувати стосунки зі своїми вихованцями на основі людяності, милосердя та прихильності [202, с. 54].

Таким чином, стає очевидним, що в стародавньому світі основна увага приділялася саме внутрішній складовій іміджу педагога – внутрішньому світу, його особистісним якостям, моральним цінностям, вихованості, освіченості. Адже вчитель своїм прикладом виховував усебічно розвинену особистість, істинного громадянина. Щодо зовнішнього компонента, філософи наголошували на тому, що педагог мав володіти ораторським мистецтвом, уміти вести бесіди, переконувати. Отже, можемо зробити висновок про те, що важливу роль у формуванні образу справжнього вчителя відігравав також вербальний компонент іміджу.

З виникненням християнських громад у римському суспільстві мета, завдання та зміст виховання набувають нового значення. На перший план виходить турбота про духовність особистості, про виховання культури релігійного почуття. Богослов та філософ Климент Олександрійський в своїй книзі «Педагог» зазначає, що саме вчитель повинен вести вихованців шляхом добра до пізнання істини, спонукати молодь творити добро та боротися зі злом.

Філософ вважав, що приклад життя педагога є справжнім зразком для наслідування [56, с. 151-157].

До питань особистості вчителя зверталися й в епоху середньовіччя. В цей період образ вчителя подається крізь призму розуміння церквою його ролі. Оскільки схоластика, мета якої була примирити віру й розум, релігію й науку, визначала весь навчально-виховний процес, в середньовіччі образ педагога набуває дещо негативного відтінку. Він постає суворим та досить жорстоким, не цурається покарань за погані успіхи, порушення дисципліни й церковних інструкцій [56, с. 215-219].

Аналіз педагогічних ідей Київської Русі показує, що після прийняття християнства починається період розвитку освіти і шкільництва, а образ педагога поступово набуває особливої значущості. Так, у контексті дослідження інтерес викликає постать Ярослава Мудрого, який наставляв учителів вчити та любити всіх дітей однаково, бути благочестивими, розсудливими, смиренними, мудрими та лагідними, не заздрісними, не п'яницями, не хабарниками, в усьому – взірцем добрих справ [232, с. 481-486].

Вищим досягненням педагогічної думки Київської Русі є «Повчання дітям» Володимира Мономаха, в якому обґрунтовано необхідність переходу від релігійно-аскетичного виховання до виховання, пов'язаного з практичними потребами людини. У своєму творі мислитель наголошує на тому, що дитину треба виховувати добрими справами, та звертає увагу на важливість прикладу старших. Отже, визначення вихователя як прикладу для наслідування стає основною характеристикою його образу [71]. Як бачимо, в освітній системі доби Київської Русі основне місце посідають цілі, завдання та методи педагогіки, а безпосередньо образ педагога відсувається на другий план.

З революційними переворотами в науці, розвитком математики, астрономії, механіки, географії, літератури, виникненням книгодрукування в Європі, відкриттям Америки пов'язують нову епоху розвитку країн у Західній та Центральній Європі, відомою під назвою Відродження. Цей період характеризується звільненням від впливу церкви, відходом від релігійно-

догматичного світогляду та зростанням інтересу до античної культури. В епоху Ренесансу формується новий погляд на світ і людину, середньовічний аскетизм витісняється ідеями гуманізму, які проникають в тогочасну педагогіку. Філософи-гуманісти різко критикували всю середньовічну схоластичну систему освіти, провідне місце відводили моральному вихованню, найважливішими засобами якого вважали релігію та особистий приклад вихователя [72].

Значний внесок у формування іміджу сучасного педагога було зроблено Е. Роттердамським, який у своїй праці «Жорстокі вчителі» наголошував на тому, що перший крок на шляху до освіти – це повага та симпатія до вчителя та підкреслював, що вчитель своїми прийомами не повинен відбити у дитини бажання вчитися, а, навпаки, повинен прищеплювати любов до навчання та науки. Філософ звертав увагу на те, що дитина зможе полюбити свого наставника, якщо відчуватиме любов до навчання, до освіти [194, с. 127].

Відомі педагоги-гуманісти Ф. Рабле, М. Монтень, Т. Мор, Т. Кампанелла вважали, що основною метою виховання є розвиток людини розумово і фізично, формування в неї високих моральних якостей [72; 233].

Ідеї педагогіки Відродження були певною мірою використані й розвинені далі Я. Коменським у Чехії, Дж. Локком в Англії, Ж.-Ж. Руссо та Д. Дідро у Франції. У педагогічній системі видатного філософа, педагога-новатора Я. Коменського вчитель є однією з ключових фігур педагогічного процесу. У своїй книзі «Про вигнання з шкіл відсталості» педагог-гуманіст писав, що «не можна доручати справу виховання жодній неосвіченій людині, а тим більше людині не певній у моральному відношенні, чиє благочестя і совість сумнівні» [90, с. 152]. На його думку, вчителі повинні залишатися справжнім прикладом для своїх вихованців. «Той, хто присвятив себе вихованню юнацтва, повинен вміти переносити труднощі і систематично виховувати любов до своєї професії, бути вчителем і залишатися ним не заради грошей, а постійно пам'ятати, що йому доручена прекрасна посада, вище за яку нічого не може бути під сонцем» [90, с. 154]. Отже, Я. Коменський ставить досить високі вимоги до вчителів та чітко формулює якості, які сприятимуть формуванню образу справжнього

педагога. На думку філософа, вчитель, насамперед, повинен бути чесним, наполегливим, працьовитим, релігійним, повинен любити дітей та ставитися до них з повагою, добротою, бути не тільки керівником, але й другом, прикладом для наслідування. Філософ ставить перед учителем триєдине завдання: вчитель повинен знати, чому навчати, вчитель повинен вміти та хотіти навчати [72].

Епоха Просвітництва – це час інтенсивних пошуків та вирішення багатьох педагогічних проблем. У цей період освіту починають вважати основою процвітання держави, а виховання – важливою рушійною силою досягнення рівності, свободи, надається більш детальна конкретизація вимог щодо постаті педагога-вихователя [89, с. 26]. Французький мислитель Ж. Ж. Руссо в своїй книзі «Еміль, або про виховання» обґрунтував ідеал природовідповідного виховання. Головним, на думку філософа, було вміння наставника давати дитині можливість відчувати себе господарем середовища та вчити самостійно шукати істину [89, с. 26]. Інший представник французького Просвітництва Д. Дідро, різко критикуючи існуючу систему освіти, радив уважно ставитися до підбору вчителів, навіть оголошувати конкурс, вимагав кращого матеріального забезпечення педагогів. На його думку, вчитель повинен буди добрим, чутливим, турботливим та, найголовніше, знати свій предмет [48, с. 98].

Проведений аналіз педагогічної спадщини педагогів-гуманістів свідчить про те, що основну увагу в образі педагога вони приділяли його внутрішньому компоненту та професійним якостям, наголошуючи на тому, що педагог має любити дітей, бути високоморальною, вихованою особистістю, що вміє навчати, володіє педагогічними прийомами та методами роботи з учнями.

Не оминають реформи освітньої системи й терена України. В період національного відродження гуманістичні ідеї починають набувати особливого змісту та досить міцно укорінитися в системі освіти начально-виховних закладів країни. Видатні педагоги-мислителі вірили у велику силу виховання, їхні прогресивні погляди посідають значне місце в становленні прогресивної педагогічної думки України. Важливу роль у розвитку вітчизняної освіти

відіграв теоретик та педагог Феофан Прокопович. У своєму творі «О риторическом искусстве» він висловив дуже цінні думки щодо постаті педагога в навчальному процесі. До визначних ознак образу вчителя він відносив ораторський хист, здатність викликати емоційну відповідь на викладання матеріалів різних дисциплін [174].

Відомий український педагог, поет, мандрівний філософ, представник етико-гуманістичного напрямку вітчизняного просвітництва Г. Сковорода закликав виховувати молодь на засадах любові та гуманізму. Серед основних рис педагога філософ виділяв любов і повагу до особистості учня, гідність, безкомпромісність, чесність, служіння добру. Безмежна любов до вихованців в нього поєднувалась з великою вимогливістю до них [13, с. 52-58]. Про провідну роль вчителя, який повинен мати за мету служіння народу, говорив у своїх творах Т. Шевченко. Вчений-педагог О. Духнович називав учителів «просвітителями народу» та висував до них високі вимоги. На його думку, вчитель повинен мати справжнє покликання до професії, добре знати свій предмет, бути високоморальним, уміти працювати з дітьми, не замикатися в рамках своєї професії, а поширювати знання серед усього народу [71].

У період переходу від феодальних до капіталістичних відносин відбулися суттєві зміни в економічному, політичному, соціальному та духовному розвитку країн, що, в свою чергу, сприяло становленню педагогічної науки та формуванню нового рівня та змісту освіти.

Так, послідовник Я. Каменського та Ж.-Ж. Руссо швейцарський педагог-демократ Й. Песталоцці вважав, що вчителем має бути не просто освічена людина, а людина, що, насамперед, щиро любить дітей, що в процесі будови навчально-виховного процесу ураховує знання про фізичні та психічні особливості учнів. На думку філософа, вчитель повинен бути взірцем для дітей, гідним прикладом для наслідування. Тільки такі якості як кмітливість, життєрадісність, скромність та моральна чистота здатні завоювати симпатії дітей, їх любов та повагу [163, с. 587].

А. Дістервег у «Посібнику до освіти німецьких учителів» виклав багато важливих для вчителя порад і рекомендацій щодо самоосвіти, вдосконалення своєї спеціальності, систематичного вивчення педагогіки й методики. Філософ вважав, що вчитель відіграє вирішальну роль у навчально-виховному процесі, і тому повинен бути високоосвіченим, добросовісним, гуманним, обережним, добрим, досконало знати свій предмет, постійно працювати над собою, дбайливо ставитися до дітей [49, с. 119].

Один з найавторитетніших педагогів ХІХ століття, основоположник наукової вітчизняної педагогіки К. Ушинський наголошував на тому, що особа вчителя – це все у справі виховання, тому він повинен бути всебічно підготовленим до вчительської роботи. На думку педагога, учитель має любити свою професію, володіти педагогічним тактом та завжди удосконалювати своєю майстерність. Щодо професійного аспекту діяльності, педагогу важливо знати свою справу, чітко уявляти мету педагогічного процесу, мати високу практичну підготовку, володіти методикою навчання й виховання, уміти викладати свої знання визначено і точно, бути не тільки хорошим викладачем, але й умілим вихователем. Педагог звертав увагу на те, що «...якщо вихователь як за своєю освітою, так і за характером, відповідає високому покликанню педагога, то заклад в його руках може досягти досконалості» [227, с. 33].

Не тільки відомий педагог К. Ушинський, а й вчений, хірург, теоретик педагогіки М. Пирогов, педагог-методист, організатор народної освіти М. Корф, видатний діяч народної освіти Х. Алчевська, такі відомі письменники як М. Коцюбинський, І. Франко, Л. Українка цікавилися проблемами образу вчителя. На їхню думку, основу моральності дитини становить висока моральність педагога, який повинен постійно самовдосконалюватися та самореалізовуватися. Активний громадський діяч періоду української революції, перша жінка-теоретик педагогіки С. Русова вважала педагога центральною постаттю в навчально-виховному процесі. Тільки щасливий, не змучений тяжким життям, вільний вчитель зможе стати більш корисним в освітньому процесі. С. Русова чітко сформулювала вимоги до справжнього

вчителя, який має бути митцем, носієм правди і науки [72]. Для П. Блонського саме вчитель був також провідною фігурою ідеальної школи. Аналізуючи ставлення підлітків до вчителя, філософ зрозумів, що учні цінують, перш за все, доброзичливе ставлення до них, дружнє ставлення, справжню допомогу, розуміння та знання. «Якщо вчитель поєднає всі ці якості, то він буде користуватися високим авторитетом та неабиякою повагою» [14, с. 511-512].

Значний внесок у становлення теорії та практики соціальної педагогіки зробив С. Шацький, один із засновників вітчизняної соціальної педагогіки епохи індустріалізації. Педагог називає вчителя «організатором дитячого життя» та також висуває до нього високі вимоги. На його думку, вчитель повинен постійно вивчати дітей, уважно ставитися до них, бути чуйним, спостережливим, постійно самовдосконалюватися [241, с. 118].

Початок ХХ століття характеризується великими змінами у суспільно-політичному житті, які вплинули на характер розвитку навчальної системи. Починається реформування та націоналізація освіти. У період побудови соціалізму, епоху науково-технічної революції, збільшення обсягу та джерел інформації змінюються умови засвоєння знань, створюються новітні педагогічні концепції, основу яких становить особистість дитини, її внутрішній світ. У цей час чітко визначаються вимоги до особистості вчителя та його роль у навчально-виховному процесі. Знання предмета припиняє бути основною вимогою до виконання функцій вчителем. Педагог, насамперед, має знати, як навчати й виховувати, щоб найефективніше реалізувати мету й завдання навчально-виховного процесу. Отже, одне з провідних місць у творчості видатних педагогів посідало питання педагогічної майстерності вчителя.

Високо оцінював роль учителя в суспільстві український педагог-гуманіст А. Макаренко. Називаючи вчителя «інженером дитячих душ», учений вважав, що кожний учитель-вихователь може володіти педагогічною майстерністю, повинен мати добру загальноосвітню, професійну і педагогічну підготовку; бути ініціативним, активним, енергійним і життєрадісним, гуманним і чуйним товаришем і другом, вимогливим до себе й вихованців,

працювати творчо; уміти аналізувати свою роботу і вивчати досвід роботи товаришів; мати педагогічний такт; володіти певними акторськими здібностями. Важливе значення для створення іміджу педагога мали поведінка, міміка, тон, зовнішній вигляд. Отже, щоб бути справжнім педагогом та завжди залишатися взірцем для своїх вихованців, треба багато працювати над собою [113, с. 331-335]. Так, стає очевидним, що образ вчителя-вихователя формують не тільки особистісні та професійні характеристики, а вербальні та невербальні засоби комунікації: одяг, мовленнєва компетенція, стиль поведінки та спілкування, особливості голосу, вираз обличчя – компоненти, що впливають на всі канали сприйняття та допомагають формувати цілісний образ.

Велика заслуга в розробленні педагогічної культури та іміджу вчителя належить видатному педагогові сучасності В. Сухомлинському. В його творах «Павлиська середня школа», «Серце віддаю дітям», «Як виховати справжню людину», «Сто порад учителеві», «Розмова з молодим директором школи» чітко вимальовується образ ідеального педагога. В. Сухомлинський вважає, що педагог повинен вірити в успішність виховання дітей, бути чуйним, турботливим, розуміти світ дитинства, володіти собою, стримувати збудження й роздратування. Надзвичайно важливе значення в професійному становленні вчителя мають його ідейно-політичні й моральні якості, любов до дітей, наполегливість, вимогливість і педагогічний такт [216; 217].

Аналіз творчої спадщини великих педагогів та філософів дає підстави стверджувати, що важливе місце в процесі становлення та розвитку педагогічної науки займало чітке визначення вимог щодо постаті вчителя. Незважаючи на те, що до другої половини ХХ століття імідж пов'язувався лише з образом ідеального педагога, було встановлено основні етапи трансформацій суспільних уявлень щодо постаті ідеального вчителя від Давньої Греції до сучасної епохи. На основі аналізу динаміки цих уявлень стає очевидною закономірність між зміною суспільно-економічних формацій, цілей педагогіки та вимогами до ідеального педагога, який повинен бути високоморальною, доброю, турботливою, освіченою людиною, що любить дітей, вмє навчати та

прищеплювати любов до навчання. Так, результати досліджень показали, що за різних часів найбільша увага в іміджі вихователя приділялася його внутрішньому компоненту – особистісним і професійним характеристикам. Лише згодом починають звертати увагу не тільки не такі якості як професіоналізм, педагогічна майстерність, моральність, а й на зовнішню привабливість педагога, його поведінку, міміку, тон – основні складники зовнішнього компонента іміджу, що формують перше враження. Поступово утворюється образ-стереотип справжнього вчителя.

У другій половині ХХ століття педагогічна наука приділяє все більше уваги педагогу, його зовнішній привабливості, внутрішній відповідності професії, моральним цінностям та нормам поведінки. Проводяться спеціальні дослідження та розроблюються нові підходи до формування індивідуального іміджу. У зв'язку із загальною переорієнтацією освіти, професійний імідж педагога починає набувати неабиякої значущості. Педагогічна іміджелогія дозволяє по-новому подивитися на підготовку фахівця в вищих навчальних закладах.

Так, проблема професійної готовності вчителя стає предметом наукових розвідок М. Васильєвої [24], Н. Волкової [32], В. Гриньової [43], М. Князян [81], В. Лозової [107], О. Мороза [131], Л. Морської [134], О. Пехоти [165], С. Сисоєвої [205], А. Троцько [107] та інших, проблема іміджу та його формування розглядалася в працях сучасних науковців В. Шепеля [243], А. Панасюка [157], О. Перелигіної [162], В. Черепанової [236]; питання професійного іміджу педагога досліджують А. Бусигіна [21], М. Варданян [22], О. Грейліх [42], Л. Донська [51], О. Калюжний [76], О. Ковальова [86], Н. Мартинова [120], О. Попова [169], Н. Тарасенко [221] та ін. Таким чином, у сучасних умовах розвитку освіти та суспільства в цілому особливого значення набуває постать педагога-професіонала, а професійна гнучкість, здатність адаптуватися до нових умов, швидкість у прийнятті рішень, постійне самовдосконалення та саморозвиток відіграють важливу роль у формуванні

його позитивного професійного іміджу та сприяють ефективності його професійної діяльності.

Уважаємо за доцільне розглянути суть поняття «педагогічний імідж». Проаналізувавши визначення педагогічного іміджу, з'ясовано, що існує багато підходів до вивчення цього питання. Адже професійний імідж є багатофункціональною категорією, котра зумовлює успішність навчально-виховного процесу.

У педагогічному словнику імідж учителя визначається як «емоційно забарвлений стереотип сприйняття образу вчителя в свідомості вихованців, колег, соціального оточення, в свідомості мас. Під час формування іміджу педагога реальні якості тісно переплітаються з якостями, що приписуються оточуючими» [88, с. 46].

Н. Гузій пропонує розглядати педагогічний імідж як «полісемічну категорію, що характеризує стиль професійно-педагогічної діяльності, манеру спілкування, уміння індивідуалізувати свій образ, надавати йому естетичної виразності. Суспільство породжує вимоги до професійного іміджу педагога, але такі якості, як любов до дітей, студентів, високий професіоналізм, доброта, щирість, вміння спілкуватися залишаються незмінними» [41].

Дослідник іміджу вчителя О. Калюжний визначає імідж педагога як «символічний образ суб'єкта, який створюється в процесі взаємодії педагога з учасниками педагогічного процесу» [76, с. 6].

Вивчаючи проблему особливостей формування основ професійного іміджу в майбутніх учителів, О. Ковальова тлумачить імідж як «образ-уявлення, цілеспрямовано створюваний за допомогою певних психотехнологій з метою посилення його впливу на оточуючих» [86, с.12].

Н. Мартинова під педагогічним іміджем розуміє «образ-уявлення про вчителя, що сформувалося в психіці (в сфері свідомості та/або підсвідомості) учнів, батьків, колег у результаті прямого сприйняття тих або інших його професійно-особистісних якостей, або непрямого через думку інших людей, та впливає на їх погляд, поведінку або дію по відношенню до вчителя» [120].

М. Варданян визначає імідж педагога як «образ-уяву системи його внутрішнього, зовнішнього та процесуального компонентів, що виражені в індивідуальному стилі діяльності вчителя та виявляються через фізичний вигляд, мову, виразність дій, міміки в сукупності з естетичним оформленням (одягом, зачіскою, макіяжем та іншими атрибутами зовнішності), а також через предметно-просторове середовище виконання його професійної діяльності» [22, с. 39-40].

Н. Тарасенко педагогічний імідж розуміє як «компонент культури педагогічної діяльності, який зумовлює успішність професійної діяльності педагога, бо дозволяє йому краще виявити особистісні та ділові якості» [221]. На її думку, індивідуальний імідж – це «система особистісних якостей педагога (толерантність, фактичність, доброзичливість, рефлексивність тощо) і психологічних засобів (вербальних та невербальних, методів спілкування, позицій, ролей) до яких цілеспрямовано удається педагог з метою отримання оптимального результату педагогічної діяльності» [221].

А. Бусигіна розуміє імідж педагога як «образ, формування якого зумовлено наявністю чітко виражених якостей викладача, що досить легко діагностуються оточуючими під час першого контакту, відповідає очікуванням студентської аудиторії, є прологом до формування авторитета» [21, с. 138].

Л. Донська стверджує, що «імідж викладача – це така інтегральна характеристика, яка включає в себе сукупність зовнішніх і внутрішніх індивідуальних, особистісних, індивідуальних та професійних якостей педагога, що сприяють ефективності педагогічної діяльності» [51].

О. Попова трактує індивідуальний імідж викладача як «імідж, що характерний для кожного викладача як особи. До нього входять індивідуально-особистісні характеристики, фізичні дані, установки викладача, самооцінка, зовнішній вигляд. До змісту індивідуального іміджу педагога відносяться деякі стійкі комунікативні установки, очікування та вимоги суспільства як до партнера зі спілкування в освітній взаємодії». На думку дослідниці, професійний імідж викладача – це образ професійної ролі, що конструюється

самим викладачем і доповнюється індивідуальним іміджем в процесі взаємодії зі студентами, колегами, адміністрацією та суспільством. Імідж контролюється самим викладачем і громадськістю відповідно до вимог професії [169, с. 13].

Для О. Грейліх імідж викладача – це «емоційно забарвлений стереотип сприйняття образу педагога у свідомості студентів, колег, соціального оточення, у масовій відомості. Під час формування іміджу викладача реальні якості тісно переплітаються з тими, що йому приписує оточення» [42, с. 14].

Вивчаючи імідж викладача іноземної мови та наголошуючи на тому, що провідною характеристикою його професійного іміджу є позитивність, Н. Безрукова розуміє позитивний імідж викладача як «гармонійну сукупність зовнішніх та внутрішніх індивідуальних, особистісних і професійних якостей викладача, що демонструють його бажання, готовність та здатність до суб'єкт-суб'єктного спілкування з учасниками освітнього процесу» [11, с. 42].

Систематизуючи та узагальнюючи дефініції поняття «професійного іміджу педагога», можемо зробити висновок, що спільними для всіх цих визначень є такі положення:

- 1) імідж педагога – це стереотипізований образ, що виникає у свідомості окремої особи, певної групи або цілого суспільства;
- 2) професійний імідж є надбудовою, що створюється на основі особистісних якостей індивіда;
- 3) основними особистісними якостями педагога є гуманізм, любов до дітей, тактовність, стриманість, справедливість;
- 4) професійний імідж педагога зумовлюється професійними якостями, що формують позитивне враження про педагога як про справжнього фахівця: педагогічна майстерність, педагогічна ерудиція, педагогічна рефлексія, педагогічна етика, індивідуальний стиль роботи;
- 5) формування іміджу відбувається з урахуванням вимог та очікувань певної соціальної групи (учасників педагогічного процесу);

б) гармонійна сукупність зовнішніх і внутрішніх індивідуальних і професійних якостей, що виявляються у діях і поведінці представника педагогічної професії, зумовлює успішність професійної діяльності.

Професійний імідж педагога є результатом цілеспрямованої діяльності, що має на меті створити позитивне враження про його носія. Основою професійного іміджу педагога стає його особистісний імідж, який доповнюють професійні якості та професійні установки.

З'ясовуючи суть поняття «педагогічний імідж», визначаємо імідж педагога як інтегральний образ, що поєднує в собі внутрішній світ, зовнішній вигляд і сформовані професійно значущі характеристики, утворюється у свідомості суб'єктів педагогічної взаємодії під час виконання професійно-педагогічних функцій і забезпечує індивідуальний стиль професійної педагогічної діяльності.

В. Джелалі зазначив: «Позитивний образ педагога – це життєво ефективний, існуючий у внутрішньому світі образ, що дає позитивні результати в реальному житті особистості, який сприяє трудовим, творчим успіхам, високому щастю і здоров'ю» [68, с. 342].

В умовах трансформації освітньої системи, провідним напрямом якої стає побудова ефективної партнерської взаємодії студентів і викладачів, все більшої значущості набуває формування іміджу викладача вищого навчального закладу. Адже якість навчального процесу та комунікації викладач-студент залежить саме від того, наскільки студент готовий сприймати інформацію, яку подає конкретний викладач. У законі України «Про вищу освіту» наголошується на тому, що необхідно створювати такі умови навчання та виховання, які б забезпечували «можливість інтелектуального, морального, духовного, естетичного і фізичного розвитку студента, що сприяє формуванню професійно досвідченої та вихованої особистості» [173, с. 75]. Таким чином, зростають роль і значення особистості викладача, його професіоналізму, рівня освіченості та вихованості, а побудова професійного іміджу викладача стає однією з необхідних умов, яка допоможе налагодити контакт з аудиторією, здобути

авторитет і створити позитивну репутацію для ефективності освітнього процесу.

На формування професійного іміджу викладача впливають різні фактори. Слід відзначити, що основу становить сама особистість викладача, його моральні якості, характер. По-перше, в своїй професійній діяльності викладач спирається на конкретні вимоги, вирішує конкретні цілі, завдання, які ставить перед ним суспільство й освітня система: формувати систему наукових знань, умінь і навичок у студента; у процесі вивчення навчальної дисципліни формувати майбутнього спеціаліста як цілісну особистість, здатну до самореалізації. По-друге, викладач повинен чітко розуміти вимоги, очікування студентської аудиторії та, в цілому, суспільства. По-третє, як представник певної професійної групи, педагогічного колективу, викладач має відповідати вимогам, що висувуються до нього з боку колег. Отже, вимоги з боку суспільства, професійної групи, колективу, студентської аудиторії як зовнішньо, об'єктивно існуючі, накладаються на особистісні характеристики викладача і за умови відсутності конфлікту і суперечностей між ними, разом створюють основу для формування позитивного професійного іміджу.

З огляду на те, що професійний імідж педагога є складним утворенням, вважаємо за доцільне проаналізувати основні підходи до вивчення його складників. Так, І. Ковальова вважає, що імідж – це «цілісна система, яка складається з трьох компонентів» [83, с. 9]. На думку дослідниці, кожний компонент педагогічного іміджу є складним утворенням, яке, в свою чергу, також має свої складові: різні елементи, знання та вміння. Дослідники А. Калюжний [76] і Л. Ковальчук [87] теж стверджують, що педагогічний імідж має три структурні складники, що впливають на його створення. Отже, науковці виділяють три основні структурні компоненти педагогічного іміджу. По-перше, зовнішній вигляд, який формують одяг, зачіска, макіяж, хода, рухи, постава, наявність індивідуального стилю поведінки й спілкування, які «в гармонійному поєднанні з артистизмом створюють позитивний образ вчителя, сприяють формуванню гарного враження і репутації» [87, с. 67]. По-друге,

внутрішній зміст, або внутрішнє «Я» педагога – елементи особистісної культури: система цінностей індивідуума, моральні якості, ідеали, темперамент, характер. Цікавим є те, що професійну компетентність педагога, його відповідність обраній професії та здатність впливати на інших А. Калюжний і Л. Ковальчук відносять також до внутрішнього «Я». Третьою складовою науковці виділяють використання вербальних (культура мовлення) та невербальних засобів (манери, жести, міміка) спілкування, тоді як для І. Ковальової третьою складовою стає поведінка в дії, а саме використання у професійній діяльності знань про колористику, педагогічне спілкування, мовну культуру, стратегію поведінки у стресових і конфліктних ситуаціях; про мистецтво еристики; знання основ ораторського мистецтва; професійне вміння використовувати гумор у різних педагогічних ситуаціях. На нашу думку, невербальні засоби спілкування, як і зовнішній вигляд, відносяться до зовнішньої складової іміджу та впливають на формування першого враження про особистість педагога.

Дослідниця О. Ковальова також виділяє три складники педагогічного іміджу. На її думку, основу професійного іміджу педагога становить його професійна складова (якість праці, рейтинг, репутація), яку доповнює візуальна (зовнішній вигляд, предметне середовище, особливості кінесичної системи невербальної поведінки) та аудіальна (комунікативність, ораторське мистецтво, думка інших) складові [84, с. 215]. Цікавим у запропонованій схемі є те, що на формування враження про постать педагога впливає також предметне середовище. Отже, стає зрозуміло, що вся сукупність професійних, особистісних характеристик, так само як і предмети, які оточують фахівця, особисті речі, допомагають створити цілісний образ.

На відміну від проаналізованих дослідників, автори навчального посібника «Педагогічна майстерність викладача» виділяють чотири структурні компоненти педагогічного іміджу:

- образ, що формується під час першої появи викладача в аудиторії та залишається в свідомості студентів, зовнішня складова (зовнішність, манери, хода, голос, міміка, одяг, зачіска);

- процесуальна складова (форма звернення, професіоналізм, енергійність, темперамент, виразність);

- внутрішня складова (інтелект, спосіб мислення, цілі та засоби їх досягнення, інтереси, ерудиція);

- позиція, установка, легенда – сприймаються позитивно лише за умови високого рівня психологічної та педагогічної культури особистості [73, с. 89].

Основу даної структури педагогічного іміджу становить зовнішній елемент, який доповнюється професійно-індивідуальними характеристиками та внутрішніми якостями педагога. Проте в поданій схемі з'являється новий компонент, що впливає на результативність формування позитивного образу фахівця – особистісна позиція, установка та легенда, які свідомо розробляє педагог-фахівець для встановлення гармонічної взаємодії з учасниками педагогічного процесу.

Близьку до цієї моделі професійного іміджу викладача надає Л. Донська, виділяючи такі компоненти:

- природний, що включає в себе зовнішні дані викладача, стать, вік, темперамент, характер;

- особистісний – комунікативні вміння, інтелектуальні здібності, волюві та моральні якості, особистісна привабливість;

- поведінка – в складних педагогічних ситуаціях, в соціумі, ставлення до країни, народу, суспільства, вищого навчального закладу, близьких, друзів, самого себе;

- професійний – це знання, вміння та навички викладача, його професійні якості, творчий та пізнавальний потенціал [51].

Запропонована модель складається з чотирьох компонентів, основним з яких дослідниця вважає природний компонент, що включає зовнішні характеристики, особливості темпераменту, характеру та доповнюється

особистісно-професійними якостями викладача, особливостями його поведінки в певних професійних ситуаціях.

На думку Л. Іноземцевої, основними складовими іміджу викладача вищого навчального закладу є такі елементи:

- фундамент – принципи, філософія професіоналізму, що формують репутацію викладача;
- зовнішній імідж – те, як викладача сприймають оточуючі, суспільство, ЗМІ;
- внутрішній імідж – ставлення до навчального закладу, студентів, персоналу, колег і керівників;
- невловимий (невідчутний) імідж, що будується на відчуттях (ставлення до роботи, емоційний настрій), атмосфера навчального закладу [69, с. 232].

На відміну від інших науковців, для Л. Іноземцевої основну роль у створенні позитивного образу викладача відіграє філософія професіоналізму, сукупність професійно-необхідних якостей, що сприятимуть формуванню репутації справжнього фахівця. На нашу думку, фундаментом для побудови професійного іміджу є особистісний імідж людини, який, у свою чергу, доповнюється тими професійними якостями, знаннями, вміннями, навичками, яких потребує від викладача специфіка педагогічної діяльності. Але ми цілком згодні з тим, що на формування іміджу педагога впливає атмосфера, що панує на робочому місці; ставлення педагога до роботи та його емоційний стан, характеристики, від яких залежить результативність та ефективність професійної діяльності.

Досить специфічною, на наш погляд, є структура іміджу, що пропонує Л. Мартинець. З огляду на той факт, що педагогами працюють переважно жінки, дослідниця пропонує виділити такі складники педагогічного іміджу жінки-вчителя:

- комунікативна компетентність – уміти вести інформативне спілкуватися, бути здатним слухати, володіти прийомами та технологіями впливу на людей;

– інформативна тілорухливість – мова йде про кінесику – науку, що вивчає знакове, невербальне спілкування, яке існує як мова тіла, мова жестів (міміка, жести, пози, виключаючи рухи мовного апарату) та естетику – науку про становлення чуттєвої культури людини;

– уміння володіти словом – здатність коректно, логічно, обґрунтовано викладати думки, володіти мовними інтонаціями, виразним тембром, поставленим голосом, зачаровувати красномовністю;

– гарні манери – знання етикету, норм поведінки та вміння їх дотримуватися;

– фейсбілдинг – постановка міміки, усмішки, погляду, посадки голови, догляд за шкірою обличчя, за волоссям, підібраність зачіски, макіяжу;

– дрес-код – вміння правильно підбирати одяг в залежності від індивідуальних особливостей і вимог професії [118, с. 30-34].

У поданій схемі окремим елементом дослідниця виділяє вміння правильно одягатися, а головним складником її структури стає комунікативна компетентність. Погоджуємося з тим фактом, що основою професійною компетентності педагога стають його комунікативні вміння, а слово є важливим засобом професійної діяльності. Учитель повинен вміти роз'яснювати, вести ефективний діалог зі своїми учнями, бути здатним вислухати та дати слушну пораду. Але при формування позитивного образу важливу роль відіграє також загальна культура педагога, дотримування норм поведінки та правил етикету.

Дослідниця О. Щербакова виділяє шість структурних компонентів педагогічного іміджу. До зовнішнього аспекту (манера поведінки, жести, ходу, міміку, одяг, зачіску), внутрішнього аспекту (інтереси, ерудиція, творчі задуми, захоплення), ціннісного компонента (обумовлюється життєвою позицією викладача, пріоритетами, установками, а також його легендою), професійної репутації педагога (напрацьований теоретичний та практичний досвід, авторські методики, відгуки учнів, батьків, колег про професійну компетентність, професійні нагороди та премії, авторські сайти, публікації) О. Щербакова додає процесуальний аспект, який формують темперамент, темп,

пластичність, емоції, вольові якості, та сам образ – та цілісна картинка, що виникає в свідомості людей під час зустрічі з людиною та залишається в їх пам'яті, коли вона їде [246, с. 278].

Уважаючи імідж інтегративною якістю особистості педагога, що забезпечує процес соціалізації через сукупний образ, який він подає суспільству, С. Якушева [251, с. 67-68] розглядає імідж через культуру і виділяє такі його компоненти:

- інтелектуальна культура (гнучкість мислення, розвиток професійної майстерності викладача, рефлексія);
- габітарна культура (психофізіологічні особливості, стиль одягу, культура зовнішнього вигляду);
- кінесична культура – особливості міміки та пантоміміки;
- мовна культура – особистісна культура, що передбачає почуття стилю, розвинутий смак та ерудицію;
- культура середовища – соціальне та матеріальне оточення особистості;
- артистична культура – інтегрована якість особистості, що зумовлює єдність її загальної культури та артистизму.

Таким чином, можемо зробити висновок, що науковці майже одностайні в тому, що основним складником іміджу викладача є його зовнішній вигляд. Саме візуальна картинка допомагає створити позитивне уявлення про особистість. За даними соціологів, 54 % першого враження від людини залежить від її зовнішності. Візуальне повідомлення зберігається більш тривалий час у нашій пам'яті, ніж змістове та аудіо сприйняття, і вважається найпотужнішим інструментом впливу на інших людей [76, с. 32]. Усім своїм зовнішнім виглядом викладач повинен приваблювати, тому в своїй манері одягатися викладачу необхідно дотримуватися простого правила: «виглядати красиво – це проявляти повагу до оточуючих людей» [76, с. 45]. Відтак, педагог завжди повинен залишатися модним, сучасним, бути чепурним, охайним, елегантним, одягненим правильно, зі смаком. Під час створення власного особливого стилю викладачу слід урахувати вік, гендерний статус,

особливості статури, модні тенденції. Ще А. Макаренко зазначав: «Я повинен бути естетично виразним, тому я жодного разу не вийшов у нечищених черевиках або без краватки. Я не допускав до уроку вчителя, який був одягнений неохайно. Тому в нас стало звичкою ходити на роботу в кращому костюмі. І я сам ходив на роботу в кращому своєму костюмі, який у мене був» [112, с. 202-204].

Візуальний образ доповнюється та розширюється невербальними засобами спілкування, до яких відносять рухи тіла (жести, міміка, пантоміміка), інші засоби зовнішньої передачі емоційної стану, за допомогою яких викладач може виражати свої почуття, ставлення до своєї роботи та ставлення до діяльності студентів. Слід відзначити, що невербальна поведінка є дієвим та дуже важливим інструментом побудови іміджу викладача. Науковці стверджують, що несловесні засоби комунікації значною мірою впливають на формування першого враження. А. Піз, австралійський спеціаліст, доводить, що за допомогою слів передається лише 7% інформації, за допомогою звукових засобів (а також тон голосу, інтонацію тощо) – 38%, а 55% – шляхом невербальних засобів [166, с. 13]. Отже, невербальна поведінка допомагає розкрити внутрішній світ особистості, посилює емоційну насиченість словесного повідомлення, підтримує оптимальний рівень близькості в процесі спілкування. Тому щира посмішка, відкритий та прямий погляд, живі виразні очі, плавні рухи, спокійна жестикуляція, впевнена хода допоможуть налагодженню позитивного контакту, налаштують на плідну співпрацю, сприятимуть побудові авторитету, надмірна жестикуляція, недоречні та безконтрольні рухи відволікають та справляють неприємне враження. «володіння засобами невербальної комунікації сприяє досягненню зовнішньої виразності педагога» [31].

Діяльність педагога – це, перш за все, процес комунікації. Виходячи з того, що мова викладача є особливим інструментом впливу, не менш важливу роль при створенні позитивного образу відіграє вербальна поведінка. Багатство його словникового запасу, лексична різноманітність, чіткість, простота

висловлювань, зрозумілість пояснень, коректність і доцільність, почуття гумору зумовлюють успішність педагогічної комунікації.

Найбільш значущою характеристикою для формування професійного іміджу педагога є його професійна компетентність – «складний комплекс, який включає професійні знання, вміння, навички, готовність до діяльності, а також ціла низка професійно важливих особистісних якостей, таких як креативність, мобільність, комунікабельність, толерантність, чуйність, урівноваженість, доброзичливість, прагнення до самопізнання, саморозвитку і самореалізації, саморефлексії» [196, с. 198]. Професійно компетентний педагог повинен, перш за все, бути позитивно-вмотивованим до педагогічної діяльності, здатним ефективно будувати навчальний процес, володіти методикою викладання, бути справжнім фахівцем у своїй галузі, вміти передавати свої знання, цікавити та вмотивовувати до навчання. Компетентний педагог-професіонал володіє системою наукових психолого-педагогічних і предметних умінь, навичок, що базуються на знанні методів, прийомів, форм, засобів педагогічного впливу; вміє спілкуватися, співпрацювати зі студентами, колегами та постійно прагне самовдосконалення, самоосвіти, саморозвитку. Адже «ефективне вирішення навчально-виховних завдань залежить від рівня розвитку педагогічних здібностей, ... які визначаються якостями особистості, що виявляються в схильності до роботи зі студентами, отриманні задоволення від спілкування з ними» [73, с. 35]. Професійно-педагогічна компетентність відображає готовність і здатність педагога професійно виконувати педагогічні функції відповідно до поставленої мети навчального процесу та «виражає єдність його теоретичної і практичної готовності в цілісній структурі особистості та характеризує його професіоналізм» [73, с. 10], «забезпечує виховання активно-діяльнісного інтересу до педагогічної професії, формування всього комплексу професійно орієнтованих знань, спрямовує на дослідження інноваційного педагогічного досвіду, на налагодження позитивної педагогічної взаємодії з усіма учасниками освітнього процесу та визначення власного потенціалу в професійному зростанні» [81, с. 9].

Ще одним важливим складником іміджу, що допомагає створити позитивний образ, є внутрішній світ педагога: культурний рівень, моральні якості, інтелект. Адже, педагог повинен любити своїх вихованців, буди добрим, приязним, чарівним, різнобічно ерудованим, завжди залишатися другом, помічником, наставником, справжнім прикладом для наслідування. Так, культура поведінки відіграє вагомую роль у формуванні індивідуального образу, який стає фундаментом для успішної побудови професійного іміджу майбутнього викладача. Загальна культура педагога стає підґрунтям становлення його професійної культури, зокрема педагогічної культури – «діалектичної інтегрованої єдності педагогічних цінностей: цінностей-цілей й цінностей-мотивів; цінностей знань; технологічних цінностей; цінностей-властивостей; цінностей відношень, що є свого роду осями координат, на основі яких і викреслюється модель педагогічної культури, які спрямовують і коригують у соціальному, духовному, професійному, особистісному просторі діяльності учителя, його професіоналізм» [43, с. 17]. Однією з основних складових професійної культури та професійного саморозвитку викладача вважається педагогічна етика, яка проявляється в любові до своїх вихованців, учнів, студентів. Любов виявляється на рівні моральних відносин педагога до студентів, які будуються на довірі, повазі, доброзичливості, чуйності, людяності, терпимості, рівноваженості, витримці. Саме любов до своїх вихованців є основою для формування педагогічного оптимізму педагога – віри в можливість, вміння бачити в них найкраще, віри у власні можливості та успіх своєї справи, професійного обов'язку, відповідальності, педагогічної справедливості та професійної самовідданості [130, с. 44].

Деякі дослідники виділяють такий компонент іміджу педагога як внутрішня відповідність професії, під якою розуміють внутрішнє сприйняття педагогом цінностей, розвиток особистих якостей, що відповідають професії викладача. Достатня самооцінка, впевненість у собі, соціальна та особиста відповідальність, бажання змінюватися й постійно самовдосконалюватися сприятимуть формуванню та розвитку цієї важливої складової.

Як бачимо, імідж учителя, викладача включає сукупність зовнішніх і внутрішніх особистісних і професійних якостей, які сприяють ефективній педагогічній діяльності. Для досягнення гармонійної сукупності всіх якостей, педагог, перш за все, повинен усвідомлювати важливість побудови власного професійного іміджу. Усвідомленість таких намірів та дій не можлива без рефлексії, яка «забезпечує пізнання педагогом самого себе як професіонала, свого внутрішнього світу, аналіз власних думок і переживань у зв'язку з професійно-педагогічною діяльністю, роздуми про самого себе як особистість, усвідомлення того, як його сприймають і оцінюють інші суб'єкти навчального процесу...» [82, с. 71].

Проте, педагогічний імідж учителя та педагогічний імідж викладача вищого навчального закладу мають суттєву *різницю*, зумовлену: функціями, що виконуються відповідно до провідної мети професійної діяльності; особливостями аудиторії безпосередньої педагогічної взаємодії в професійній діяльності; потенційними можливостями і масштабами самореалізації у професійній діяльності; спрямованістю педагогічної діяльності.

У процесі професійно-педагогічної діяльності вчитель виконує три основні функції (освітню, розвивальну, виховну) відповідно до провідної мети – формування всебічно розвиненої особистості, забезпечення сформованості її інтелектуальної, загально академічної культури. Вчитель як суб'єкт педагогічної діяльності є носієм знань, які він передає своїм учням, створює сприятливі умови для розвитку навичок навчання дитини та формує загальнолюдські цінності, виховуючи гідну особистість. Викладач також є носієм знань, особливістю яких є їхня професійна спрямованість відповідно до провідної мети викладацької діяльності – забезпечити готовність майбутнього фахівця до виконання професійних функцій, завданням якого є «в повному обсязі надати студентам необхідну наукову та методичну інформацію з конкретного предмета й організувати контроль над якістю її виконання та розвитком навичок самостійного опрацювання матеріалу» [239]. Так, для викладача основним пріоритетом є націлення студента на самостійну навчальну

діяльність з опанування компетенцій майбутньої професійної діяльності, створення умов для розвитку навичок критичного мислення.

Говорячи про викладача вищого навчального закладу, слід зауважити, що до його професійних функцій належить необхідність здійснювати не тільки навчальну, а й методичну, наукову та організаційно-виховну діяльність. Крім безпосереднього викладання навчальної дисципліни, професіоналізм викладача виявляється в його методичній діяльності, до якої відноситься підготовка, забезпечення та вдосконалення навчального процесу: підготовка до занять, розробка методичних матеріалів з навчальної дисципліни, ознайомлення з науково-методичною літературою. Постійне підвищення власного наукового рівня, проведення наукових досліджень, керування науковою роботою студентів, що сприяє розвитку їхнього творчого потенціалу, формуванню вміння критично оцінювати інформацію, здатності аналізувати та робити висновки, складають науковий напрям діяльності викладача. Працюючи над науковим матеріалом, аналізуючи нову наукову літературу, вивчаючи досвід діяльності інших викладачів, знайомлячись з науковою літературою інших країн, викладач має змогу систематизувати та переосмислювати власні здобутки, робити висновки, висувати нові гіпотези.

Учитель працює зі школярами, навчає, розвиває, виховує, передає свій досвід, знання. Для молодших школярів учитель стає прикладом для наслідування, допомагає пізнавати світ, сприяє особистісному формуванню, для учнів старших класів – порадником, старшим товаришем, що підтримує. Педагог надає теоретичну та практичну основу базових знань, розвиває навички та вміння, що забезпечують випускникам можливість продовжити навчання у вищому навчальному закладі та легко адаптуватися до нової системи. Вчитель тісно співпрацює з батьками учнів, знаходиться в постійному контакті з дитячими громадськими організаціями [239].

Студентська аудиторія, з якою працює викладач вищого навчального закладу, відрізняється рівнем самостійності, самосприйняття та почуття відповідальності, певним сформованим досвідом життєдіяльності, що дозволяє

студенту більш критично сприймати навчальний матеріал та його активно опрацювати. У зв'язку з цим, студенти цінують не тільки професіоналізм викладача, його вміння зацікавити, вмотивувати, викликати інтерес до дисципліни викладання, а й доросле ставлення до них, як до сформованих особистостей, що мають власну точку зору, певний світогляд, систему бажань і прагнень. Викладач повинен поважати студентів, спілкуватися з ними на рівні, бути сучасним і прогресивним, залишатися наставником, відкритим до співпраці [150, с. 465]. Студентська аудиторія зумовлює підвищені вимоги до академічної, інтелектуальної, загальної культури викладача.

Організаційно-виховна діяльність викладача проявляється в його здатності під час аудиторної та позааудиторної роботи здійснювати виховний вплив на студентів як майбутніх фахівців. Адже «постать викладача вважається ключовою в якісній освіті, він виступає одночасно дидактичним посередником, фасілітатором навчання, який спрямовує, та орієнтиром освітньо-навчального процесу» [250, с. 103].

Викладач має більше можливостей для кар'єрного зростання та самореалізації в академічному і науковому плані. У зв'язку з цим, для нього важливу роль відіграє увага і визнання з боку колективу, науковців. Для вчителя пріоритетним є завоювання авторитету серед учнів та їхніх батьків, він більше орієнтований на суб'єкт своєї діяльності – дітей. Викладач орієнтується на процес своєї діяльності та її результат [137, с. 73].

В умовах постійного налагодження та розвитку співпраці з іншими країнами зростає інтерес до вивчення іноземних мов. Відтак, змінюється ставлення до самого предмету «Іноземна мова», що зумовлює появу нових засад щодо забезпечення професійної підготовки майбутніх фахівців з іноземної мови. Стає очевидним, що «педагогічна діяльність викладачів ВНЗ на сучасному етапі характеризується великою соціальною відповідальністю, адже їх зусилля спрямовуються на підготовку еліти нації, фахівців вищої кваліфікації, від рівня знань та умінь яких залежить якість соціально-економічної, політичної, культурної розбудови української держави,

формування національної свідомості і духовності її громадян» [226]. Постать викладача іноземної мови набуває особливої значущості, авторитетності, держава та суспільство висувають нові вимоги та ставлять нові завдання щодо вдосконалення його професійно значущих якостей, характеру та рівня його професійно-трудової діяльності, набуває актуальності проблема формування його позитивного професійного іміджу. Адже перед викладачем стоїть дуже «відповідальне завдання – допомогти студентам стати висококваліфікованими фахівцями, здатними знайти місце на ринку праці, творчо реалізувати набуті знання та практичні уміння» [40, с. 186-187].

Отже, з огляду на специфіку педагогічної діяльності викладача іноземної мови, можемо зробити висновок, що основним знаряддям праці є його власна особистість, а успішність навчального процесу, значною мірою, залежить від правильно сформованого позитивного іміджу. Адже ідеальний викладач – це «людина, яка має глибокі знання предмету, що викладається, вміє зацікавити, грамотно та доступно розкрити матеріал, є справжнім інтелектуалом. Щодо особистісних якостей, перше місце займає вимогливість, відповідальність, потім йдуть комунікабельність, порядність, вихованість» [51].

Вивчення іноземної мови як фахової дисципліни – це не тільки отримання знань з фонетичної структури, граматичної та лексичної систем мови, але й знайомство з країною, її традиціями, звичаями, національними особливостями, специфікою менталітету. Викладач іноземної мови стає посередником між двома культурами, а в процесі оволодіння іноземною мовою допомагає студентам зрозуміти інший світ, розширити кругозір. Адже «за допомогою мови розкривається стиль мислення народу, створюється його понятійний образ, який доповнюється мистецтвом, парамовленням, правилами етикету тощо» [133, с. 156].

Під час навчального процесу викладач іноземної мови формує одну з провідних компетенцій студентів – комунікативну, з метою оволодіння навичками усного та писемного мовлення викладач залучає студентів до різних видів мовленнєвої діяльності, пропонує працювати з автентичним матеріалом,

крок за кроком опановуючи систему іноземної мови, адаптує навчальний процес до певних умов, рівня підготовки студентів, налагоджує сприятливий психологічний клімат в аудиторії [125, с. 34].

З огляду на те, що мова – це динамічна структура, яка постійно розвивається, змінюється, викладач іноземної мови має ніколи не припиняти вчитися сам, постійно удосконалювати лінгвопрофесійні знання, модернізувати методи, форми і засоби навчання, розвивати вміння використовувати інформаційні технології, слідкувати за появою нової методичної літератури вітчизняних та зарубіжних видавців. За Л. Морською, професійна компетенція викладача іноземної мови включає не тільки «компонент користувача», а й «компонент аналізу правил користування мовою, тобто формування глибшого розуміння законів функціонування мови, що передбачає володіння відповідними морфологічними, семантичними й прагматичними ресурсами, притаманними носіям мови, й знання того, як носії вибирають й маніпулюють цими ресурсами для досягнення комунікативної мети та методичний компонент» [133, с. 156].

Відтак, професійний імідж викладача іноземної мови пов'язаний зі специфікою його професійно-педагогічної діяльності, яка залежить від особливостей дисципліни, що викладається. Отже, викладач іноземної мови є посередником між різними культурами, який реалізує такі дії:

- залучає студентів до ознайомлення з культурою і можливостями професійної галузі країн іноземної мови, формує лінгвокраїнознавчу компетентність і лінгвокраїнознавчий потенціал майбутніх фахівців;

- має можливості використовувати іншомовні джерела інформації, сприяючи виробленню у студентів навичок науково-дослідницької діяльності під час опрацювання такої літератури, спонукає до участі у міжнародних студентських заходах наукового, культурного характеру;

- створює широке коло взаємодії з іншомовними носіями (спілкування з іноземними колегами, участь у міжнародних конкурсах, стажуваннях,

конференціях, симпозіумах, семінарах), ініціює та організує міжкультурну взаємодію студентів з носіями мови, що вивчається;

– сприяє розвитку комунікативних навичок міжкультурного спілкування, мовленнєвої компетенції студентів.

Виходячи з того, що вивчення іноземної мови – це постійна безпосередня комунікація між викладачем та студентами, було з'ясовано загальну думку студентів іноземної філології Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди щодо особливостей образу викладача вищого навчального закладу. Проаналізувавши отримані дані, встановлено, що поняття «іміджу» студенти розуміють, як образ викладача, який виникає в їхній уяві. Практично всі студенті звернули увагу на те, що імідж викладача – це, насамперед, візуальна картинка, яку доповнюють манера поведінки, професійні якості (професійна компетентність, особистий стиль роботи, педагогічні вміння та навички, необхідні для професійної діяльності, повага до студентів, любов до своєї справи). На думку студентів, викладач повинен працювати над своїм зовнішнім виглядом, бути завжди охайним, стриманим, акуратним і стильним, в одязі дотримуватися офіційного стилю, не бути дуже зухвалим, яскравим, спортивним, він повинен приділяти увагу зачісці, підбору аксесуарів, аромату.

Певна частина студентів вважає, що не всі викладачі мають професійний імідж, звертаючи увагу на те, що, на їхню думку, імідж – це характеристика, яка набувається з досвідом. Деякі студенти вказують на те, що основу іміджу становить вроджений талантизм і любов до своєї справи. Для інших – кожен викладач має свій власний імідж, над яким треба постійно працювати. Проте всі опитувані звертають увагу на те, що викладач повинен запам'ятовуватися, привертати увагу, слугувати прикладом, залишатися завжди авторитетом для своїх студентів.

Щодо професійних якостей викладача, респонденти виділяють такі професійні характеристики: професійна компетентність, знання предмета, вміння роз'яснювати та умотивувати, відповідальність, почуття професійного обов'язку, пунктуальність, володіння ораторським мистецтвом, інтелігентність,

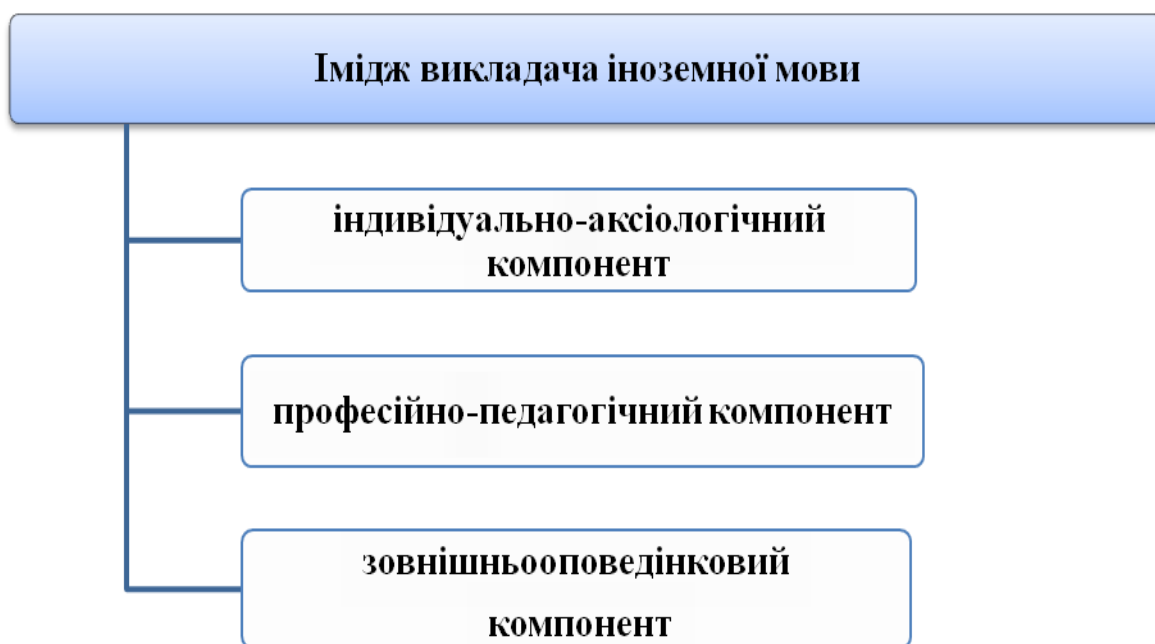
загальна ерудиція, повага до студентів, гуманність, терплячість, уважність, широкий кругозір. Викладач не має демонструвати панібратство та низький ступінь зацікавленості професійною діяльністю, бути необ'єктивним, некомпетентним, безвідповідальним.

На думку студентів, основними особистісними характеристиками мають бути стриманість, відповідальність, комунікабельність, приязність, самовладання, розуміння, терпіння, доброта, любов, почуття гумору, чуйність, спокійність, врівноваженість, співчуття, енергійність, уважність, гуманність. Несумісними з викладацькою діяльністю вважаються такі якості: балакучість, неврівноваженість, невміння володіти своїми емоціями, розв'язність, зарозумілість, грубість, злість, конфліктність, запальність, неадекватність, агресивність, непередбачуваність.

Проведений аналіз поняття «імідж педагога» та виявлені особливості професійної діяльності викладача іноземних мов дозволили визначити *професійний імідж викладача іноземних мов як динамічний, інтегральний, цілісний образ, що характеризується полікультурністю, відкритістю, іншомовною комунікативною спрямованістю і формується у свідомості студентської аудиторії, колег під час виконання професійно-педагогічних функцій.*

Полікультурність іміджу зумовлена посередницькою функцією викладача як носія лінгвокраїнознавчого потенціалу, що позначається на інтелекті, кругозорі, зовнішньому вигляді, манері спілкування тощо. Відкритість професійного іміджу викладача іноземних мов зумовлена динамічністю і систематичністю використання іноземної мови та необхідністю виступати не лише її користувачем, але й аналізатором правил її використання (за Л. Морською), що спричиняє необхідність постійного самовдосконалення. Іншомовна комунікативна спрямованість іміджу зумовлена розширенням можливостей викладача іноземних мов щодо використання іншомовного спілкування в різних його видах (професійно-педагогічному, науковому, методичному, побутовому тощо).

На основні дослідженої наукової літератури щодо структурних компонентів професійного іміджу педагога, беручи до уваги специфіку його професійної діяльності, спираючись на структуру іміджу особистості, урахувавши проаналізовані висловлення студентів щодо образу викладача, його професійних та особистісних характеристик, виділено компоненти професійного іміджу викладача іноземних мов (рис. 1.2).

Рис 1.2 Структурні компоненти іміджу викладача іноземних мов

Індивідуально-аксіологічний компонент, який, на нашу думку, є фундаментом професійного іміджу, відображає індивідуальні властивості особистості викладача, його внутрішній світ. Індивідуально-аксіологічний компонент складають: самооцінка, що стає основним інструментом формування «Я-концепції» у професійній діяльності; система цінностей, що визначає ставлення педагога до своєї професійної діяльності; індивідуальні психологічні (темперамент, характер, інтереси, інтелектуальні здібності) і моральні якості, що виявляються в культурі поведінки; життєві установки; загальна ерудиція. Ці індивідуально-ціннісні характеристики допомагають будувати та гармонізувати стосунки з оточуючими та є основним підґрунтям для створення образу.

Професійно-педагогічний компонент характеризує викладача як фахівця, що здатний ефективно будувати навчально-виховний процес, постійно удосконалювати власні професійні знання, вміння та навички. З огляду на специфіку професійної діяльності викладача іноземної мови одним з провідних елементів професійно-педагогічного компонента іміджу є його іншомовна компетентність і вміння її використовувати у дидактичних цілях. Адже, розвиваючи навички іншомовного спілкування майбутніх фахівців під час виконання різних видів мовленнєвої діяльності, викладач сам повинен вільно володіти іноземною мовою, чітко та ясно висловлювати власні думки, вміти пояснити матеріал, забезпечувати його засвоєння тощо. Успішність такого процесу комунікації залежить від здатності викладача організувати дидактичне спілкування, його комунікативних навичок та вмінь, рівня комунікативної культури. Професійно-педагогічний компонент є складним утворенням, яке забезпечують різні професійно значущі елементи педагогічної діяльності: іншомовна компетенція, професійно-педагогічна компетентність, педагогічна культура, здатність до педагогічної рефлексії. Завдяки цьому елементу в студентській аудиторії формується уявлення про викладача як професіонала власної справи, здатного не тільки до іншомовної комунікації, але й до забезпечення оволодіння нею іншими.

Зовнішньоповедінковий компонент іміджу викладача іноземних мов передбачає презентабельність зовнішнього вигляду – цілісну візуальну картинку, яку утворюють зовнішні дані викладача, одяг, зачіска, макіяж, статура та доповнюють вербальні (точність, логічність, багатство, виразність, доречність мовлення) і невербальні (виразність рухів, пози, жести, міміка, інтонація, тембр, тон, такесика) засоби спілкування, комунікативна поведінка (реакції, витримка, стиль спілкування). Саме зовнішньоповедінковий компонент виступає зовнішнім проявом індивідуально-аксіологічного і професійно-педагогічного компонентів, забезпечуючи перше враження про викладача і закріплення його авторитету, допомагає встановити позитивний контакт з аудиторією, налаштувати на плідну взаємодію.

Отже, можемо зробити висновок про те, що побудова позитивного уявлення про себе, свої професійні якості, внутрішній світ, позицію стають основою налагодження контакту з суб'єктами педагогічної взаємодії, допомагають завоювати авторитет, обумовлюють успішність професійної діяльності викладача. Саме тому професійний імідж викладача іноземних мов як інтегральна характеристика справжнього фахівця стає інструментом, за допомогою якого розкриваються його індивідуальні властивості, розвиваються та проявляються професійно значущі якості.

Якості та цінності, що сформовані в особистості викладача іноземних мов, як індивідуально-аксіологічний компонент, виступають підґрунтям для виявлення зовнішніх характеристик із використанням вербальних і невербальних засобів під час іншомовної комунікації зі студентами, колегами у навчальному процесі. Професійно-педагогічний компонент іміджу, що накладається на індивідуально-аксіологічний, виявляється як зовнішньо-поведінковий під час виконання професійно-педагогічних функцій.

Висновки до розділу 1

На підставі проведеного аналізу наукової літератури з'ясовано, що імідж особистості є міждисциплінарним поняттям, представленим в категоріальному апараті багатьох наук. З огляду на це, у визначенні поняття науковцями відбито ті характеристики, що представляють інтерес для певної науки (філософії, соціології, психології, педагогіки).

Проведений аналіз наукових джерел дозволив визначити *імідж особистості* як сукупний суб'єктивний образ, уявлення, що виникає в інших про певну особу на основі її зовнішніх і внутрішніх характеристик та формує певне ставлення до неї. Базою для побудови позитивного іміджу особистості є «Я-концепція» (система уявлень індивіда про самого себе), на основі якої людина формує ставлення до себе та будує стосунки з іншими.

Визначено компоненти іміджу особистості: *зовнішній* компонент, який формують зовнішній вигляд, вербальні і невербальні засоби спілкування, і *внутрішній* компонент (особистісні та моральні якості, ціннісні орієнтації, мотиви, установки, творчий потенціал, інтереси, емоції).

Імідж особистості виступає підґрунтям для побудови професійного іміджу, який схарактеризовано як складне утворення, зумовлене особливостями професійної діяльності та соціальними ролями, що виконує особистість; образ, який формується в процесі професійної діяльності та набуває професійних характеристик, успіх якого залежить від відповідності очікуванням суспільства і професійної групи.

Зважаючи на характеристики педагогічної діяльності як професії і вимоги до її представника з позиції історичного підходу і на сучасному рівні, визначено *імідж педагога* як інтегральний образ, що поєднує в собі внутрішній світ, зовнішній вигляд і сформовані професійно значущі характеристики, утворюється у свідомості суб'єктів педагогічної взаємодії під час виконання професійно-педагогічних функцій і забезпечує індивідуальний стиль професійної педагогічної діяльності.

З'ясовано особливості педагогічного іміджу викладача вищого навчального закладу у порівнянні з вчителем, зумовлену: функціями, що виконуються згідно з провідною метою професійної діяльності; особливостями аудиторії безпосередньої педагогічної взаємодії у професійній діяльності; потенційними можливостями і масштабами самореалізації у професійній діяльності; спрямованістю педагогічної діяльності. Сформований позитивний імідж викладача, до якого висуваються підвищені вимоги відповідно до визначених особливостей, значно підвищує ефективність його педагогічної взаємодії та забезпечує успішне вирішення завдань професійної підготовки фахівців.

Установлено, що професійний імідж викладача іноземних мов зумовлений специфікою його професійно-педагогічної діяльності, яка залежить від особливостей дисципліни, що викладається: викладач іноземної мови є

посередником між різними культурами, що залучає студентів до ознайомлення з культурою і можливостями професійної галузі країн іноземної мови, формує лінгвокраїнознавчу компетентність і лінгвокраїнознавчий потенціал майбутніх фахівців; має можливості використовувати іншомовні джерела інформації, сприяючи виробленню у студентів навичок науково-дослідницької діяльності під час опрацювання такої літератури, спонукає до участі у міжнародних студентських заходах і конкурсах наукового, культурного характеру; створює широке коло взаємодії з іншомовними носіями (спілкування з іноземними колегами, участь у міжнародних конкурсах, стажуваннях, конференціях, симпозіумах, семінарах), ініціює та організує міжкультурну взаємодію студентів з носіями мови, що вивчається; сприяє розвитку комунікативних навичок міжкультурного спілкування, мовленнєвої компетенції студентів.

Проведений аналіз ключових понять та виявлені особливості професійної діяльності викладача іноземних мов дозволили визначити *професійний імідж викладача іноземних мов* як динамічний, інтегральний, цілісний образ, який характеризується полікультурністю, відкритістю, іншомовною комунікативною спрямованістю і формується у свідомості студентської аудиторії, колег під час виконання професійно-педагогічних функцій. Визначено і схарактеризовано тісно пов'язані структурні компоненти професійного іміджу викладача іноземних мов: індивідуально-аксіологічний, професійно-педагогічний і зовнішньоповедінковий.

Результати дослідження, викладені в розділі 1, знайшли відображення в публікаціях автора [176], [179], [182], [183], [185], [187], [268].

РОЗДІЛ 2

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОГО ІМІДЖУ МАЙБУТНЬОГО ВИКЛАДАЧА ІНОЗЕМНИХ МОВ

2.1 Аналіз процесу формування професійного іміджу майбутнього викладача іноземних мов у вітчизняній і зарубіжній педагогічній практиці

Зміни у професійній діяльності спричиняють зміни у професійній підготовці майбутніх фахівців. У контексті проведення демократизації та реформування освітньої галузі в «Національній доктрині розвитку освіти» акцентується увага на професійній самореалізації педагогічних працівників та приділяється велике значення саме створенню оптимальних умов для реалізації професійної діяльності [140, с. 3]. Проведення реформування вищої освіти має на меті забезпечити підвищення якості підготовки справжніх конкурентоспроможних професіоналів, що зможуть досить легко адаптуватися до існуючих умов. Як зазначає М. Васильєва, «фахівець з вищою освітою – це особистість, яка володіє знанням (усвідомленням) сутності своєї діяльності, орієнтується в інваріантних характеристиках відповідних явищ і вміє виявляти і перетворювати їх у кожному конкретному випадку...» [23, с. 16].

Так, стає очевидним, що майбутні викладачі повинні розпочинати цілеспрямовану діяльність щодо побудови власного професійного іміджу ще під час навчання. З'ясовано, що формування професійного іміджу – це поступовий процес, в основі якого лежить реалізація особистістю своїх потенційних можливостей, тобто реалізація «Я-концепції», сукупності всіх уявлень індивіда про себе, та її наближення до «Я ідеального». Саме від уявлень особистості про себе залежить її ставлення до світу та оточення, здатність самостійно приймати рішення, вільно діяти та бути відповідальним за свої вчинки. Проте основним стимулом, що спонукає до особистісного й професійного зростання, постійного руху вперед, є бажання та прагнення

досягти свого «Я ідеального», стати кращим в певній соціальній групі та в певній професійній діяльності. Адже викладач має подобатися, бути оригінальним, проявляти особистісний творчий підхід, завжди залишатися справжнім артистом, що генерує безліч ідей, створює нестандартні ситуації, об'єднує традиційні та інноваційні методи навчання, вміє імпровізувати, залишається істинним режисером навчального процесу [256]. Саме такі риси характеризують зацікавленого, прогресивного та конкурентоспроможного викладача, який здатний створити власну педагогічну систему та внутрішньо відповідає образу обраної професії. Як зазначав І. Шевальє, «викладач – це диригент. Такою є його основна роль» [255]. Творчий і професійний потенціал викладача формується на основі отриманого соціального досвіду, психолого-педагогічних знань, нових ідей, вмінь та навичок, що дозволяють знаходити та застосовувати на практиці, новаторські форми та методи, постійно удосконалювати професійні якості, напрацьовувати авторитет. Ще А. Макаренко звертав увагу на те, що «педагог, який не має авторитету, не може бути педагогом» [112, с. 278]. Значну роль для напрацювання авторитету в студентській аудиторії відіграє імідж викладача.

З огляду на те, що створення професійного іміджу є складним, етапним процесом, вважаємо за доцільне розглянути наукові підходи щодо виділення основних етапів його формування. Так, на основі технології створення іміджу політика, яку розробив Г. Почепцов, психолог-дослідник А. Калюжний запропонував таку схему з 10 технологій для формування іміджу педагогів:

- дистинктивна – педагог надає індивідуальні відомості про самого себе, тим самим доповнюючи інформацію, що вже мають учні;
- особистісна – механізм, за яким педагог стає «своїм», звичним, більш близьким дітям (розповісти щось особисте про себе та своє життя);
- лідерська – механізм ідеалізації образу педагога за допомогою акцентування тих якостей, які учні сприймають як авторитетні;

– зразкова – намагання поєднати образи сучасного педагога та авторитетного вчителя минулого за допомогою символів (візуальна картинка, вербальні та невербальні засоби);

– артистична – здатність педагога бути справжнім актором;

– візуальна – механізм впливу педагога одразу на декілька каналів сприйняття, в якому особлива увага приділяється зовнішньому вигляду;

– паралельна – механізм символізації педагогічної атрибутики, коли педагог приділяє особливу увагу середовищному іміджу (спеціальний кабінет, порядок на робочому місці, наявність грамот, сертифікатів, нагород тощо);

– комунікаційна – механізм передбачення майбутніх дій та установок учнів;

– захисна – допомагає педагогу вести боротьбу з опосередкованою інформацією, що впливає на формування іміджу (припинення чуток);

– габітарна – механізм вивчення функціонування усіх каналів передачі інформації (візуальний, слуховий, вербальний, невербальний, ольфакторний, тактильний) [76, с. 18].

В. Баранова, аналізуючи процес побудови іміджу, виділяє чотири основні етапи його формування:

1. Усвідомлення свого образу. Відповідність існуючого образу тому, що думають та уявляють інші: важливо зрозуміти наскільки привабливим або непривабливим є існуючий образ, слід звернути увагу на зовнішність, дії, рухи, постать, манеру говорити, спілкуватися. Уміння самодіагностики власної особистості стають основними на цьому етапі.

2. Створення образу. Дуже важливе значення має аудиторія, на думку якої спирається особистість в процесі формуванні іміджу. Бо саме від цього залежить вибір способів привернення уваги, прийомів формування іміджу власної особистості.

3. Пошук девізу, який дасть можливість стисло сформулювати цільові орієнтири. Слід відзначити, що цілепокладання є важливими етапом для

забезпечення будь-якої діяльності з формування певної особистісної характеристики.

4. Створення легенди, що потрібно для того, щоб вирізнитися, залишаючись одним із багатьох. На цьому етапі автор акцентує увагу на необхідності збереження індивідуальності, оскільки імідж є особистісною характеристикою [10, с. 8].

Акцентуючи увагу на тому, що формування іміджу педагога є довготривалим процесом, А. Калюжний звертає увагу на такі особливості його формування:

- створення іміджу не замінює педагогічної діяльності, а є її доповненням, тому педагог не повинен захоплюватися цим процесом як самоціллю, адже імідж є засобом його педагогічної діяльності, сформованість якого забезпечує її ефективність;

- побудову іміджу слід починати задовго до початку педагогічної діяльності і найефективніше це може здійснюватися під час організації процесу професійної підготовки в умовах вищого навчального закладу;

- комунікація повинна відбуватися простою мовою, а проблеми, що вирішуються, мають цікавити кожного учасника педагогічного процесу;

- обов'язково повинні долучатися сторонні експерти, які здатні адекватно оцінити сформованість цієї особистісної характеристики [76, с. 31].

Ураховуючи той факт, що імідж є складним утворенням, для його формування слід брати до уваги всі існуючі фактори, оскільки в сприйнятті людини беруть участь різні перцептивні канали, кожний з яких відіграє відповідну роль. Так, під час формування іміджу педагога якості, які він дійсно має, об'єднуються з тими, якими його наділяє оточуюче середовище. Отже, на думку А. Калюжного, імідж педагога безпосередньо залежить від думки та очікування учасників педагогічного процесу. З огляду на це ствердження, дослідник виділяє такі етапи формування іміджу викладача:

1. Необхідно визначити вимоги аудиторії, з якою працює педагог (оцінити ті сподівання, що має аудиторія стосовно викладача, його зовнішнього

вигляду, рівня володіння матеріалом і методикою викладання, здатності співпрацювати з аудиторією тощо).

2. Необхідно визначити сильні та слабкі сторони особистості педагога (у цьому аспекті закладено спроможність адекватної самооцінки).

3. Розпочати формування образу з урахуванням вимог аудиторії. Важливість цього моменту зумовлена особливостями побудови ефективної стратегії. Слід працювати над посиленням позитивних якостей, а не докладати всі зусилля, щоб приховати слабкі сторони особистості.

4. Перенести необхідні характеристики в вербальну, візуальну та життєву форми. Саме такий вид повідомлення спроможна сприйняти та цілком оцінити цільова аудиторія [76, с. 20].

Розкриваючи психологічні аспекти формування іміджу психолога-практика, О. Мартиненко також акцентує увагу на тому, що імідж має виражати загальні потреби оточуючих в образі професіонала, бути привабливим для його аудиторії. Адже імідж професіонала несе певне повідомлення про особистість, впливає на самого суб'єкта та бере участь у формуванні стійкого уявлення про унікальність власної персони. Саме переконливий імідж сприяє успішності виконання професійної ролі, демонструючи індивідуальність на неповторність. Правильно сформований професійний імідж стає символом професії та допомагає досягти успіху у професійній діяльності. Дослідниця пропонує виділити п'ять етапів формування іміджу:

1) вивчення власних індивідуально-психологічних особливостей (діагностика і самооцінка);

2) вивчення власних фізичних даних (усвідомлення власних здібностей щодо формування іміджу або його зміни);

3) визначення найважливіших особистісно-ділових якостей, що потрібні для певної професійної діяльності (з'ясування об'єктивних вимог з боку цільової аудиторії і суспільства у цілому щодо представника певної професійної галузі);

4) індивідуальний підбір засобів та атрибутів іміджу, що базуються на отриманій інформації з перших трьох етапів (власне усвідомлення того, що треба робити і як це робити);

5) опробування іміджу в реальних умовах (здобуття досвіду, вироблення умінь і навичок) [119].

Вивчаючи імідж педагога, Л. Борисова дійшла висновку, що педагог, який свідомо формує свій особистий імідж, має не тільки кращий вигляд, але й відчуває себе краще, впевнено працює та досягає більшого успіху в професійній діяльності. Розкриваючи сутність процесу побудови професійного іміджу, дослідниця звертає увагу на те, що саме самоаналіз стає початковим етапом формування та усвідомлення необхідності внесення змін. Так, Л. Борисова виділяє п'ять етапів формування позитивного професійного іміджу вчителя:

1. Проведення діагностики сформованості іміджу педагога. На цьому етапі вирішуються такі завдання:

а) виявити думку аудиторії про те, яким повинен бути ідеальний імідж педагога;

б) визначити думку аудиторії про існуючий імідж спеціаліста;

в) провести порівняння ідеального іміджу з існуючим та виявити, чи існують між ними розходження, та зробити висновки.

2. Цілепокладання – визначення та постановка цілей, що обумовлює успішність та ефективність навчального процесу.

3. Планування. На даному етапі визначається система заходів, які зможуть забезпечити формування позитивного іміджу педагога.

4. Реалізація запланованих заходів.

5. Оцінка. На даному етапі проводиться порівняння результатів з критеріями успішності формування іміджу педагога, робляться висновки щодо отриманих результатів. Отримані висновки використовуються для уточнення цілей та завдань, для розроблення програми дій, визначення змісту, організаційних форм та методів формування іміджу [64].

За іншими науковцями (Л. Ковальчук [87], О. Перелигіною [162], В. Шепелем [243]), імідж педагога формується в два етапи:

1. Вивчення особистісних характеристик, складання «Я-концепції». Основна мета першого етапу – створення ідеального образу. На даній стадії важливе значення має проведення роботи над зовнішнім виглядом.

2. Усвідомлення та розвиток особистісних та професійних якостей, що притаманні певній професії та здатні задовольнити очікування колег, співробітників, аудиторії. На даному етапі слід удосконалювати комунікативні якості, педагогічну майстерність та технології, розширювати досвід взаємодії та впливу.

Г. Осовська проводить аналіз побудови іміджу професіонала та наводить схему побудови власного іміджу за Д. Скоттом. Дослідниця звертає увагу на те, що саме в поведінці людина проявляє себе, тому вона обирає ту модель поведінки, за допомогою якої спроможна досягти успіху. В процесі формування власного іміджу здійснюється дуже велика робота над самим собою. На думку Д. Скотта, для досягнення максимального успіху слід дотримуватися трьох основних етапів:

- 1) необхідно визначити, що треба змінити та яким стати. Мова йде, насамперед, про риси характеру, які хотілося б змінити або розвинути;
- 2) подумки приміряти нову роль;
- 3) реалізувати свій сценарій в реальному житті, випробувати на практиці та в професійній діяльності новий образ [151, с. 324].

Незважаючи на те, що подана схема стосується внутрішнього іміджу, вона також є досить актуальною та ефективною для розробки плану дій з формування професійного іміджу.

Слід відзначити, що проблема формування позитивного іміджу професіонала цікавить представників різних професій. Так, О. Марченко [121, с. 27-28] акцентує свою увагу на тому, що на формування іміджу інженера-механіка, окрім професійної діяльності, впливають етапи кар'єрного зростання, інтереси та життя поза роботою. За його спостереженнями інженери-механіки з

позитивним іміджем мають позитивну енергетику, вміють впливати на інших свідомо або не усвідомлено, завжди впевнені в собі. Узагальнивши наукові праці, присвячені формуванню позитивного іміджу, дослідник виділяє три етапи формування професійно-особистісного іміджу майбутнього інженера-механіка:

1. Визначення та аналіз базових умов формування професійного іміджу спеціаліста. На думку науковця, дуже важливим є той факт, що фахівець повинен мати здібності до емпатії та рефлексії, бути чуйним, доброзичливим, вміти уникати конфліктних ситуацій, поважати інших, мати міцне фізичне та психічне здоров'я, приємну зовнішність, бути ерудованим, енергійним, вихованим.

2. Перенесення внутрішнього світу особистості у зовнішній образ. На даному етапі слід звернути увагу на професійні вимоги, які висуваються до спеціаліста.

3. Відпрацювання отриманого образу в умовах професійної діяльності. Сформований образ повинен відповідати соціальному та професійному середовищу.

На думку О. Марченко, компетентісний, культурологічний та міждисциплінарний підходи мають стати підґрунтям для всіх етапів формування професійно-особистісного іміджу спеціаліста

Дослідниця О. Затворнюк, проаналізувавши різні види професійного іміджу, вивчивши механізми і засоби формування професійного іміджу майбутніх психологів, виокремила п'ять етапів формування професійного іміджу та дійшла висновку, що формування професійного іміджу є досить актуальною проблемою для побудови й підтримання авторитету сучасного професіонала:

1. Осмислення образу, який береться за основу в процесі формуванні професійного іміджу. Образ, який слугуватиме зразком для наслідування, можна знайти в реальному житті або вивести, спираючись на ідеальні уявлення та зібрану інформацію.

2. Проведення аналізу отриманої інформації та здійснення корекції образу-основи відповідно до індивідуальних характеристик реальної особи, що формує імідж.

3. Примірювання отриманого професійного іміджу.

4. Звикання до нового образу та його використання в професійній діяльності.

5. Привласнення сформованого іміджу [58, с. 43-44].

Спираючись на результати опрацьованого та проаналізованого матеріалу, можемо зробити висновок, що імідж базується на особливій чутливості спеціаліста до соціального впливу. В колективі людина поводиться зовсім інакше, ніж коли вона залишається сама: підвищується активність, прискорюються реакції та зростає швидкість мислення, або навпаки спостерігаються тенденції до уповільненості та неспішності. Так, увага та оцінне судження аудиторії є потужним регулятором поведінки. З огляду на це, вважаємо необхідним звернути увагу на основні положення соціальної педагогіки, які слід урахувати під час формування позитивного професійного іміджу майбутнього викладача іноземних мов:

- людина – істота соціальна, що залежить від своєї групи та соціального оточення;
- існуючі стереотипи зумовлюють поведінку людини в соціумі;
- саме ставлення всієї групи впливає на ставлення окремих її учасників;
- в різних групах одна й та ж сама людина може мати різну репутацію та різну поведінку;
- позитивне ставлення групи сприяє успішності реалізації окремих завдань [62, с. 90].

Таким чином, професійний імідж майбутнього викладача виявляється в поведінці, що зумовлюється соціальним оточенням та роллю, яку він відіграватиме в професійному житті та відповідатиме всім вимогам професійного оточення. Правильно сформований професійний імідж майбутнього викладача іноземної мови стане його візитівкою, майже символом

професії та допоможе зростати професійно, особистісно, успішно вирішуючи поставлені завдання.

Проведений аналіз літератури дає підстави стверджувати, що науковці (В. Гладуш [41], О. Грейліх [42], Ф. Джалілова [46], Л. Донська [51], Л. Іноземцева [69], А. Калюжний [76], О. Ковальова [86], А. Кононенко [92], Т. Кулакова [101], М. Навроцька [138], І. Ніколаєску [144], А. Панасюк [157], І. Размолодчикова [191], М. Сперанська-Скарга [213]), підкреслюючи важливість побудови професійного іміджу, одностайні у поглядах на те, що формування професійного іміджу майбутнього фахівця повинно бути не стихійним, а цілеспрямованим та поетапним процесом, під час якого розвиватимуться особистісно-професійні якості, виявлення яких відбувається у поведінці і діях. Позитивний імідж викладача справляє емоційно-психологічний вплив на студентів, колег, соціальне оточення та виступає дієвим засобом педагогічного впливу.

Проведений аналіз та узагальнення наукової літератури, присвяченої проблемі формування позитивного професійного іміджу, дають підстави виділити сім основних етапів формування професійного іміджу майбутнього викладача іноземних мов. Розкриємо етапи формування іміджу майбутнього викладача іноземних мов під час його професійної підготовки.

Перший етап: формування уявлення про образ ідеального викладача (його особистісні та професійні якості), його поведінку і зовнішні прояви під час професійної підготовки у вищому навчальному закладі відповідно до тих вимог, що висуваються суспільством як до представника професії і виконавця визначених професійних функцій, а також відповідно до умов аудиторії – студентства як прогресивної і найактивнішої групи суспільства.

Так, формування педагогічного іміджу майбутнього викладача іноземних мов починається вже з перших років навчання у вищому навчальному закладі. Студенти, сприймаючи образ педагога-фахівця, виносять своє судження про нього. Якщо викладач є справжнім професіоналом, цікавою та ерудованою людиною, він викликає жвавий інтерес та, як наслідок, стає справжнім зразком.

Його стиль педагогічної діяльності студенти починають несвідомо наслідувати під час педагогічної практики в школі та вищому навчальному закладі, використовувати його методи та форми роботи з навчальним матеріалом і аудиторією. Отже, на основі існуючого прикладу студенти починають вибудовувати в своїй уяві образ ідеального викладача, усвідомлювати його роль в навчально-виховному процесі, виділяти пріоритетні особистісні та професійні характеристики.

Основною умовою початку формування професійного іміджу є наявність мотивації, яка стає рухомою силою, що спонукає до дій та визначає початок будь-якої діяльності. Метою даного етапу є допомогти студентам зрозуміти необхідність організації цілеспрямованої діяльності щодо формування професійного іміджу майбутнього викладача. Так, студенти, усвідомивши необхідність побудови власного іміджу, переходять до аналізу та осмисленню особистісних та професійних якостей, які характеризують образ ідеального викладача, вивчають загальні очікування студентської аудиторії щодо постаті справжнього викладача. Результатом такої діяльності студентів є створення чіткого портрета викладача, на якого очікує аудиторія, визначення специфіки структурних компонентів його іміджу.

Другий етап: виявлення і аналіз власних фізіологічних, психологічних, професійних характеристик, що лежать в основі складників іміджу викладача іноземних мов. Основною метою даного етапу є допомога студентам визначити основні індивідуальні характеристики, професійні якості, пізнати сильні та слабкі сторони власної персони, особливості характеру, зрозуміти свій внутрішній світ та створити реальне враження про самого себе як викладача іноземної мови. Ця мета конкретизується завданнями:

- визначити рівень професійної спрямованості на подальшу роботу у вищому навчальному закладі;
- за допомогою спеціальних методик проаналізувати власний характер та особливості внутрішнього світу;

– визначити основні слабкі та сильні індивідуальні та професійні особистісні якості, тобто усвідомити концепцію «Я-реальне»;

– з'ясувати основні проблеми, суперечності, недоліки зовнішнього вигляду, які суперечать статусу і іміджу викладача іноземної мови.

Умовою забезпечення успішності проходження цього етапу є усвідомлення іміджу викладача іноземної мови, його структури як концепції «Я-ідеальне».

Третій етап: порівняння реальних характеристик з бажаними, що асоціюються з ідеальним образом викладача іноземних мов, адекватна самооцінка на підставі самодіагностики. Ґрунтуючись на проведеному порівняльному аналізі реальних особистісних та професійних характеристик з бажаними, студенти мають планувати роботу з формування професійного іміджу викладача іноземної мови.

Реалізація етапу передбачає виконання основних завдань: провести порівняльний аналіз власних якостей та якостей образу ідеального викладача; з'ясувати основну різницю між «Я реальним» та «Я ідеальним». Умовою ефективності реалізації етапу є володіння студентами засобами самодіагностики, виявлення адекватної самооцінки, що потребує спеціально організованого навчання.

Четвертий етап: розробка стратегічної та покрокової тактичної програми самовдосконалення, самокорекції з формування іміджу викладача іноземної мови.

Навчання студентів плануванню діяльності з самозмін і самовдосконалення забезпечує їхню спроможність розробити стратегічний план з формування іміджу, а також конкретизувати його у вигляді покрокової програми конкретних заходів з оволодіння необхідними характеристиками позитивного іміджу на основі усвідомлення основних розбіжностей між бажаним образом та реальним.

П'ятий етап: проведення корекції реальних характеристик відповідно до ідеального образу та очікувань аудиторії згідно з наміченою програмою і планом самовдосконалення.

Цей етап передбачає конкретні дії студента, спрямовані на формування професійного іміджу викладача іноземних мов. Ураховуючи вимоги сучасної аудиторії та дотримуючись розробленої програми дій, проведення усіх необхідних заходів щодо вдосконалення та корекції реального образу відповідно до типу характеру, темпераменту, особливостей розвитку фізичних якостей, емоційної та інтелектуальної поведінки майбутнього викладача іноземної мови. Умовами реалізації цього етапу є: забезпечення мотивації студентів на активні усвідомлені дії з формування компонентів іміджу, поступове виконання пунктів наміченої програми.

Шостий етап: примірювання на себе бажаного образу і уживання в новий образ шляхом відпрацювання прийомів, вироблення умінь і навичок, удосконалення зовнішнього образу тощо.

Мета етапу – апробація отриманого образу на практиці. Примірювання та випробовування компонентів отриманого бажаного образу (зовнішні зміни, стиль поведінки та спілкування, професійні якості, стиль педагогічної діяльності) відбувається в під час проходження педагогічної практики студентів у школі та вищому навчальному закладі. Так, майбутні фахівці мають змогу випробувати в реальній педагогічній діяльності створений професійний імідж. На даному етапі відбувається поступове уживання в новий образ та перевіряється його ефективність і доцільність.

Сьомий етап: індивідуалізація отриманого нового образу.

На даному етапі у студентів відбуваються внутрішні зміни, професійний розвиток особистості, поступове удосконалення комунікативних та професійних здібностей, розширення досвіду педагогічної взаємодії, розвиток рефлексивних навичок. Аналізуючи ефективність та гармонійність створеного образу, студенти проводять його відшліфовування у відповідності до власних

потреб, відчуттів, очікувань аудиторії. Це вимагає докладання великих зусиль і цілеспрямованих, систематичних дій.

Послідовна реалізація визначених етапів з дотриманням умов, що вимагає цілеспрямованої, ретельної, спеціально організованої роботи з боку викладачів і студентів забезпечує формування позитивного іміджу викладача іноземних мов.

Організуючи цілеспрямовану діяльність з формування професійного іміджу, майбутні фахівці повинні дотримуватися певних принципів, реалізація яких допоможе забезпечити її ефективність і успішність. Так, *принцип мотиваційної спрямованості* реалізується в усвідомленні магістрами важливості формування професійного іміджу, в прагненні до постійного самовдосконалення та саморозвитку як професійного так і особистісного, бажанні навчатися та отримувати нові знання, пізнавати специфіку професійної діяльності викладача.

Принцип відповідності професійного іміджу сучасним вимогам надає можливість усвідомити важливість гармонійного поєднання професійних та індивідуальних якостей особистості та їх відповідність вимогам цільової аудиторії.

Згідно з *принципом постійного самоаналізу* у магістрів відбувається розвиток рефлексивних навичок та вмінь. Порівнюючи власний професійний імідж з бажаним, майбутній фахівець усвідомлює необхідність проведення певних дій щодо самокорекції та самовдосконалення.

Реалізація *принципу самостійного розвитку* спонукає магістрів до постійної роботи щодо вдосконалення професійних якостей, необхідних для майбутньої педагогічної діяльності. Майбутні викладачі «мають усвідомити свою відповідальність за побудову власного іміджу та необхідності внутрішньої роботи над собою» [15, с. 15].

Вважаємо за доцільне провести аналіз стану навчально-виховного процесу студентів факультету іноземної філології з формування їхнього професійного іміджу. Так, вступаючи до вищого навчального закладу, майбутній фахівець починає накопичувати професійні знання, вміння та

навички. Під час вивчення фахових дисциплін відбувається не тільки опанування фонетичної, граматичної та лексичної структури іноземної мови, збагачення словникового запасу та розвиток навичок іншомовного спілкування, а й чітке розуміння процесів утворення тієї чи іншої конструкції, часової форми, особливостей будови мови, що вивчається. Відтак, відбувається процес розвитку іншомовної компетенції майбутнього викладача, яка проявляється в розумінні специфіки мови, що вивчається, правильному використанні мовних одиниць, сталих фразеологічних і граматичних конструкцій в мовленнєвій діяльності, що стає однією з найважливіших професійно-значущих характеристик іміджу майбутнього спеціаліста [59, с. 81].

Зважаючи на те, що навчання – це тісна взаємодія викладача зі студентами, а «навчання іноземної мови здійснюється на практичних заняттях саме під керівництвом викладача, який організовує, спрямовує та контролює весь педагогічний процес: готує навчально-методичні матеріали, визначає методи, форми та прийоми проведення практичних занять, організовує пізнавальну діяльність студентів, забезпечує іншомовне спілкування, спонукає студентів до мовленнєвих і не мовленнєвих дій, контролює розуміння мовного матеріалу, коректує відповіді студентів, формує потреби студентів до самостійної роботи над іноземною мовою» [59, с. 81-82], стає очевидним, що особистість педагога, що викладає фахові дисципліни, відіграє велике значення для професійного становлення образу майбутнього спеціаліста. Адже авторитетний викладач, який є справжнім професіоналом, володіє методикою навчання іноземної мови, відповідально ставиться до професійної діяльності, вміє заохотити, прищепити інтерес, постійно модернізує форми та методи професійної діяльності, творчо підходить до процесу навчання, любить свою справу, має почуття гумору, вміє контролювати власні емоційний стан, постає терплячою, доброзичливою, справедливою, об'єктивною, тактовною, урівноваженою, культурною особистістю, викликає повагу та любов студентів, тим самим сприяючи створенню сприятливої атмосфери в аудиторії та налагодженню успішної педагогічної взаємодії і співробітництва.

Так, майбутні фахівці, опановуючи систему іноземної мови під час практичних занять, пізнаючи методи та форми опрацювання різноманітного автентичного матеріалу, несвідомо починають асимілювати стиль професійної діяльності того викладача, який їм подобається. Починається перший етап неусвідомленого формування професійного іміджу майбутнього спеціаліста.

Навчальна програма вищого педагогічного закладу передбачає вивчення циклу психолого-педагогічних дисциплін, провідне завдання опанування яких полягає в підготовці майбутнього спеціаліста до майбутньої педагогічної діяльності. З метою формування умінь і навичок, необхідних для педагогічної діяльності, студенти вивчають блок психолого-педагогічних дисциплін («Педагогічна майстерність», «Загальна педагогіка», «Соціальна педагогіка», «Порівняльна педагогіка», «Історія педагогіки», «Основи психології», «Вікова психологія», «Соціальна психологія»), спрямований на розвиток творчої, професійно компетентної особистості майбутнього педагога. У зв'язку з тим, що сучасний педагог має бути не просто висококваліфікованим спеціалістом, а й високоосвіченою людиною з широким світоглядом, яка змогла б виховувати свідомих громадян, під час вивчення дисциплін педагогічного циклу студенти залучаються до процесу дослідження педагогічної спадщини, історії й традицій українського народу, вивчають надбання видатних вітчизняних та закордонних педагогів, аналізують інноваційні технології, здійснюють творчий науково-професійний пошук. Відтак, відбувається становлення педагогічної компетентності майбутнього спеціаліста, розвиток аналітичного мислення, здатності до творчої роботи за фахом, розширення наукового кругозору, вироблення уміння застосовувати теоретичні знання для розв'язання практичних завдань професійно-педагогічної діяльності, формування у студентів потреби та уміння самостійно поповнювати свої знання за фахом [150, с. 117].

Спеціальної навчальної дисципліни з педагогічної іміджелогії студенти не вивчають, але під час вивчення предметів психолого-педагогічного циклу вони торкаються таких важливих питань як постать педагога в навчальному процесі,

імідж вчителя, важливість зовнішнього вигляду для побудови позитивного образу, вивчають методи, прийоми, технології навчання, опановують різні форми організації та засоби навчання, знайомляться з методами контролю та критеріями оцінювання. Таким чином, починається формування педагогічної майстерності майбутнього викладача (сукупності певних якостей особистості, обумовлених психолого-педагогічною підготовкою і здатністю оптимально вирішувати педагогічні завдання [73, с. 7]), яка зумовлює формування професійного компонента педагогічного іміджу.

Розширення професійно-педагогічних знань, умінь і навичок, набутих під час лекційних і практичних занять в університеті, відбувається в період літньої практики в оздоровчих таборах. Основні завдання літньої практики студентів полягають в узагальненні, поглибленні та систематизації набутих психолого-педагогічних знань щодо особливостей організації виховної роботи з дітьми в умовах літнього табору, удосконалення прикладних навичок організації та проведенні різних форм виховної роботи; формування вміння організовувати та формувати дитячий колектив, розвивати досвід оптимального, раціонального планування й організації власного робочого часу.

На четвертому курсі студенти факультету іноземної філології вивчають навчальну дисципліну «Методика викладання іноземної мови», яка є нормативною для підготовки фахівців освітньо-кваліфікаційного рівня «Бакалавр». Цей курс має на меті окреслити основні компоненти теорії навчання іноземних мов у середніх навчальних закладах, ознайомити студентів з сучасними тенденціями в навчанні іноземних мов, розкрити зміст методики як науки та особливості планування навчального процесу, схарактеризувати вимоги до уроку з іноземної мови, пояснити основні типи і структуру уроків іноземної мови, спонукати майбутніх фахівців до ознайомлення та опрацювання спеціальної науково-методичної літератури. На практичних заняттях формуються професійно-методичні вміння, необхідні для успішної професійної діяльності, опановуються методи і форми навчання іноземних мов [115, с. 76]. Отже, поступово відбувається формування професійного

компонента педагогічного іміджу майбутнього викладача іноземних мов, що складається не лише з професійних знань, а з сукупності професійних якостей, педагогічних умінь і навичок, які дозволять майбутньому педагогу продуктивно будувати навчально-виховний процес.

З метою розвитку умінь здійснювати діяльність з навчання іноземної мови на базі сформованої іншомовної компетенції та знань основ теорії методики викладання іноземних мов, педагогіки та психології, забезпечення практичного пізнання студентами особливостей професійної діяльності, розвитку вміння вирішувати конкретні методичні завдання згідно з умовами педагогічного процесу, розвитку організаторських здібностей, на четвертому курсі студенти проходять педагогічну практику в навчально-виховних закладах.

Так, майбутні фахівці мають змогу застосувати на практиці отримані знання сучасних методів проведення заняття, розвинути власні творчі здібності, навчитися обирати ефективні прийоми й форми досягнення поставлених цілей, доцільно використовувати науково-теоретичні засади педагогіки та методики навчання. Відвідування уроків учителів й інших студентів-практикантів та участь в їх аналізі сприяє розвитку критичного мислення майбутніх педагогів, їх вміння проводити узагальнення та адекватне оцінювання проведеної роботи, здатності розуміти потреби дітей, їх інтереси. Можемо зробити висновок, що під час практики створюються умови для особистої самореалізації студента, відбувається певне становлення його індивідуального стилю роботи, розвиток професійних умінь і навичок, формується певний позитивний або негативний образ практиканта [150, с. 440], а отже і його професійний імідж як майбутнього вчителя іноземної мови.

Оскільки робота викладача визначається специфікою аудиторії, з якою він взаємодіє, а також тим, що викладач веде постійну наукову-методичну діяльність, «теоретичні та процесуальні аспекти формування окремих компетентностей у чільному зв'язку з предметною галуззю потребують ґрунтовного теоретичного осмислення» [118, с. 18]. Так, освітня програма підготовки магістрів передбачає вивчення дисциплін, спрямованих на

формування наукової бази лінгвістичної компетенції, умінь і навичок самостійної, дослідницької, пошукової та науково-методичної діяльності. Адже «в ході самостійно-дослідницької роботи актуалізуються такі вміння студентів, як варіативність цілепокладання, генерація широкого масштабу неординарних, оригінальних, цікавих ідей, їхній мобільний аналіз, реконструкція, диференціація і синтез, відбір і багатоплановий аналіз матеріалу, розчленування і порівняння елементів реальності, комбінація, класифікація, систематизація отриманих даних...» [82, с. 98].

Дисципліни з мовної підготовки («Загальне мовознавство», «Історія лінгвістичних учень») мають на меті ознайомити майбутніх викладачів із загальними особливостями мови, її природою, походженням, зв'язком з культурою, структурою та закономірностями функціонування, історією розвитку та основними досягненнями української та зарубіжної лінгвістики – основні питання, що сприяють розширенню загально лінгвістичної підготовки майбутніх викладачів іноземної мови, узагальненню теоретичних та практичних знань, отриманих у ході попереднього вивчення певних лінгвістичних дисциплін, формуванню навичок аналізу та реферування наукової літератури [115, с. 56].

Зважаючи на те, що здобуття освітнього рівня «магістр» за спеціальністю «Іноземна мова» передбачає поглиблену гуманітарну, спеціальну та науково-практичну підготовку, дуже важливою для дослідника-початківця, якому на перших порах бракує досвіду навичок роботи з науковою літературою, стає вивчення дисципліни «Методологія та методика наукового дослідження», яка покликана ознайомити студентів з науковими принципами, формами і способами дослідницької діяльності, сформуванню досвіду використання методів наукового пізнання, застосування логічних законів і правил, нових засобів і технологій.

На формування знання, вміння та навичок, що необхідні майбутньому викладачу для ефективного використання засобів сучасних інформаційних технологій, для управління навчальним процесом під час його підготовки,

супроводі, аналізі, коригуванні; інтеграції навчальних предметів і диференціації навчання, а також для надання навчальній діяльності дослідницького, творчого характеру зорієнтований предмет «Нові технології в освіті та науці» [150].

Отже, всі дисципліни мають велике значення для формування професійно значущих рис сучасного викладача, розвитку його дослідницького потенціалу, тих професійних характеристик, що становитимуть основу для побудови його позитивного іміджу як учителя іноземної мови, зокрема його професійно-педагогічного компонента.

З метою розкриття відмінностей між педагогічною діяльністю у школі та вищому навчальному закладі, окреслення специфіки вищого навчального закладу як окремої педагогічної системи, особливостей функціонування педагогічного процесу у вищому навчальному закладі, ознайомлення із засобами організації навчання, виховання, розвитку та підготовки студентів до майбутньої професійної діяльності, визначення ролі викладача в розвитку суспільства, його функцій, окреслення вимог до особистості викладача, в програму магістерської підготовки викладачів іноземної мови введено предмет «Педагогіка вищої школи».

Навчальна дисципліна «Педагогіка вищої школи» сприяє усвідомленню майбутніми фахівцями важливості постаті викладача, ефективності його професійної діяльності, залежності успіху педагогічного процесу від авторитету викладача, його мотиваційної спрямованості, компетентності, креативності та творчого підходу, «установки на взаємодію, терпіння і допомогу студентам» [150, с. 435]. Під час вивчення дисципліни розглядаються також передумови й причини створення єдиного європейського освітнього простору й підписання Болонської декларації, знайомляться зі структурою вищої освіти і ступенів за Болонською системою, розбирають особливості кредитно-модульної системи організації навчального процесу та шкалу оцінювання, а також аналізують особливості приєднання Української держави до Болонського процесу та стратегічні завдання розвитку вищої освіти України в контексті вимог Болонського процесу [96, с. 15]. Отже, майбутні викладачі мають змогу

зрозуміти особливості інтеграції України в єдиний освітній простір Європи, ознайомитися з європейською системою рівневих індикаторів та системою розподілу курсів за типами, опанувати специфіку кредитно-модульної системи підготовки фахівців як європейського стандарту оптимізації навчального процесу, зрозуміти місце самостійної роботи студентів в організації навчального процесу та принципи й роль студентського самоврядування. Поступово формується усвідомлення майбутніми фахівцями специфіки функціонування вищих навчальних закладів сьогодення та ролі постаті викладача в підготовці справжніх конкурентоспроможних спеціалістів європейського рівня.

Повагу студентів викликає викладач, який має ґрунтовні знання. Проте володіння предметом ще не означає, що педагог володіє методикою його викладання, а отже здатний належним чином виконувати викладацьку функцію. «Методики навчання дисциплін гуманітарного циклу фокусуються на оволодінні способами пізнавальної діяльності, а не отриманні готової інформації...» [125, с. 60]. Саме спроможність доступно подати, роз'яснити складні моменти, навчити розуміти непрості явища формується поступово на базі теоретично-методичних знань, отриманих під час навчального процесу. Так, формуванню педагогічної компетентності майбутнього викладача сприяє курс «Методика викладання іноземних мов у вищій школі», який забезпечує засвоєння основних принципів, методів, форм організації, технологій навчальної, виховної, організаторської діяльності викладача, розкриває специфіку його професійної майстерності та педагогічної техніки. Під час вивчення дисципліни магістри знайомляться з теоретичними засадами методики викладання та особливостями викладання іноземної мови у вищому навчальному закладі, методологічними основами викладання у вищій школі та дидактичними основами управління навчальною діяльністю студентів, оволодівають педагогічними формами взаємодії зі студентами, навчаються планувати, організовувати та аналізувати різноманітні види аудиторних та позааудиторних занять, набувають початкового досвіду ведення науково-

методичної роботи [150, с. 440]. Після засвоєння матеріалу магістри мають змогу провести апробацію набутих знань під час практики у вищому навчальному закладі, яка допомагає формувати основні індивідуально-психологічні якості особистості викладача, що сприятимуть побудові позитивного професійного іміджу майбутнього викладача та зумовлюють успіх його педагогічній діяльності:

- організаторсько-педагогічні здібності (організація навчально-пізнавальної діяльності студентів і власної діяльності, загальне та професійне самовдосконалення);

- дидактичні здібності (підготовка навчальних матеріалів, доступність, виразність, переконливість під час пояснення навчального матеріалу; здійснення мотивації діяльності);

- перцептивні здібності (об'єктивне оцінювання емоційного стану студентів і його врахування у навчальній діяльності);

- комунікативні здібності (налагодження педагогічно доцільних стосунків зі студентами та колегами з навчально-виховної діяльності);

- сугестивні здібності (здібності емоційно-вольового впливу на людину);

- гносеологічно-дослідницькі здібності (виявляються в умінні пізнати й об'єктивно оцінити педагогічні явища та процеси; їх рівень залежить від рівня дослідницької культури викладача, його методологічних знань і дослідницьких умінь);

- науково-пізнавальні здібності (володіння науковими знаннями, розуміння взаємозв'язків між науками) [150, с. 441].

Під час практики в університеті магістри повинні відвідати практичні, семінарські та лекційні заняття на I-IV курсах викладачів кафедри та магістрів-практикантів, провести пробні та залікові заняття з іноземної мови за розкладом у закріплених академічних групах, провести лекційні та семінарські заняття з теоретичних курсів, ознайомитися з робочими програмами з навчальних дисциплін, підручниками, посібниками, особливостями основної кафедральної документації, підготувати та провести позааудиторний виховний захід

іноземною мовою. Таким чином, магістри мають змогу навчитися планувати практичні та лекційні заняття, беручи до уваги часові рамки його тривалості у вищому навчальному закладі, що суттєво відрізняється від шкільних уроків, перенести набуті теоретичні та практичні знання та навички у сферу професійної діяльності, проявити творчу ініціативу, в деякій мірі побороти страх у процесі професійної взаємодії з вже досить дорослою аудиторією, розвинути власні комунікативні навички, необхідні для спілкування зі студентами [150, с. 450]. Отже, в умовах реального навчально-виховного процесу у вищій школі відбувається формування професійно-педагогічних характеристик, що необхідні майбутнім викладачам в їх майбутній професійно-педагогічній діяльності та поступове формування професійного іміджу майбутнього спеціаліста.

Отже, проаналізувавши навчальний процес підготовки магістрів з іноземної мови, можемо зробити висновок, що всі дисципліни, які вивчаються, стають основним підґрунтям для формування здебільшого професійно-педагогічного компонента іміджу майбутнього викладача.

Так, дисципліни теоретичного плану сприяють розвитку умінь і навичок дослідницької та пошукової роботи, здатності самостійного опрацювання матеріалу, формуванню розуміння теоретичних та методичних засад організації педагогічного процесу у вищій школі, загальної лінгвістичної бази, специфіки педагогічної діяльності викладача, розширенню кругозору та загальної ерудиції.

Фахові дисципліни спрямовані на удосконалення навичок іншомовної комунікації, непідготовленого діалогічного та монологічного мовлення, творчих здібностей особистості, креативності, вміння аналізувати, встановлювати мовні зв'язки, виявляти помилки, узагальнювати, сприяють «формуванню соціокультурної компетенції», вдосконалюються знання «з культури країни, мова якої вивчається» – знання й уміння необхідні майбутньому фахівцю в професійно-педагогічній діяльності [17, с. 74]. Але

магістри ще не досить чітко усвідомлюють важливість побудови позитивного професійного іміджу.

Майбутні викладачі удосконалюють знання з фахових дисциплін, розвивають навички методичної, наукової роботи, та вони не проводять цілеспрямованої діяльності щодо гармонійного розвитку всіх компонентів професійного іміджу з метою формування позитивного образу майбутнього фахівця. Адже для створення позитивного професійного іміджу магістри повинні, перш за все, провести аналіз власних особистісних та професійних якостей, виділити позитивні індивідуальні характеристики, зрозуміти сильні та слабкі риси власної персони, розробити покроковий план дій щодо проведення самовдосконалення та самокорекції.

Таким чином, стає зрозумілим, що формування професійного іміджу майбутніх викладачів іноземних мов для викладання у вищому навчальному закладі має стихійний характер. Магістри вивчають цикл важливих дисциплін, що надають психологічні, педагогічні, предметні, науково-дослідницькі знання – знання професійного спрямування, які сприяють розвитку окремих структурних компонентів їхнього професійного іміджу, але цей процес не є цілеспрямованим і систематичним. Не усвідомлюючи необхідність гармонійного розвитку всіх складників, необхідних для формування позитивного професійного іміджу, майбутні фахівці не впроваджують конкретних дій щодо створення власного професійного іміджу. Магістри не розуміють того факту, що формуванню іміджу треба приділяти увагу вже в студентські роки, що цей процес повинен мати цілеспрямований, організований, поетапний, систематичний і поступовий характер. Майбутні викладачі мають розуміти, що кожен компонент іміджу має велике значення для створення гармонійного цілісного образу справжнього спеціаліста.

Свідченням цього є той факт, що під час проходження практики як викладачі іноземної мови у вищому навчальному закладі, магістри відчують утруднення, зумовлені неготовністю справити позитивне враження на студентів

молодших курсів, налаштувати аудиторію на взаємодію в дидактичному процесі, зацікавити власною особистістю як суб'єктом викладацької діяльності.

Отже, беручи до уваги той факт, що формування іміджу майбутнього викладача іноземних мов має бути спеціально організованим, керованим процесом, стає очевидним, що його ефективність залежатиме від спеціально створених під час навчально-виховного процесу педагогічних умов, які забезпечуватимуть усвідомлення необхідності побудови професійного іміджу та організації цілеспрямованої діяльності щодо його формування.

2.2 Теоретичне обґрунтування педагогічних умов формування професійного іміджу викладача іноземних мов у магістратурі

Аналіз чинної професійної підготовки викладача іноземної мови у вищому навчальному закладі засвідчив прогалини, що гальмують формування його професійного іміджу, що, тим самим, зумовило пошук шляхів забезпечення ефективності цього процесу. Одним з таких шляхів, на нашу думку, може бути теоретичне обґрунтування педагогічних умов, які сприятимуть ефективній побудові позитивного професійного іміджу майбутнього фахівця.

Перш за все, вважаємо за доцільне з'ясувати сутність поняття «умови». У сучасних дослідженнях існують різні підходи щодо визначення даного концепту. Так, у «Великому тлумачному словникові» умови трактуються як «необхідні обставини, особливості реальної дійсності, які уможливають здійснення, створення, утворення чого-небудь, або сприяють чомусь» [30, с. 1295]. У філософському словникові української мови під терміном «умова» розуміють «те, від чого залежить дещо інше (що обумовлюється); істотний компонент комплексу об'єктів (речей, їхнього стану, взаємодій), за наявності якого з необхідністю виходить існування поданого об'єкту. Сукупність конкретних умов поданого об'єкту формує середу його протікання, від якої залежить дія законів природи та суспільства» [47, с. 155]. У філософському

енциклопедичному словникові за редакцією Л. Ільчева «умова» розуміється як «філософська категорія, яка відображає універсальне відношення речі до тих факторів, завдяки яким вона виникає та існує. Завдяки наявності відповідних умов властивості речей переходять з можливості в дійсність» [231, с.482]. Академічний тлумачний словник української мови трактує поняття «умова» як «необхідну обставину, яка робить можливим здійснення, створення, утворення чого-небудь або сприяє чомусь» [207, с. 441].

Таким чином, з наведених дефініцій стає очевидним, що термін «умова» є досить широким поняттям, яке охоплює цілий спектр факторів та обставин, що впливають на існування певного об'єкту, речей, визначають їх властивості, формують середовище або уможлиблюють створення певних об'єктів, речей, правил. Багатозначність і міждисциплінарний аспект даного терміну зумовлює його функціонування в різних науках. У межах педагогічної науки питання формування умов розглядається в дослідженнях багатьох науковців. Адже, створювані педагогічні умови продуктивно впливають на ефективність побудови навчального процесу, допомагаючи вирішити конкретні навчально-виховні завдання та отримати бажаний позитивний результат.

Для розкриття сутності поняття «педагогічні умови» необхідним є проведення порівняльного аналізу його визначень. Так, у психологічному словникові педагогічну умову визначають як певну обставину, яка впливає (прискорює чи гальмує) на формування та розвиток педагогічних явищ, процесів, систем, якостей особистості [164, с. 97]. В словнику-довіднику з професійної освіти педагогічні умови розуміються як «обставини, за яких залежить та відбувається цілісний продуктивний процес професійної підготовки фахівців, що опосередковується активністю особистості, групою людей [208, с. 243]. Більш широке трактування зазначеного поняття надає М. Малькова, яка характеризує педагогічні умови, як «сукупність зовнішніх та внутрішніх обставин (об'єктивних заходів) освітнього процесу, які впливають на досягнення поставлених професійно-педагогічних цілей» [103, с. 98].

Проаналізувавши низку наукових праць, дослідниця К. Атаманська розглядає педагогічні умови як «навчально-виховні обставини, які створюються у вищому навчальному закладі з метою управління та продуктивності впливу на досліджуваний процес і результат діяльності; це чинники, впровадження яких обумовлює ефективність досягнення конкретних цілей педагогічного процесу» [6, с. 198].

Дослідник В. Андреев до педагогічних умов відносить «обставини педагогічного процесу, які виступають результатом цілеспрямованого відбору, конструювання й використання елементів змісту, методів (прийомів), а також організованих форм навчання для досягнення дидактичних цілей» [4, с. 134].

Б. Гершунський характеризує педагогічні умови як «обставини процесу навчання, що забезпечують досягнення поставлених цілей, середовище, в якому виникають, існують і розвиваються педагогічні умови [39, с. 46].

Ю. Дзядевич педагогічні умови формування професійного іміджу студентів визначає як «зовнішні необхідні й важливі обставини навчально-виховного процесу, що ефективно впливають на формування професійного іміджу майбутніх фахівців [47, с. 137]. Як показує проведений аналіз визначень, під педагогічними умовами науковці розуміють обставини навчального процесу, що обумовлюють досягнення певних освітніх цілей. Саме правильно створені умови реалізуються в процесі цілеспрямованої, спеціально організованої роботи та сприяють вирішенню поставлених навчально-виховних завдань.

Науковці [28; 78; 130] педагогічні умови пов'язують з методами, формами, що забезпечують вирішення педагогічного завдання та обумовлюють успішне досягнення поставленої мети.

На думку дослідниці В. Манько, педагогічними умовами є «взаємопов'язана сукупність внутрішніх параметрів та зовнішніх характеристик функціонування, яка забезпечує високу результативність навчального процесу і відповідає психолого-педагогічним критеріям оптимальності» [116, с. 157].

У науковій літературі [8; 169] педагогічні умови визначають як чинники, що впливають на процес та бувають зовнішніми (позитивні відносини між викладачем та студентами, приміщення, клімат, місце навчання) і внутрішніми (стан здоров'я, особливості характеру, досвід, мотивація, вміння, навички тощо) від яких залежить ефективність функціонування педагогічної системи.

А. Володін і Н. Бондаренко педагогічні умови розуміють як «характеристику педагогічної системи, що відображають сукупність потенційних можливостей освітнього середовища, реалізація яких забезпечує ефективне функціонування та розвиток педагогічної системи» [34]. Для М. Шаліна педагогічні умови стають «процесом, що впливає на розвиток або формування особистості, та являє собою сукупність зовнішніх факторів таких як обставини, оточення, з єдністю внутрішніх сутностей та явищ». Організаційні умови він визначає як «сукупність умов, що забезпечують цілеспрямоване керування, планування, організацію, координацію, регулювання та контроль навчального процесу» [219].

Отже, стає очевидним, що для одних науковців педагогічні умови є можливістю, для інших – чинниками навчального процесу. Деякі дослідники справедливо пов'язують умови з педагогічним процесом та його елементами. Таким чином, проаналізувавши існуючі дефініції, стає зрозумілим, що поняття «педагогічні умови» розглядається з точки зору трьох основних контекстів.

По-перше, педагогічні умови розуміються як обставини, що забезпечують процес розвитку педагогічних явищ та впливають на досягнення поставлених навчально-педагогічних цілей.

По-друге, педагогічні умови виступають як сукупність об'єктивних можливостей методів, форм, змісту, матеріальної бази, які сприяють вирішенню педагогічних завдань.

По-третє, педагогічні умови визначаються як чинники, від яких залежить процес досягнення мети та ефективність функціонування педагогічної системи.

На основі викладених фактів, можемо зробити висновок про те, що:

– педагогічні умови є елементом педагогічної системи;

- педагогічні умови мають чітку спрямованість, бо створюються з метою вирішення певних педагогічних завдань;

- педагогічні умови є результатом цілеспрямованого, ретельного відбору, адже покликані сприяти розвитку навчально-виховного процесу та ефективності функціонування педагогічної системи;

- у структурі педагогічних умов виділяють зовнішні (місце навчання, атмосфера, приміщення, стосунки з педагогом, клімат) та внутрішні (особистісні почуття, стан здоров'я, внутрішня настроєність, особливості характеру, мотивація, навички, вміння) обставини.

З огляду на проведений аналіз позицій різних дослідників щодо поняття «організаційно-педагогічні умови», Н. Іпполітова та Н. Стерхова виділяють такі характеристики організаційно-педагогічних умов:

- організаційно-педагогічні умови розглядаються вченими як сукупність цілеспрямованих побудованих можливостей змісту, форм, методів цілісного педагогічного процесу, що сприяють успішному вирішенню його завдань;

- сукупність заходи впливу є основою керування педагогічною системою в тій чи іншій ситуації;

- заходи впливу характеризуються взаємопов'язаністю та взаємозумовленістю, бо вони забезпечують ефективність вирішення поставлених освітніх завдань;

- основна функція організаційно-педагогічних умов: організація таких заходів впливу, що сприятимуть цілеспрямованому, планованому керуванню розвитком цілісного педагогічного процесу ;

- сукупність організаційно-педагогічних умов підбирається з урахуванням структури процесу, що реалізується [66, с. 11-12].

Отже, організаційно-педагогічні умови дослідники розуміють як «сукупність зовнішніх обставин реалізації функцій керування та внутрішніх особливостей освітньої діяльності, що забезпечують збереження цілісності, повноти освітнього процесу, його цілеспрямованості та ефективності [66, с. 32-38].

На підставі проведеного порівняльного аналізу наведених дефініцій поняття «педагогічні умови» визначаємо як *спеціально створені зовнішні (аудиторія, стосунки з педагогом, внутрішній клімат в групі, матеріальне забезпечення навчального процесу) та внутрішні (особистісні якості, характер, стан здоров'я, мотивація, навички, вміння, знання) чинники навчального процесу, що впливають на ефективність формування позитивного професійного іміджу майбутнього викладача іноземних мов.*

Беручи до уваги той факт, що процес побудови іміджу є результатом свідомої, послідовної, поетапної діяльності, Л. Донська виділяє такі умови, які впливають на ефективність формування позитивного іміджу майбутнього викладача вищого навчального закладу:

- розвиток інтересу до себе;
- усвідомлення необхідності формування позитивного іміджу;
- активна робота над формуванням власного іміджу;
- знання та розуміння вимог студентів до особистісних якостей викладача та його професійної діяльності;
- виявлення початкового рівня якостей, що складають позитивний імідж майбутнього викладача;
- оволодіння прийомами самопізнання; навичками проектування індивідуального іміджу;
- дотримання принципу систематичності під час формування іміджу;
- дотримання принципу різноманітності форм та методів роботи з формування та корекції іміджу [51].

З огляду на те, що умови свідомо створюються для забезпечення успішності формування професійно-педагогічного іміджу та виступають важливим показником результативності цього процесу, М. Сперанська-Скарга стверджує, що умови не обмежуються тільки обов'язками, що «формування іміджу педагога залежить також від підготовленого середовища, суб'єктивних, об'єктивних, зовнішніх та внутрішніх характеристик» [213, с. 105]. Дослідниця

виділила такі умови, які допомагають ефективному формуванню професійного іміджу майбутнього педагога-філолога:

- сформованість мотиваційного компонента професійної компетентності майбутнього фахівця, що охоплює комплекс зусиль, пов'язаних з усвідомленням необхідності формування власного позитивного іміджу, з розвитком інтересу до власної особистості та навколишнього світу, підвищенням самооцінки та створенням «Я-концепції»;

- відповідність змісту освітнього процесу завданням формування професійно-педагогічного іміджу майбутніх вчителів-філологів, що передбачає включення системи імідж формуючих заходів у навчально-виховний процес;

- дотримання принципу системності в процесі формування та корекції професійно-педагогічного іміджу фахівців та принципу різноманітності у відборі форм та методів роботи з формування та корекції професійного іміджу;

- активізація суб'єкта в процесі формування професійно-педагогічного іміджу, яка передбачає активність майбутнього фахівця в процесі формування власного іміджу, оволодіння навичками самопізнання, самовдосконалення, самоіміджування та проектування ефективного іміджу» [213, с. 107].

На думку К. Атаманської, що вивчала формування професійного іміджу майбутнього соціального педагога, саме педагогічні умови сприяють ефективності вирішення поставленого завдання. Так, дослідниця виділяє такі педагогічні умови:

- формування мотиваційно-ціннісної спрямованості студентів на діяльність щодо створення професійного іміджу та розвитку власної особистості;

- створення відповідного навчального середовища у ВНЗ та організація педагогічного процесу на основі особистісної зорієнтованості навчально-виховної взаємодії для забезпечення процесу формування професійного іміджу студентів;

– включення студентів у рефлексивний моніторинг, предметом якого є сформованість професійного іміджу майбутнього соціального педагога [6, с. 199].

В. Купцова, досліджуючи іміджеву компетентність майбутнього педагога фізичної культури, визначає такі педагогічні умови:

– контекстно-інтегративна спрямованість змісту іміджелогічної підготовки майбутнього педагога;

– цілісне занурення майбутнього педагога в іміджмейкінг, надання йому свободи вибору ідей, методів і засобів створення, корекції та презентації іміджу;

– включення майбутнього педагога в моніторинг, предметом якого виступає його іміджеві компетентність [102, с. 98].

На думку Н. Тарасенко, ефективними педагогічними умовами формування індивідуального іміджу майбутнього вчителя є:

– сформованість мотивації студента на майбутню професію;

– розробленість змісту освітнього процесу по засвоєнню норм, знань, вмінь, навичко культури педагогічної діяльності, що лежать в основі формування індивідуального іміджу майбутнього вчителя;

– активізація суб'єкта в рефлексії педагогічної діяльності [221, с. 85].

Зокрема С. Маскалянова визначила та експериментально перевірила ефективність таких педагогічних умов:

– розвиток позитивної мотивації на майбутню професію та на процес формування позитивного професійного іміджу;

– розвиток здібностей до рефлексивної діяльності;

– спонукання до професійного самовиховання особистості [122, с. 97].

Дослідниця Ю. Дзядевич також виділяє три основні умови, що є необхідними для формування професійного іміджу студентів мистецьких спеціальностей:

– забезпечення позитивної мотивації студентів щодо формування професійного іміджу та стійкої потреби в саморозвитку та самовдосконаленні;

- наповнення змісту професійної підготовки студентів системою науково-теоретичних і практичних знань про сутність і значущість професійного іміджу;

- впровадження у навчально-виховний процес традиційних та інноваційних методів і форм роботи, що сприяють формуванню професійного іміджу студентів [47, с. 139].

Спираючись на наукові здобутки різних дослідників та беручи до уваги власний досвід педагогічної роботи, Н. Савченко розширює список та пропоную такі педагогічні умови формування професійного іміджу майбутнього вчителя початкової школи:

- створення контекстно-рефлексивного середовища у процесі викладання психолого-педагогічних дисциплін для активізації спрямованості майбутніх учителів на формування професійного іміджу та рефлексивної позиції;

- інтеграція змісту психолого-педагогічних дисциплін та іміджелогії з метою оволодіння когнітивними компонентами готовності до формування професійного іміджу;

- використання у процесі викладання психолого-педагогічних дисциплін методів активної освітньої взаємодії як інструментів ефективного засвоєння умінь та навичок іміджетворчої діяльності;

- проектування майбутніми учителями індивідуальної траєкторії формування професійного іміджу на основі коучингової технології;

- управління процесом формування професійного іміджу майбутнього учителя початкової школи, що передбачає діагностичний супровід на критеріальній основі [199, с. 179].

Таким чином, аналіз наукової літератури щодо створення педагогічних умов ефективного формування професійного іміджу майбутнього фахівця засвідчив, що основним чинником успішності процесу стає вплив на мотиваційну сферу студентів з метою забезпечення усвідомлення необхідності побудови позитивного образу, а також організації роботи з його формування. Для цього майбутні фахівці повинні володіти прийомами самопізнання,

самооцінки та самодіагностики власної особистості, адже «викладання сприймається як професія, що потребує постійного критичного та рефлексивного ставлення» [263, с. 104]. Наступним не менш важливим чинником є ознайомлення студентів з теоретичною базою педагогічної іміджології та основними засадами формування індивідуального професійного іміджу, тобто організація змісту навчального процесу з урахуванням завдань професійного розвитку майбутнього фахівця шляхом введення теоретичних та практичних основ іміджології як науки про формування власного індивідуального та професійного позитивного іміджу. Виходячи з цього, важливими передумовами процесу формування іміджу майбутнього фахівця стають такі характеристики:

- сприятливе поєднання зовнішніх та внутрішніх чинників навчального процесу;
- здатність майбутнього педагога керувати обставинами та контролювати свої дії, вчинки, поведінку;
- потреба в постійному пошуку, переробленні та використанні на практиці нової інформації;
- потреба постійного самоаналізу власної теоретичної бази з метою її поповнення.

Безумовним чинником є забезпечення активної роботи студентів з практичного опрацювання компонентів професійного іміджу викладача іноземних мов за всіма визначеними етапами його формування.

Отже, педагогічні умови з формування професійного іміджу майбутнього викладача іноземних мов передбачають сукупність спеціально організованих заходів, що сприятимуть створенню професійного іміджу магістрів та забезпечать ефективність його формування.

Під час навчання у вищому педагогічному закладі студенти опрацьовують такі питання як роль педагога в навчально-виховному процесі, його зовнішній вигляд, імідж учителя, вивчають психолого-педагогічні дисципліни, які готують до майбутньої педагогічної діяльності та формують

педагогічну компетентність, опановують методику викладання іноземних мов, розвивають комунікативну компетенцію, отримують професійно значущі знання. Проте з огляду на той факт, що такий процес формування професійного іміджу майбутніх викладачів має стихійний, уривчастий характер, що розвиває лише окремі складники професійного іміджу викладача іноземних мов і не забезпечує цілісного уявлення про нього і шляхи його формування, стає необхідним окреслити педагогічні умови, впровадження яких сприятиме гармонійному цілеспрямованому формуванню позитивного образу майбутнього викладача іноземних мов і забезпечуватиме сформованість усіх його компонентів: індивідуально-аксіологічного, професійно-педагогічного і зовнішньоповедінкового.

Так, спираючись на педагогічні дослідження щодо проблеми та умов формування професійного іміджу студента та педагога, виходячи зі специфіки роботи викладача іноземних мов, його ролі в навчально-виховному процесі, беручи до уваги аналіз реальної ситуації формування професійного іміджу в магістратурі, визначаємо педагогічні умови, що ефективно впливатимуть на формування його професійного образу:

- забезпечення позитивної мотивації до формування компонентів професійного іміджу викладача іноземних мов;

- спрямування змісту магістерської підготовки на теоретичне забезпечення процесу формування професійного іміджу викладача іноземних мов;

- розробка і впровадження навчально-методичного забезпечення формування професійного іміджу майбутнього викладача іноземних мов.

Розкриємо зміст кожної педагогічної умови.

Доведено, що рушійною силою успішності та ефективності будь-якої діяльності є мотивація. Саме вмотивованість та позитивний характер дій зумовлюють спрямованість щодо розробки та проведення низки заходів та отримання бажаного результату. Мотиваційна сфера складається з певних компонентів (мотиви, потреби, інтереси, прагнення, цілі, ідеали), що формують

систему спонукань. Проте основною складовою мотивації, яка підштовхує до дій та вчинків, є мотив – «причина, яка лежить в основі вибору дій і вчинків, сукупності зовнішніх і внутрішніх умов, що викликають активність суб'єкта» [31]. Мотив збуджує та стимулює особистість до здійснення дій з метою отримання бажаного результату. Відтак, мотив, як сила, що активізує, має розвивати потребу професійного самовизначення та самореалізації.

Отже, весь навчальний процес студентів повинен бути побудований на засадах формування усвідомлення майбутніми викладачами необхідності постійної роботи над собою з метою побудови позитивного образу справжнього педагога. Майбутні фахівці мають розуміти, що престиж професії та існуюче стереотипне уявлення залежить від постаті самого викладача, його ставлення до себе, студентів, дисципліни, яку викладає, процесу навчання в цілому. Тому в процесі формування позитивної мотивації на усвідомлення необхідності створення позитивного іміджу загальні прийоми навчання повинні тісно переплітатися з нетрадиційними методами та формами організації навчальної діяльності.

Так, проведення дискусій, бесід, обговорень, написання творів та есе сприятимуть не тільки розвитку мовленнєвої компетенції іноземною мовою, вміння слухати інших, поважати чужу думку, аналізувати отриману інформацію, розмірковано та аргументовано висловлювати власну точку зору, робити висновки та узагальнення [119], але й забезпечуватимуть підвищення інтересу і спрямованості студентів до опанування матеріалу з педагогічної іміджелогії, налаштованість і потребу працювати над власним іміджем.

У процесі підбору видів роботи слід ураховувати інтереси та прагнення студентів, надаючи їм можливість проявляти самостійність та ініціативність. Різноманітність методів, форм і прийомів навчання викликає інтерес та стимулює до активної пошукової діяльності, спрямованої на вирішення поставлених завдань. Колективна діяльність, організація роботи в групах, спільний пошук розв'язання поставленої проблеми сприятимуть розвитку вміння слухати, співпрацювати, поважати думку інших, заохочують до

зростання впевненості у власних силах, знаннях, що підвищує внутрішню мотивацію, зокрема професійну, яка стає внутрішнім рушійним чинником, що сприяє розвитку професіоналізму майбутнього фахівця, його свідомості щодо самопізнання, саморозвитку, підвищення соціального статусу та спрямованості на побудову позитивного образу майбутнього фахівця.

Важливе місце в навчально-виховному процесі для підвищення мотивації та інтересу студентів до змісту матеріалу відіграють інтерактивні методи навчання: дискусії; заняття-драматизації; ситуаційний аналіз; підготовка презентацій; складання портфоліо, опитувальників; заняття-конференції, обговорення; рольові ігри; опрацювання відеоматеріалу, використання кейс-методу. Такі нетрадиційні види роботи зі студентами збуджують інтерес до проблеми, що вирішується, спонукають до рефлексії, дозволяють проявити самостійність у дослідженні дискусійних питань, розкривають творчі здібності майбутніх фахівців, навчають контролювати власний емоційний стан, стимулюють до подальшої самостійної роботи, тим самим допомагають визначити слабкі та сильні сторони, зрозуміти та окреслити основні шляхи формування іміджу справжнього професіонала [119].

Не менш вагомим заохоченням виступає надана студентам магістратури можливість брати участь в студентських конференціях різного рівня, зокрема й міжнародних, під час яких магістри матимуть змогу представити результати власних наукових досліджень іноземною мовою, набути науково-дослідницький досвід, познайомитися зі студентами інших вищих навчальних закладів. Відвідування заходів, організованих культурними центрами країн, мова яких вивчається, участь у конкурсах і дискусійних клубах, дозволяє не тільки удосконалити навички іншомовного спілкування, а й поринути в іншомовну атмосферу, проявити здібності, показати знання та можливості, стати більш відкритим, упевненим у собі.

Отже, забезпечення позитивної мотивації до формування компонентів професійного іміджу викладача іноземних мов створює основу для упровадження інших педагогічних умов.

На нашу думку, процес побудови професійного іміджу повинен спиратися на спеціальні теоретично-практичні знання з основ іміджелогії. Адже саме такі знання допоможуть сформувати цілісне системне уявлення майбутніх фахівців про суть поняття «іміджу», його структурні компоненти, функціональні особливості, етапи формування. Звичайно, базою професійного становлення майбутнього викладача іноземної мови є знання фахових дисциплін, які необхідні для продуктивного та успішного виконання професійної діяльності. Проте студенти повинні усвідомлювати, що органічна єдність фахових дисциплін з прикладними знаннями щодо створення професійного іміджу стає необхідною умовою успішності подальшого професійного становлення. Адже «формування викладача потребує постійного навчання, безперервного підвищення кваліфікації, бо ми не повинні забувати, що навчання в цій професії ніколи не припиняється... Сьогодні обирають профіль викладача компетентного, що залишається критичним, автономним, гнучким, ініціативним та здатним адаптуватися до своєї аудиторії» [263, с. 104].

Реалізація другої педагогічної умови – *спрямування змісту магістерської підготовки на теоретичне забезпечення процесу формування професійного іміджу викладача іноземних мов* – передбачає впровадження у зміст професійної підготовки в магістратурі теоретичних питань з іміджелогії.

Для набуття, систематизації та узагальнення теоретичних знань, формування умінь реалізації технологій побудови професійного іміджу великий потенціал мають спецкурси, метою яких є розширення, поглиблення, подолання прогалин у змісті передбачених навчальним планом підготовки дисциплін. Так, необхідним, на нашу думку, виступає спецкурс, присвячений професійного іміджу викладача іноземної мови. Отримані теоретичні та практичні знання допоможуть сформувати чітку понятійну базу про основи іміджелогії, зрозуміти важливість і необхідність постійного самовдосконалення, сформувати бажання досягти «Я-ідеального», що стане основним підґрунтям для організації подальшої діяльності щодо створення позитивного професійного іміджу. Адже «імідж забезпечує процес професійної соціалізації

через образ як уявлення про себе – до образного уявлення себе суспільству; від розуміння та самопізнання себе – к сутнісній само ідентифікації, далі через процес самовдосконалення та розвитку – до самопред'явлення себе суспільству» [251, с. 68].

Отже, використовуючи потенціальні можливості змісту магістерської підготовки, представлені нормативними дисциплінами і дисциплінами вибору студентів, необхідним є його доповнення питаннями, пов'язаними з професійним іміджем викладача іноземної мови і шляхи його формування.

Упровадження такої педагогічної умови як *розробка і упровадження навчально-методичного забезпечення формування професійного іміджу майбутнього викладача іноземних мов* передбачає поряд с традиційними формами навчальної роботи використання інтерактивних форм навчальної та позааудиторної роботи: ігор, КВК, брейн-рингу, вікторин, змагань, театралізованих занять, конкурсів, моделювання педагогічних ситуацій.

Ми цілком згодні з дослідницею Т. Бочарниковою, яка наголошує на тому, що «під час навчання у вищих педагогічних навчальних закладах професійно-педагогічна спрямованість майбутніх фахівців повинна формуватися в діяльності, яка за умовами та змістом своєї реалізації має бути наближеною до праці педагога. ...тобто моделювання умов педагогічної праці, створення певних моделей ситуацій, у яких майбутній фахівець на основі здобутих знань і досвіду може практикуватися в успішному виконанні навчально-виховних функцій учителя» [17, с. 83].

Саме такі форми та види роботи сприяють формуванню пізнавальних інтересів студентів, більш тісної взаємодії суб'єктів навчання, що надають можливість обміну інтелектуальними цінностями, стимулюють творчу активність, заохочують до подальшого самоіміджування, закріплюють «установки, цінності, орієнтації майбутнього вчителя, додають їм спрямованості, дозволяють переконатися у своїх професійних можливостях і здібностях, удосконалювати їх» [51, с. 77].

До методів моделювання педагогічних ситуацій дослідники відносять такі види роботи: аналіз педагогічних ситуацій, педагогічне проектування та навчально-педагогічні ігри (рольові та ділові). Такі види навчальної діяльності створюють «умови для забезпечення інтенсивної мовної практики у вільній творчій атмосфері, що сприяє формуванню загально лінгвістичних, пізнавальних, творчих, соціокультурних та гуманітарних умінь студентів. Рольовим та діловим іграм притаманні імпровізація, умовність ігрової ситуації, соціальний характер ролі, стимулювання колективно-особистісного навчання, створення умов для розвитку творчих здібностей студентів» [124, с. 51].

Так, завдяки зазначеним вище видам роботи «змінюється статус студента, адже з пасивного учасника навчального процесу він стає активним його членом» [16, с. 83].

На нашу думку, важливого значення для закріплення знань з педагогічної іміджології та формування розуміння необхідності побудови власного іміджу, розвитку колективної співпраці, розкриття індивідуальних здібностей та збагачення досвіду студентів має також постійне проведення кураторських годин та позааудиторної роботи. Такий вид навчально-виховної діяльності налагоджує взаємодію зі студентами, сприяє більш тісному спілкуванню, формує сприятливу атмосферу навчально-виховного процесу. Адже куратори та викладачі фахових дисциплін мають допомагати майбутнім фахівцям гармонійно розвиватися, розширювати кругозір, зміцнювати віру в себе та, саме головне, формувати професійно важливі якості, розвивати творчий потенціал.

Викладач, працюючи у безпосередньому контакті зі студентами, ділиться не лише своїми знаннями, а й емоціями, настроєм. Отже, тільки енергійний, життєрадісний педагог може викликати довіру, налагодити стосунки зі студентами, впливати на їхнє ставлення до навчання. Тому викладач повинен завжди поводити себе адекватно, не показувати свого роздратування, вміти себе контролювати у конфліктних ситуаціях, не створювати напруги, мати позитивний настрій, бути задоволеним своєю працею та любити свою професію. Саме на такого викладача чекають студенти – викладача, який стане

зразком у всьому: у зовнішності, поведінці, професіоналізмі, міжособистих стосунках. «Характерно, що в педагогічній праці виконавець і інструмент зливаються воедино, і це породжує особливу турботу вчителя про рівень свого власного особистісного та професійного розвитку, адже від його здатності мислити, від його світогляду й моральної культури, волі й почуттів залежить ефективність праці. Постійна робота вчителя над собою – неодмінна умова вдосконалення головного знаряддя педагогічної праці... Вчителю потрібно перебувати на належному рівні, на належній висоті, щоб залишатися авторитетом...» [237, с. 66].

Виходячи з цього, можемо зауважити, що з метою розуміння майбутнім викладачем свого «Я-реального», тобто усвідомлення власних особистісних рис та професійних якостей, що формують враження про нього, для засвоєння навичок постійного самовдосконалення та саморозвитку, для спрямування майбутніх викладачів на формування професійного іміджу, підвищення самооцінки, формування позитивного настрою вважаємо доцільним використання різноманітних форм організації аудиторної та позааудиторної діяльності за спеціальною тематикою з акцентуванням уваги на послідовній реалізації визначених етапів формування професійного іміджу викладача іноземної мови: заняття-драматизація, бесіди, «круглі столи», дискусії, тематичні конференції, ігри, спеціальні тренінги та вправи на підвищення самооцінки, розвиток навичок самоконтролю, безконфліктної поведінки та позитивного ставлення до життєвих ситуацій.

Позааудиторна робота містить елемент самореалізації та сприяє гармонізації внутрішніх та зовнішніх факторів формування професійної культури майбутніх фахівців, надає можливість реалізації внутрішнього потенціалу, розвитку творчих здібностей, формування самостійності, професійного самовиховання. Адже «розвиток особистості магістра характеризується становленням професійної спрямованості, підвищенням почуття обов'язку та відповідальності за успіх професійної діяльності, зростанням прагнення особистості досягти найвищих результатів у галузі своєї

майбутньої професії, спрямованістю на самоформування професійно значущих якостей, готовності до майбутньої професійної діяльності» [1, с. 402].

Однією зі складових частин професійної підготовки майбутніх фахівців освітньо-кваліфікаційного рівня «магістр» є проходження педагогічної практики, під час якої магістри мають змогу ознайомитися з плануванням та організацією навчально-методичної, наукової роботи кафедри, відвідують лекції та практичні заняття викладацького складу кафедри, розробляють методичні матеріали для проведення лекцій і практичних занять, проводять лекційні, практичні заняття, відвідують, беруть участь у обговоренні та аналізі занять своїх колег.

Педагогічна практика створює реальні можливості для формування готовності майбутніх викладачів до професійно-педагогічної діяльності. Практика дозволяє поглибити та закріпити набуті теоретичні та практичні знання з фахових дисциплін, удосконалити професійні вміння та навички, розвинути творчі здібності, педагогічне мислення, реалізувати сприятливі умови для формування професійної майстерності майбутніх викладачів, інтенсифікувати процес усвідомлення необхідності постійного вдосконалення педагогічних здібностей та побудови позитивного професійного іміджу. Так, майбутній викладач отримує змогу стати активним учасником навчально-виховного процесу ВНЗ, проявити власні професійні якості, навички та вміння педагогічної взаємодії, здатність прийняття самостійних рішень в реальних педагогічних ситуаціях, усвідомити важливість вироблення творчого, дослідницького підходу до педагогічної діяльності, необхідність приділення особливої уваги формуванню кожного структурного компонента його професійного іміджу.

В рамках навчально-виховної роботи магістри мають змогу також відвідати заходи, організовані культурними центрами мова яких вивчається, залучитися до роботи дискусійних клубів та різноманітних гуртків, поспілкуватися з носіями мови в неформальній обстановці, відчути атмосферу іншої країни.

Отже, слід зазначити, що саме різноманітність видів та форм аудиторної та позааудиторної роботи сприяють розумінню необхідності постійної роботи над собою, що є основним чинником формування професійного іміджу майбутнього викладача іноземних мов та свідчить про дієвість педагогічних умов. Необхідність реалізації педагогічних умов уможлиблює успішність формування професійного позитивного іміджу майбутнього викладача іноземних мов. З огляду на те, що педагогічні умови формування професійного іміджу майбутнього викладача іноземних мов є взаємопов'язаними та взаємообумовленими, вони повинні реалізовуватися тільки в комплексі.

Дієвість та ефективність запропонованих педагогічних умов формування професійного іміджу майбутнього викладача іноземних мов потребує експериментальної перевірки у навчальному процесі магістрів вищого педагогічного навчального закладу.

Висновки до розділу 2

Проведений аналіз наукової літератури дозволив визначити значущість постаті викладача іноземних мов в освітньому процесі. Обґрунтовано, що основним зняряддям праці викладача іноземних мов є його власна особистість, а правильно сформований позитивний професійний імідж сприяє успішній реалізації цілей навчально-виховного процесу вищого навчального закладу.

На підставі проведеного аналізу наукового матеріалу визначено, що формування іміджу майбутнього викладача іноземної мови та всіх його компонентів є складним поетапним процесом, в основі якого лежить реалізація особистістю власних потенційних можливостей, тобто реалізація «Я-концепції» (системи уявлень індивіда про самого себе), та її наближення до «Я ідеального» в професійному плані.

Проведений аналіз наукових підходів (В. Баранова, А. Калюжний, О. Мартиненко, Л. Борисова, А. Ковальчук, В. Шепель, Е. Перелигіна, Г. Осовська, О. Марченко, О. Затворнюк) щодо етапності формування

професійного іміджу педагога та специфіка професійної діяльності викладача іноземних мов дозволили виділити і схарактеризувати *основні етапи формування професійного іміджу викладача іноземних мов*: формування уявлення про образ ідеального викладача; аналіз власних психологічних та фізіологічних особливостей, необхідних для формування іміджу викладача іноземних мов; порівняння реальних якостей з бажаними, що асоціюються з ідеальним образом викладача іноземних мов, адекватна самооцінка на підставі самодіагностики; розробка стратегічної і покрокової тактичної програми самовдосконалення, самокорекції; проведення корекції реальних характеристик відповідно до ідеального образу та очікувань аудиторії згідно з наміченою програмою і планом самовдосконалення; примірювання на себе бажаного образу і уживання в новий образ шляхом відпрацювання прийомів, вироблення умінь і навичок, удосконалення зовнішнього образу; індивідуалізація отриманого нового образу.

Проведений аналіз змісту бакалаврської і магістерської підготовки фахівця на філологічному факультеті навчання дозволив стверджувати, що психологічні, педагогічні, науково-дослідницькі знання, знання професійного спрямування, отримані під час навчання, сприяють розвитку окремих структурних компонентів професійного іміджу, проте процес формування позитивного професійного іміджу викладача іноземної мови не носить цілеспрямованого, поетапного характеру, а є стихійним та несистематичним, що зумовило пошук шляхів вирішення виявленої проблеми – незабезпеченість цілеспрямованого формування професійного іміджу викладача іноземної мови у магістерській підготовці.

Вивчення наукового матеріалу та проведений аналіз навчального процесу магістрів дозволили визначити педагогічні умови, реалізація яких сприятиме ефективному формуванню професійного іміджу майбутнього викладача іноземних мов: забезпечення позитивної мотивації до формування компонентів професійного іміджу викладача іноземних мов; спрямування змісту магістерської підготовки на теоретичне забезпечення процесу формування професійного іміджу викладача іноземних мов; розробка і упровадження

навчально-методичного забезпечення формування професійного іміджу майбутнього викладача іноземних мов.

Основні результати дослідження відображено у публікаціях [175], [177], [180], [181].

РОЗДІЛ 3

ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА ПЕРЕВІРКА ПЕДАГОГІЧНИХ УМОВ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОГО ІМІДЖУ МАЙБУТНЬОГО ВИКЛАДАЧА ІНОЗЕМНИХ МОВ

3.1 Організація експериментальної роботи

З метою перевірки ефективності педагогічних умов, які сприяють формуванню професійного іміджу майбутнього викладача іноземних мов (забезпечення позитивної мотивації до формування компонентів професійного іміджу викладача іноземних мов; спрямування змісту магістерської підготовки на теоретичне забезпечення процесу формування професійного іміджу викладача іноземних мов; розробка і упровадження навчально-методичного забезпечення формування професійного іміджу майбутнього викладача іноземних мов), було проведено експериментальну роботу, яка складалася з трьох основних блоків:

- виявлення наявного рівня сформованості професійного іміджу майбутніх викладачів іноземної мови;
- упровадження педагогічних умов формування професійного іміджу майбутніх викладачів іноземних мов;
- виявлення змін, що відбулися після упровадження запропонованих педагогічних умов формування професійного іміджу майбутніх викладачів іноземних мов.

Педагогічний експеримент був проведений в три етапи та мав на меті виявити ефективність педагогічних умов формування професійного іміджу майбутнього викладача іноземної мови.

Перший етап – *констатувальний (2012-2013 н.р.)*, проведення якого було спрямоване на вирішення таких завдань:

- вивчення вимог студентської аудиторії щодо іміджу майбутнього викладача іноземних мов;

- виявлення критеріїв, показників і рівнів сформованості професійного іміджу майбутнього викладача іноземних мов;

- добір і використання спеціальних діагностик для аналізу рівня комунікативно-організаторської компетентності та іншомовної компетенції, рівня сформованості професійної мотивації та педагогічної рефлексії, визначення специфіки внутрішнього стану, психологічних особливостей особистості, встановлення рівня самооцінки та сформованості «Я-концепції».

Другий етап – *формувальний (2013-2015 н.р.)*, під час якого було проведено експериментальну перевірку педагогічних умов формування професійного іміджу майбутнього викладача іноземних мов в експериментальних групах. Упровадження педагогічних умов проводилося під час вивчення фахових дисциплін з іноземної мови, в позанавчальній діяльності студентів (кураторські години, позааудиторна робота), в процесі проходження педагогічної практики у вищому навчальному закладі.

Третій етап – *контрольний (2015-2017 н.р.)* передбачав вирішення таких завдань:

- аналіз результатів, що були отримані під час проведення контрольної перевірки щодо сформованості професійного іміджу майбутнього викладача іноземних мов;

- порівняння результатів, отриманих в процесі перевірки контрольних груп, з результатами експериментальних груп з метою розкриття впливу запропонованих та теоретично обґрунтованих педагогічних умов формування професійного іміджу викладача іноземних мов.

Під час проведення експериментальної роботи було використано такі методи дослідження: спостереження, опитування, інтерв'ювання, анкетування, тестування, аналіз, бесіда-дискусія, порівняння, статистичний аналіз даних та математична обробка результатів експерименту.

Педагогічний експеримент проведено протягом 2012-2017 навчальних років на базі Харківського національного педагогічного університету імені

Г.С. Сковороди та Комунального закладу «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради.

В експериментальній роботі, під час якої проводилася перевірка висунутої гіпотези, взяло участь 15 викладачів та 109 студентів підготовки за освітньо-кваліфікаційним рівнем «магістр» факультету іноземної філології Харківського національного-педагогічного університету імені Г.С. Сковороди, 7 викладачів та 69 студентів освітньо-кваліфікаційного рівня «магістр» факультету початкової освіти та філології Комунального закладу «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради.

Для проведення констатувального етапу експерименту було створено дві експериментальні групи, в яких було впроваджено педагогічні умови формування професійного іміджу майбутнього викладача іноземної мови, та контрольні групи, з учасниками якої не проводилося спеціальної роботи щодо формування їх професійного іміджу як майбутнього викладача.

Загальна кількість експериментальної групи становить 93 особи – 57 магістрів денної та заочної форми навчання факультету іноземної філології Харківського педагогічного університету імені Г.С. Сковороди зі спеціальності «Мова та література (англійська)», «Мова та література (німецька)», «Мова та література (французька)» та 36 магістрів факультету початкової освіти та філології за спеціальністю «Іноземна філологія» Комунального закладу «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради.

Загальна кількість контрольної групи становить 85 осіб – 52 магістри денної та заочної форми навчання спеціальності «Мова та література (англійська)», «Мова та література (німецька)», «Мова та література (французька)» факультету іноземної філології Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди та 33 магістрів факультету початкової освіти та філології за спеціальністю «Іноземна філологія» Комунального закладу «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради.

Результати проведеного аналізу рівня сформованості професійного іміджу майбутніх викладачів контрольних груп використано для порівняння з результатами та змінами у магістрів експериментальних груп.

Беручи до уваги компоненти професійного іміджу викладача іноземної мови (індивідуально-аксіологічний, професійно-педагогічний, зовнішньо-поведінковий), визначено критерії та показники його оцінювання.

Так, відповідно до зовнішньоповедінкового компонента критерієм його оцінювання став зовнішній критерій, показниками якого є габітарна культура, комунікативний стиль поведінки та мовленнєва культура.

Показник «габітарна культура» включає такі характеристики: зовнішні дані, одяг, зачіска, взуття, аксесуари, макіяж.

Показник «комунікативний стиль поведінки» характеризує особливості та специфіку використання невербальних засобів спілкування (жести, міміка, пози, хода, такесика).

Показник «мовленнєва культура» розкриває вербальні засоби спілкування (точність, логічність, грамотність, правильність використання лексичних одиниць, виразність, доречність інтонаційного забарвлення).

Професійно-педагогічному компоненту відповідає професійний критерій, що аналізується за такими показниками: комунікативно-організаторська компетентність, іншомовна компетенція, мотивація до професійної діяльності, педагогічна рефлексія.

Індивідуально-аксіологічний компонент іміджу відповідає внутрішньо-особистісному критерію, показниками визначення рівня сформованості якого є особливості внутрішнього стану, рівень самооцінки та сформованість «Я-концепції», культура поведінки.

Розроблені критерії, показники, а також методи діагностики рівня сформованості кожного з показників відбито у таблиці 3.1.

Таблиця 3.1.

**Критерії та показники сформованості професійного іміджу майбутнього
викладача іноземних мов**

Критерії	Показники	Методи діагностики
Зовнішній	<ul style="list-style-type: none"> ▪ габітарна культура ▪ комунікативний стиль поведінки ▪ мовленнєва культура (вербальні засоби спілкування) 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ анкетування викладачів з метою визначення їх думки про зовнішній вигляд магістрантів ▪ бесіда з викладачами-кураторами та викладачами фахових дисциплін щодо комунікативного стилю поведінки та особливостей мовленнєвої культури магістрів;
Професійний	<ul style="list-style-type: none"> ▪ комунікативно-організаторська компетентність ▪ іншомовна компетенція ▪ професійна мотивація ▪ педагогічна рефлексія 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ тест «Діагностика комунікативних та організаторських здібностей»; ▪ бесіда з викладачами фахових дисциплін; ▪ методика К. Замфіра «Мотивація професійної діяльності» в модифікації А. Реана; ▪ визначення рівня сформованості рефлексивності (на основі методики В.В. Пономарьової)
Внутрішньо-особистісний	<ul style="list-style-type: none"> ▪ особливості внутрішнього стану ▪ самооцінка та сформованість «Я- концепції» ▪ культура поведінки 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ діагностика внутрішнього стану за методикою Кноблоха-Фальконетта; ▪ визначення сформованості «Я-концепції» за методикою С.А. Будассі ▪ спостереження за поведінкою студентів; ▪ методика «Оцінка способів реагування в конфліктній ситуації» за К.Н. Томасом

Критерії та відповідно показники сформованості професійного іміджу можна аналізувати за трьома рівнями: низький, середній, високий.

У таблиці 3.2 надано детальний перелік та характеристика показників за рівнями сформованості.

Таблиця 3.2

**Рівні та показники сформованості професійного іміджу
майбутнього викладача іноземних мов**

Рівні	Показники
Високий	<p>Зовнішній критерій: <i>габітарна культура</i> (чарівність, стильність, оригінальність, стриманість, охайність в одязі, уміння підбирати аксесуари та поєднувати кольори, наявність смаку, вміння підбирати одяг відповідно до ситуації); <i>комунікативний стиль поведінки</i> (чітке розуміння, як себе поводити в різних ситуаціях, чарівна посмішка, виразність міміки, правильна постава та доцільне використання жестів); <i>мовленнєва культура</i> (відрізняються високою грамотністю, точністю, логічністю у викладанні, правильністю використання мовних одиниць, виразністю – тон, правильність вимови, доречність інтонаційного забарвлення – пауз, наголосів, ритму).</p> <p>Професійний критерій: <i>комунікативно-організаторська компетентність</i> (здатність чітко формулювати власні думки, володіння навичками діалогічного та монологічного мовлення, вміння обирати та доцільно використовувати засоби мови); <i>іншомовна компетенція</i> (вільне володіння іноземною мовою, здатність до непередбаченого іншомовного спілкування незалежно від теми та ситуації, мова вирізняється багатством лексичних одиниць, уживаністю різноманітних граматичних конструкцій); <i>професійна мотивація</i> (студент прагне оволодіти професійними знаннями, постійно розвиває професійні якості, має бажання самовдосконалюватися з метою покращення професійних результатів); <i>педагогічна рефлексія</i> (магістри здатні бачити педагогічну проблему та знаходити шляхи її вирішення, вміють аналізувати педагогічні ситуації конфліктного характеру, робити правильні висновки).</p> <p>Внутрішньоособистісний критерій: <i>особливості внутрішнього стану</i> (впевненість в собі, збалансованість бажань, прагнень, внутрішній спокій); <i>культура поведінки</i> (студенти додержуються загальноприйнятих норм та правил поведінки, відрізняються інтелігентністю, уміють контролювати власний емоційний стан); <i>рівень самооцінка та сформованість «Я-концепції»</i> (студенти мають адекватну самооцінку, проводять постійну роботу щодо самовдосконалення та саморозвитку, розуміють важливість формування власного професійного іміджу).</p>
Середній	<p>Зовнішній критерій: <i>габітарна культура</i> (охайний зовнішній вигляд, елегантність, вміння підбирати одяг відповідно до ситуації, почуття стилю, наявність смаку); <i>комунікативний стиль поведінки</i> (помірна жестикуляція, щира посмішка, помірна виразність міміки, досить правильна постава); <i>мовленнєва культура</i> (характеризуються грамотністю, точністю, логічністю у викладанні матеріалу, не завжди правильно використовують мовні одиниці, мають достатню виразність та доречність інтонаційного забарвлення – пауз, наголосів, ритму) .</p>

Продовження таблиці 3.2

	<p>Професійний критерій: <i>комунікативно-організаторська компетентність</i> (магістри вміють формулювати власні думки, вміють обирати та використовувати засоби мови); <i>іншомовна компетенція</i> (магістри мають середній рівень володіння іноземною мовою, здатні до невідготовленого іншомовного спілкування за певними темами, їх мова вирізняється різноманітністю лексичних одиниць та граматичних конструкцій); <i>професійна мотивація</i> (достатня мотивація щодо оволодіння професійними знаннями та розвитку професійних якостей, має бажання самовдосконалюватися з метою покращення професійних результатів); <i>педагогічна рефлексія</i> (магістри здатні знаходити шляхи вирішення проблеми, якщо її помічають, вміють аналізувати педагогічні ситуації та робити висновки).</p> <p>Внутрішньоособистісний критерій: <i>особливості внутрішнього стану</i> (студенти досить впевнені в собі, але їхні бажання та прагнення не завжди є збалансованими, іноді втрачають внутрішній спокій та душевну рівновагу); <i>культура поведінки</i> (практично завжди студенти дотримуються загальноприйнятих норм та правил поведінки, є досить інтелігентними, практично завжди контролюють власний емоційний стан); <i>рівень самооцінки та сформованість «Я-концепції»</i> (магістри мають досить адекватну самооцінку, мають навички саморозвитку та самовдосконалення, але не всі усвідомлюють важливість формування позитивного професійного іміджу саме під час навчання).</p>
Низький	<p>Зовнішній критерій: <i>габітарна культура</i> (неохайність та неакуратність зовнішнього вигляду, невідповідність одягу вимогам ділового стилю, відсутність почуття міри у використанні макіяжу та аксесуарів, відсутність смаку та гармонійного поєднання кольорової гами); <i>комунікативний стиль поведінки</i> (надмірна жестикуляція, похмурий вираз обличчя, нещира посмішка, невпевненість рухів); <i>мовленнєва культура</i> (низький рівень грамотності, не відрізняється точністю, логічністю у викладанні матеріалу, правильністю використання мовних одиниць, може характеризуватися виразністю та інтонаційним забарвленням – паузи, наголоси, але вони не завжди доречні в педагогічному процесі).</p> <p>Професійний критерій: <i>комунікативно-організаторська компетентність</i> (магістри не вміють формулювати власні думки, не завжди вміють обирати та використовувати засоби мови, не вміють або не бажають організувати спільну роботу); <i>іншомовна компетенція</i> (магістри мають низький рівень володіння іноземною мовою, нездатні до невідготовленого іншомовного спілкування, їх мова є досить примітивною та не вирізняється різноманітністю граматичних конструкцій); <i>професійна мотивація</i> (відсутність мотивації щодо оволодіння професійними знаннями та розвитку професійних якостей); <i>педагогічна рефлексія</i> (магістри нездатні знаходити шляхи вирішення педагогічної проблеми або педагогічні ситуації та робити висновки або не мають бажання).</p>

Продовження таблиці 3.2

	<p>Внутрішньоособистісний критерій: <i>особливості внутрішнього стану</i> (магістри можуть бути занадто впевненими або взагалі не впевнені в собі, але їхні бажання та прагнення не є збалансованими, іноді втрачають внутрішній спокій та душевну рівновагу); <i>культура поведінки</i> (не завжди магістри додержуються загальноприйнятих норм та правил поведінки, не завжди можуть контролювати власні негативні емоції); <i>самооцінка та сформованість «Я-концепції»</i> (магістри мають неадекватну самооцінку (завищену або низьку), не прагнуть саморозвитку та самовдосконалення, не розуміють значущості формування професійного іміджу).</p>
--	---

Першим етапом аналізу сформованості професійного іміджу майбутнього викладача іноземної мови стало визначення рівня його сформованості за зовнішнім критерієм. За допомогою матеріалів дослідження В. Шепеля [243], складено тест для визначення думки викладачів-кураторів та викладачів фахових дисциплін щодо габітарної культури магістрантів. Викладачі повинні були оцінити зовнішнього вигляду за трьома рівнями сформованості. Результати анкетування надані в таблиці 3.3.

Таблиця 3.3

**Рівень сформованості габітарної культури
майбутніх викладачів іноземних мов**

№	Компоненти зовнішнього вигляду	Низький рівень сформованості				Середній рівень сформованості				Високий рівень сформованості			
		ЕГ ₁ %	КГ ₁ %	ЕГ ₂ %	КГ ₂ %	ЕГ ₁ %	КГ ₁ %	ЕГ ₂ %	КГ ₂ %	ЕГ ₁ %	КГ ₁ %	ЕГ ₂ %	КГ ₂ %
1	Самопрезентація (зовнішній образ)	35,1	26,9	36,1	30,3	50,9	55,8	47,2	48,5	14,0	17,3	16,7	21,2
	Стильність	33,1	25,0	33,3	27,3	50,9	55,8	47,2	48,5	15,8	19,2	19,5	24,2
3	Наявність смаку	35,1	26,9	36,1	30,3	52,6	57,7	50,0	51,5	12,3	15,4	13,9	18,2
4	Уміння добирати одяг	33,3	25,0	33,3	27,3	52,6	57,7	50,0	51,5	14,1	17,3	16,7	21,2
5	Уміння поєднувати кольори	26,3	17,3	22,2	15,2	59,6	65,4	61,1	63,6	14,1	17,3	16,7	21,2
6	Зачіска, аромати	36,8	28,9	38,9	33,4	47,4	51,9	41,7	42,4	15,8	19,2	19,4	24,2
7	Взуття, аксесуари	36,8	27,7	38,9	33,3	49,1	53,8	44,4	45,5	14,1	17,3	16,7	21,2
8	Охайність	35,1	26,9	36,1	30,3	47,4	51,9	41,7	42,4	17,5	21,2	22,2	27,3

За результатами спостережень, на основі отриманої інформації можемо зробити висновок, що більша частина студентів має охайний та досить привабливий зовнішній вигляд; можна також констатувати наявність смаку та індивідуального стилю.

Наступним етапом оцінки рівня сформованості професійного іміджу за зовнішнім критерієм стало анкетування викладачів щодо сформованості комунікативного стилю поведінки магістрантів. Аналіз проведеного анкетування показав, що більшість магістрантів мають чітке розуміння, як себе поводити в різних ситуаціях, вони мають досить виразну міміку та правильну поставу, достатньо розвинену такесіку, вміють доречно використовувати жести. Стає зрозумілим, що майбутні викладачі вміють користуватися засобами невербальної комунікації. Але не всі майбутні викладачі вміють себе контролювати. Деякі магістранти не відчують ліміту дозволеного у спілкуванні з викладачем, дають волю власним емоціям, деякі магістранти є дуже енергійними та динамічними, їх характеризує надмірна жестикуляція та дуже виразна міміка, що буває не завжди доречно. Отримані дані проілюстровано у таблиці 3.4

Таблиця 3.4

**Рівень сформованості комунікативного стилю поведінки
майбутніх викладачів іноземних мов**

Рівні	ЕГ ₁ (57 осіб)		КГ ₁ (52 особи)		ЕГ ₂ (36 осіб)		КГ ₂ (33 особи)	
	абс.	%	абс.	%	%	абс.	абс.	%
Високий	6	10,5	7	13,5	4	11,2	5	15,2
Середній	28	49,1	28	53,8	16	44,4	15	45,4
Низький	23	40,4	17	32,7	16	44,4	13	39,4

З метою визначення рівня сформованості мовленнєвої культури здійснено спостереження за магістрами та проведено бесіди з викладачами фахових дисциплін. Отримані дані показали, що є магістри, які характеризуються надмірним використанням основних компонентів виразності (тон, інтонація, гнучкість голосу), не відрізняються високим рівнем грамотності, точністю,

логічності у викладанні матеріалу, правильністю використання мовних одиниць. Проте більша частина майбутніх фахівців відрізняється грамотністю, точністю, логічністю у викладанні матеріалу, правильно використовує мовні одиниці, їхня мова має достатню виразність та доречність інтонаційного забарвлення – пауз, наголосів, ритму, гучності голосу. Результати проведеного аналізу мовленнєвої культури відбито у таблиці 3.5

Таблиця 3.5

**Рівень сформованості мовленнєвої культури
майбутніх викладачів іноземних мов**

Рівні	ЕГ ₁ (57 осіб)		КГ ₁ (52 особи)		ЕГ ₂ (36 осіб)		КГ ₂ (33 особи)	
	абс.	%	абс.	%	%	абс.	абс.	%
Високий	7	12,3	8	15,4	5	13,9	6	18,2
Середній	32	56,1	28	53,8	16	44,4	15	45,5
Низький	18	31,6	16	30,8	15	41,7	12	36,3

Для розрахунку узагальнених даних сформованості професійного іміджу майбутнього викладача іноземної мови за зовнішнім критерієм було проведено математичні розрахунки. Узагальнені дані щодо сформованості професійного іміджу майбутніх викладачів іноземних мов за зовнішнім критерієм експериментальних та контрольних груп надані у таблиці 3.6.

Таблиця 3.6

**Узагальнені дані щодо рівня сформованості професійного іміджу майбутніх
викладачів іноземних мов за зовнішнім критерієм (у %)**

Рівні	ЕГ ₁ (57 осіб) %	КГ ₁ (52 особи) %	ЕГ ₂ (36 осіб) %	КГ ₂ (33 особи) %
Високий	14,0	17,3	16,6	21,2
Середній	50,9	55,8	47,2	48,5
Низький	35,1	26,9	36,1	30,3

Наступний етап роботи з магістрами був спрямований на встановлення рівня сформованості професійного критерію. Для визначення сформованості комунікативно-організаторської компетентності, першого показника

професійного критерію, магістрам запропоновано пройти тест «Діагностика комунікативних та організаторських здібностей» (Додаток А). Виявилось, що 15,8 % магістрів ЕГ₁ та 13,5 % магістрів КГ₁, 13,9 % ЕГ₂ та 12,1 % КГ₂ мають високий рівень прояву комунікативних та організаторських схильностей. Вони не губляться в незнайомій обстановці, швидко знаходять друзів, прагнуть розширити коло своїх знайомих, допомагають близьким та друзям, проявляють ініціативу у спілкуванні, здатні приймати рішення в складних ситуаціях. Середній рівень сформованості характерний для 50,8 % респондентів ЕГ₁ та 55,8 % КГ₁ та 44,4 % респондентів ЕГ₂ та 57,6 % КГ₂, яких відрізняє прагнення до контактів з людьми, відстоювання власної точки зору. Проте потенціал їхніх схильностей не відрізняється високою стійкістю. Низький рівень комунікативних та організаторських схильностей мають 33,4 % магістрів ЕГ₁ та 30,7 % магістрів КГ₁ та 41,7 % респондентів ЕГ₁ та 30,3 % респондентів КГ₁. Такі студенти не потребують спілкування, їм подобається проводити час на одинці, в новій компанії та колективі вони почуваються досить скуто, зазнають труднощів під час налагодження контактів з іншими, не відстоюють власної точки зору, важко переживають образи, рідко проявляють ініціативу, уникають прийняття самостійних рішень. Отримані результати надані у таблиці 3.7.

Таблиця 3.7

**Рівень сформованості комунікативно-організаторських здібностей
майбутніх викладачів іноземних мов**

Рівні	ЕГ ₁ (57 осіб)		КГ ₁ (52 особи)		ЕГ ₂ (36 осіб)		КГ ₂ (33 особи)	
	абс.	%	абс.	%	%	абс.	абс.	%
Високий	9	15,8	7	13,5	5	13,9	4	12,1
Середній	29	50,8	29	55,8	16	44,4	19	57,6
Низький	19	33,4	16	30,7	15	41,7	10	30,3

Бесіда з викладачами фахових дисциплін та ознайомлення з результатами навчальної діяльності магістрів з іноземної мови (аналіз поточних оцінок; балів, отриманих за модульні та семестрові контрольні роботи) дали змогу визначити

рівень сформованості іншомовної компетенції майбутніх викладачів. Отримані дані відображені в таблиці 3.8

Таблиця 3.8

**Рівень сформованості іншомовної компетенції майбутніх викладачів
іноземних мов**

Рівні	ЕГ ₁ (57 осіб)		КГ ₁ (52 особи)		ЕГ ₂ (36 осіб)		КГ ₂ (33 особи)	
	абс.	%	абс.	%	абс.	%	абс.	%
Високий	7	12,3	8	15,4	4	11,1	5	15,2
Середній	27	47,4	28	53,8	14	38,9	17	51,5
Низький	23	40,3	16	30,8	18	50,0	11	33,3

Для встановлення рівня сформованості професійної мотивації використано методику К. Замфіра «Мотивація професійної діяльності» в модифікації А. Реана (Додаток Б), адаптованої для майбутніх педагогів. Основу методики складає концепція про внутрішню та зовнішню мотивації. Для внутрішньої мотивації має значення сама професійна діяльність, тоді як основу зовнішньої мотивації становить прагнення задовольнити потреби, що не мають ніякого відношення до професійної діяльності (мотиви соціального престижу, зарплатні, кар'єрного сходження тощо). За отриманими результатами визначається мотиваційний комплекс особистості – порівняння між трьома видами мотивації: внутрішньої, зовнішньої позитивної та зовнішньої негативної. Високі показники тесту свідчать про те, що магістри вмотивовані самим змістом роботи педагогічної діяльності, прагнуть досягти в ній певних позитивних результатів та залишаються емоційно стабільними. Низькі показники вказують на те, що магістри мають низький рівень професійної мотивації, їх не дуже цікавить педагогічна діяльність, а рівень емоційної нестабільності залишається досить високим. В даному випадку слід взяти до уваги, що більшість опитуваних вже має досвід педагогічної роботи. По-перше, на 4 курсі бакалаври проходять педагогічну практику в школах, на 5 курсі магістри проходять практику у вищому навчальному закладі. По-друге, значна частина магістрів вже з 3 або 4 курсу починають працювати, набуваючи

педагогічного досвіду, тим самим поступово вдосконалюють свою професійно-педагогічну компетентність. По-третє, слід також враховувати прагнення студентів після закінчення університету присвятити своє життя педагогічній діяльності.

Так, проведено бесіду з кураторами та викладачами фахових дисциплін щодо майбутніх планів студентів працювати викладачами іноземної мови. Було поставлено запитання: «Під час вашого спілкування зі студентами, вони ділилися з Вами своїми подальшими планами на майбутнє. Скажіть, будь ласка, чи всі студенти збираються працювати викладачами?» Таким чином, з'ясовано, що 12,3 % магістрів ЕГ₁ та 17,3 % магістрів КГ₁ та 13,9 % магістрів ЕГ₂ та 18,2 % магістрів КГ₂ бажають присвятити себе педагогічній діяльності та працювати викладачами або вчителями іноземної мови. 49,1 % магістрів ЕГ₁ та 51,9 % магістрів КГ₁ та 41,7 % магістрів ЕГ₂ та 54,5 % магістрів КГ₂ ще не визначилися: їх цікавить професія викладача, але, маючи досить високу фахову підготовку, вони також бажають спробувати себе в перекладацькій діяльності. 38,6 % магістрів ЕГ₁ та 30,8 % магістрів КГ₁ та 44,4 % магістрів ЕГ₂ та 27,3 % магістрів КГ₂ мають намір продовжити навчання за кордоном або працювати зовсім в іншій сфері. Отже, ті студенти, які не планують після закінчення університету працювати за фахом, не дуже турбуються про формування власного професійного іміджу майбутнього викладача. Отримані дані відбито у таблиці 3.9.

Таблиця 3.9

**Рівень сформованості мотивації щодо професійної діяльності
майбутніх викладачів іноземних мов
(на основі методики К. Замфіра в модифікації А. Реана)**

Рівні	ЕГ ₁ (57 осіб)		КГ ₁ (52 особи)		ЕГ ₂ (36 осіб)		КГ ₂ (33 особи)	
	абс.	%	абс.	%	%	абс.	абс.	%
Високий	7	12,3	9	17,3	5	13,9	6	18,2
Середній	28	49,1	27	51,9	15	41,7	18	54,5
Низький	22	38,6	16	30,8	16	44,4	9	27,3

Встановити рівень сформованості педагогічної рефлексії майбутніх викладачів стало можливим завдяки тесту-опитувальнику «Визначення рівня сформованості рефлексивності» за методикою В. Пономарьової (Додаток В). Отримані результати свідчать про те, що більшість магістрів схильні до аналізу своєї діяльності та вчинків інших людей, вони обдумують власні дії, ретельно планують та прогнозують усі можливі наслідки. Однак, є респонденти, які мають низький рівень рефлексії. Отже, педагогічна діяльність повинна бути спрямована на розвиток процесів педагогічного мислення таких студентів. Результати тесту надані у таблиці 3.10.

Таблиця 3.10

Рівень сформованості педагогічної рефлексії майбутніх викладачів іноземних мов (за методикою В. В. Пономарьової)

Рівні	ЕГ ₁ (57 осіб)		КГ ₁ (52 особи)		ЕГ ₂ (36 осіб)		КГ ₂ (33 особи)	
	абс.	%	абс.	%	%	абс.	абс.	%
Високий	8	14	8	15,4	6	16,7	5	15,2
Середній	29	50,9	28	53,8	16	44,4	18	54,5
Низький	20	35,1	16	30,8	14	38,9	10	30,3

Узагальнені дані щодо сформованості професійного іміджу майбутніх викладачів іноземної мови експериментальної та контрольної груп за професійним критерієм представлені в таблиці 3.11.

Таблиця 3.11

Узагальнені дані щодо сформованості професійного іміджу майбутніх викладачів іноземних мов за професійним критерієм

Рівні	ЕГ ₁ (57 осіб) %	КГ ₁ (52 особи) %	ЕГ ₂ (36 осіб) %	КГ ₂ (33 особи) %
Високий	12,3	15,4	13,9	15,2
Середній	49,1	53,8	41,7	54,5
Низький	38,6	30,8	44,4	30,3

Дані, отримані в результаті перевірки сформованості професійного іміджу за професійним критерієм, вказують на те, що в подальшій роботі з

магістрами треба звертати більше уваги саме на розвиток професійно-педагогічних умінь та навичок. Упровадження в навчально-виховний процес майбутніх викладачів педагогічних умов допоможе підвищити рівень мотивації щодо оволодіння професійними знаннями, подальшого розвитку педагогічної компетентності та фахової компетенції, що є невід'ємною частиною становлення іміджу справжнього компетентного фахівця.

Наступний крок констатувального етапу передбачав розкриття сформованості професійного іміджу за внутрішньоособистісним критерієм. Так, з метою визначення внутрішнього стану, магістрам було запропоновано пройти «Тесту на конфліктність» Кноблоха-Фальконетта (Додаток Г). Опитування дозволило зрозуміти, чи є внутрішній стан респондентів гармонійним, якому притаманні впевненість в собі, збалансованість бажань, прагнень та рівня домагань, послідовність в поведінці, чи студенти є невпевненими в собі, нерішучими, потребують постійної опіки, що говорить про наявність внутрішнього конфлікту. Отримані результати проілюстровані в таблиці 3.12.

Таблиця 3.12

**Особливості внутрішнього стану майбутніх викладачів іноземних мов
(за методикою Кноблоха-Фальконетта)**

Рівні	ЕГ ₁ (57осіб)		КГ ₁ (52особи)		ЕГ ₂ (36 осіб)		КГ ₂ (33 особи)	
	абс.	%	абс.	%	абс.	%	абс.	%
Внутрішній конфлікт	18	31,6	19	36,5	9	25,0	10	30,3
Гармонійність	39	68,4	33	63,5	28	75,0	23	69,7

За допомогою методики К. Н. Томаса «Оцінка способів реагування в конфліктній ситуації» було визначено рівень конфліктності та стиль поведінки майбутніх викладачів в конфліктній ситуації: співробітництво, компроміс, уникнення, пристосування, суперництво (Додаток Д). Дані за результатами тесту надані в таблиці 3.13.

Таблиця 3.13

**Способи реагування майбутніх викладачів іноземних мов
у конфліктній ситуації (за методикою К.Н. Томаса)**

Способи реагування	ЕГ ₁ (57 осіб)		КГ ₁ (52 особи)		ЕГ ₂ (36 осіб)		КГ ₂ (33 особи)	
	абс.	%	абс.	%	%	абс.	абс.	%
Співробітництво	11	19,3	11	21,1	10	27,8	9	27,3
Компроміс	16	28,1	14	26,9	10	27,8	10	30,3
Уникнення	7	12,3	7	13,5	7	19,4	6	18,2
Пристосування	14	24,5	12	23,1	4	11,1	5	15,2
Суперництво	9	15,8	8	15,4	5	13,9	3	9,0

Щодо культури поведінки, наступного показника внутрішньо-особистісного критерію, результати спостережень впродовж констатувального етапу показали, що майбутні педагоги вибудовують свою поведінку згідно з власними принципами та етичними поглядами. Так, лише невелику кількість магістрів (21,1 % ЕГ₁ та 19,2 % КГ₁ та 22,2 % ЕГ₂ та 21,2 % КГ₂) характеризує високий рівень духовних інтересів й запитів, широкий кругозір, висока ерудиція, вони комунікативні, щирі, відкриті, шанобливі, прагнуть постійного саморозвитку, цікавляться педагогічними знаннями. Більшість магістрантів (63,2 % ЕГ₁ та 63,5 % КГ₁ та 63,9 % ЕГ₂ та 60,6 % КГ₂) досить виховані, вміють себе поводити, мають різнобічні знання та інтереси, є досить комунікативними, тактовними та ввічливими в процесі спілкування, розуміють правила пристойності, не принижуючи гідності інших. Спостереження також показали, що деяких магістрів характеризує низький рівень культури (15,7 % ЕГ₁ та 17,3 % КГ₁ та 13,9 % ЕГ₂ та 18,2 % КГ₂): вони не завжди вміють себе поводити, іноді проявляють себе недосить тактовними та ввічливими, не прагнуть отримувати знання, їх не цікавить професійна-педагогічна діяльність, мають вузький круг інтересів, низький рівень фахових знань та загальної ерудиції.

Останнім етапом вивчення сформованості професійного іміджу за внутрішньоособистісним критерієм стало визначення сформованості «Я-концепції» за методикою С.А. Будасі (Додаток Е), яка дозволяє визначити

рівень самооцінки студента, зрозуміти, наскільки «Я реальне» збігається з «Я ідеальним». Респондентам запропонували 48 позитивних та негативних рис особистості, з яких вони повинні були вибрати 20 якостей, що характеризують їхнє уявлення про себе, та 20 якостей, притаманних ідеальній особистості. За допомогою математичних обчислень вираховується коефіцієнт кореляції, який вказує на зв'язок між уявленнями респондента про свої реальні якості та якості свого ідеалу. Порівняння «Я реального» та «Я ідеального» визначає рівень та адекватність самооцінки.

Так, результати тесту показали, що більшість магістрів небайдужі до самих себе, вони мають досить чітке уявлення про своє «Я реальне», що свідчить про адекватну самооцінку, позитивне ставлення до себе, самоповагу, відчуття власної повноцінності та схильність до самоаналізу. Вони впевнені в собі, адекватно реагують на зауваження інших, тверезо оцінюють знання. Виявилось, що є магістри, які мають високу неадекватну самооцінку (завищений рівень домагань, неадекватна оцінка власних можливостей, самовпевненість, нездатні до самоаналізу), що може привести до втрати самоконтролю та прийняття помилкових рішень. Деякі респонденти мають низький рівень самооцінки. Вони дуже боляче переживають критичні зауваження, намагаються підлаштовуватися під думку інших, страждають від надмірної сором'язливості. Результати тесту надані у таблиці 3.14.

Таблиця 3.14

Рівень самооцінки та сформованості «Я-концепції» майбутніх викладачів іноземних мов (за методикою С.А. Будассі)

Рівні	ЕГ ₁ (57 осіб)		КГ ₁ (52 особи)		ЕГ ₂ (36 осіб)		КГ ₂ (33 особи)	
	абс.	%	абс.	%	%	абс.	абс.	%
Високий адекватний	4	7,0	7	13,5	3	8,4	4	12,1
Високий неадекватний	2	3,5	3	5,8	1	2,8	2	6,1
Середній адекватний	27	47,4	30	57,7	16	44,4	17	51,5
Низький адекватний	24	42,1	12	23,0	16	44,4	10	30,3

Узагальнені результати щодо сформованості професійного іміджу майбутніх викладачів іноземних мов експериментальної та контрольної груп за внутрішньоособистісним критерієм представлені в таблиці 3.15.

Таблиця 3.15

Узагальнені дані щодо сформованості професійного іміджу майбутніх викладачів іноземних мов за внутрішньоособистісним критерієм

Рівні	ЕГ ₁ (57 осіб) %	КГ ₁ (52 особи) %	ЕГ ₂ (36 осіб) %	КГ ₂ (33 особи) %
Високий	10,5	19,2	11,2	18,2
Середній	47,4	57,7	44,4	51,5
Низький	42,1	23,1	44,4	30,3

Отже, отримані результати свідчать про те, що більшість магістрів – сформовані особистості зі своєю системою цінностей, які вже мають плани на майбутнє, практично завжди вміють контролювати власний емоційний стан, мають адекватну самооцінку, вміють проводити самоаналіз, але вони не досить чітко уявляють важливість формування позитивного професійного іміджу.

У таблиці 3.16 надані узагальнені дані щодо сформованості професійного іміджу магістрів, майбутніх викладачів іноземної мови, отримані під час проведення констатувального етапу експерименту.

Таблиця 3.16

Узагальнені дані щодо рівня сформованості професійного іміджу майбутніх викладачів іноземних мов

Критерії	Рівні сформованості професійного іміджу майбутнього викладача іноземних мов (у %)											
	Високий				Середній				Низький			
	ЕГ ₁	КГ ₁	ЕГ ₂	КГ ₂	ЕГ ₁	КГ ₁	ЕГ ₂	КГ ₂	ЕГ ₁	КГ ₁	ЕГ ₂	КГ ₂
Зовнішній	14,0	17,3	16,6	21,2	50,9	55,8	47,2	48,5	35,1	26,9	36,1	30,3
Професійний	12,3	15,4	13,9	15,2	49,1	53,8	41,7	54,5	38,6	30,8	44,4	30,3
Внутрішньо-особистісний	10,5	19,2	11,2	18,2	47,4	57,7	44,4	51,5	42,1	23,1	44,4	30,3
Загальний показник	12,3	17,3	13,9	18,2	49,1	55,8	44,4	51,5	38,6	26,9	41,7	30,3

Вірогідність отриманих результатів констатувального етапу педагогічного експерименту перевірено за допомогою критерію Пірсона (критерія χ^2).

Отримані відмінності у рівнях сформованості професійного іміджу майбутніх викладачів іноземних мов перевірялися для загальної кількості магістрів контрольної та експериментальної груп, для чого використано усереднені дані їхнього рівня сформованості.

Для розрахунку даних математичної статистики використано формулу:

$$T_{\text{експ}} = \frac{1}{N_1 N_2} \left[\frac{(N_1 Q_{21} - N_2 Q_{11})^2}{Q_{11} + Q_{21}} + \frac{(N_1 Q_{22} - N_2 Q_{12})^2}{Q_{12} + Q_{22}} + \frac{(N_1 Q_{23} - N_2 Q_{13})^2}{Q_{13} + Q_{23}} \right].$$

де N_1 – загальна кількість студентів експериментальної групи;

N_2 – загальна кількість студентів контрольної групи;

Q_{1i} – загальна кількість магістрів експериментальної групи, які знаходяться на певному рівні сформованості професійного іміджу: на високому ($i = 1$), середньому ($i = 2$), низькому ($i = 3$).

Q_{2i} – загальна кількість магістрів експериментальної групи, які знаходяться на певному рівні сформованості професійного іміджу: на високому ($i = 1$), середньому ($i = 2$), низькому ($i = 3$).

З даних таблиці 3.16 маємо наступні значення:

$$N_1 \text{ дорівнює } 93, \quad Q_{11} = 12, \quad Q_{12} = 44, \quad Q_{13} = 37$$

$$N_2 \text{ дорівнює } 85, \quad Q_{21} = 15, \quad Q_{22} = 46, \quad Q_{23} = 24$$

Тоді для величини $T_{\text{експ}}$ маємо:

$$\begin{aligned} T_{\text{експ}}^{\text{до}} &= \frac{1}{93 \cdot 85} \left[\frac{(93 \cdot 15 - 85 \cdot 12)^2}{12 + 15} + \frac{(93 \cdot 46 - 85 \cdot 44)^2}{44 + 46} + \frac{(93 \cdot 24 - 85 \cdot 37)^2}{37 + 24} \right] = \\ &= \frac{5208,3 + 3216,0 + 13665,1}{7905} = 2,79. \end{aligned}$$

Згідно із загальною теорією, отриману величину слід порівняти з критичним значенням статистики $T_{кр}$, яке знаходиться з відповідних таблиць при заданому числі ступенів свободи k і заданому рівні значущості α . Оскільки число ступенів свободи визначається, як кількість рівнів сформованості за вирахуванням одного, то в нашому випадку $k=3-1=2$. Беручи також $\alpha = 0,05$, знаходимо $T_{кр} = 5,99$.

$$T_{експ}^{до} < T_{кр}, T_{експ}^{после} > T_{кр}$$

Якщо розраховане значення для сформованості певного компоненту $T_{експ} < T_{кр}$ ($T_{експ} = 2,79 < 5,995,99 = T_{кр}$), то приймається нульова гіпотеза, а відмінності в розподілах студентів експериментальної й контрольної груп є статистично не значущими на рівні $(1-\alpha) \cdot 100 = 95\%$.

Таким чином, стає очевидним, що на основі усереднених даних рівня сформованості професійного іміджу магістри експериментальної та контрольної груп відносяться до одного класу студентів.

Так, проведений констатувальний етап експерименту показав, що значна кількість магістрів, що планують присвятити себе професійній педагогічній діяльності, відповідно до означених критеріїв мають середній рівень сформованості професійного іміджу (49,1 % ЕГ₁, 55,8 % КГ₁, 44,4 % ЕГ₂, 51,5 % КГ₂). Такий результат свідчить про те, що магістри вже мають досвід роботи педагогом, постійно вдосконалюють свої навички та вміння, цікавляться новою методичною літературою, намагаються віднайти власний особистий стиль. Але, незважаючи на їхню зацікавленість, вони не досить чітко розуміють важливість побудови професійного іміджу викладача та не звертають достатньої уваги на цілісне гармонійне формування усіх його компонентів (зовнішньоповедінковий компонент, професійний компонент, індивідуально-аксіологічний компонент).

Занепокоєння викликає сформованість на низькому рівні професійного іміджу у 38,6 % ЕГ₁, 26,9 % КГ₁, 41,7 % ЕГ₂, 30,3 % КГ₂, ураховуючи той факт, що вже в близькому майбутньому ці викладачі працюватимуть у вищих навчальних закладах, реалізуючи державну політику з іншомовної підготовки

фахівців з вищою освітою. Виявлені результати підтвердили необхідність проведення спеціальної роботи, спрямованої на підвищення рівня сформованості професійного іміджу майбутніх викладачів іноземних мов шляхом упровадження теоретично обґрунтованих педагогічних умов.

3.2 Упровадження навчально-методичного забезпечення педагогічних умов формування професійного іміджу майбутнього викладача іноземних мов

Формувальний етап експерименту, в якому брали участь студенти експериментальних груп ЕГ₁ і ЕГ₂ був спрямований на забезпечення педагогічних умов формування професійного іміджу майбутнього викладача іноземних мов. Для перевірки ефективності кожної педагогічної умови було організовано і проведено спеціальну роботу, що передбачала проведення низки заходів, спеціально розроблених з урахуванням рівня сформованості професійних знань магістрів, їх інтересів і вподобань, особливостей характеру, специфіки внутрішнього стану тощо.

Так, реалізація першої педагогічної умови, *забезпечення позитивної мотивації до формування компонентів професійного іміджу викладача іноземних мов*, передбачала вирішення таких завдань:

- підвищити інтерес студентів до професійного іміджу викладача іноземної мови шляхом розкриття його суті, структури, ролі у професійній діяльності викладача вищого навчального закладу;

- забезпечити усвідомлення студентами того, що в основі формування професійного іміджу лежить чітке уявлення про власні професійні та особистісні характеристики, від яких залежить ефективність професійної діяльності;

- сформувати інтерес студентів до роботи з аудиторією, на яку спрямована його професійна діяльність і з урахуванням ставлення якої слід формувати власний позитивний імідж;

– забезпечити усвідомлення студентами залежності професійного успіху від сформованого позитивного іміджу;

– забезпечити позитивне ставлення і налаштованість студентів на формування позитивного професійного іміджу викладача іноземної мови і ретельну роботу в цьому напрямі.

Початковим етапом реалізації умови стало ознайомлення з думкою магістрів експериментальних груп з образом ідеального викладача. Їм було запропоновано написати твір на тему: «Яким повинен бути справжній викладач іноземної мови?». Магістранти досить чітко та аргументовано висловили власні міркування щодо постаті ідеального викладача. Наведемо декілька уривків з їхніх міні-творів:

«Я вважаю, що сучасний викладач повинен добре знати свій предмет, вміти не тільки донести інформацію, а й роз'яснити так, щоб стало зрозуміло, навіть слабким студентам... Викладач повинен завжди поважати думку студентів, не принижувати їх, не насміхатися» (Марина М.);

«Викладач не повинен доводити, що він є розумнішим від студента. Повага, ще раз повага – найголовніше кредо викладача...» (Ігор Д.);

«...Основними характеристиками справжнього викладача завжди будуть професіоналізм, справедливість, лояльність, гуманність, адекватність, креативність, толерантність...» (Лілія К.);

«На мою думку, по-перше, для викладача дуже важливим є зовнішній вигляд: акуратність, стильність, наявність смаку... не припустимо ходити на роботу з немитою головою, неохайно вдягненим, що викликає відразу» (Надія О.);

«Викладач – це освічена та комунікабельна людина, яка вміє знаходити спільну мову з молоддю, розбирається у всіх нововведеннях сучасності, може поспілкуватися зі студентами на різні теми...» (Михайло Б.);

«Викладач повинен мати почуття гумору, заряджати позитивом, не показувати свій поганий настрій...», «...бути не тільки викладачем, а й психологом, що розуміє внутрішній стан студента» (Денис П.);

«Педагог – це людина, що завжди готова допомогти. Він може бути твоїм другом, порадити, вислухати» (Ірина Б.);

«Важливе значення для викладацької діяльності мають голос, міміка, жести викладача...» (Дарина Р.);

«Викладач повинен бути вимогливим, але справедливим, ...якого цікаво слухати на парах...» (Оксана Г.).

Так, аналіз творів показав, що магістри чітко розподіляють якості викладача, що формують його професійний імідж, на дві групи. Першу групу складають професійні якості – такі як високий професіоналізм, компетентність, відповідальність, авторитетність, креативність, артистизм. До другої групи відносять особистісні якості, що виявляються в його ставленні до студентської аудиторії: толерантність, гуманізм, позитивний настрій, доброта, акуратність, справедливість, терплячість, тактовність, адекватність, інтелігентність. Студенти відзначили, що для педагога дуже важливе місце займає презентабельність зовнішнього вигляду. На їхню думку, гармонійний зовнішній вигляд викладача вищого навчального закладу особливо має велике значення під час створення першого позитивного враження. Так, вони наголошують на тому, що викладачеві потрібно створювати свій власний стиль, ретельно підбирати усі деталі одягу, беручи до уваги особливості типу статури, кольорові вподобання, модні тенденції, враховувати правила етикету та вік. Досить цікавим виявилось те, що магістри звернули увагу на роль невербальних засобів спілкування: вираз обличчя, тон голосу, ходу, жести, рухи, запах.

З огляду на це, весь навчальний процес у магістратурі повинен бути побудований на засадах формування мотивації майбутніх викладачів до постійної роботи над собою з метою побудови позитивного образу справжнього педагога. Майбутні фахівці мали зрозуміти, що престиж професії та існуюче стереотипне уявлення залежить від постаті самого викладача, його ставлення до себе, студентів, дисципліни, яку викладає, до навчання в цілому. Тому в процесі забезпечення позитивної мотивації на формування компонентів іміджу загальні

прийоми навчання повинні тісно переплітатися з нетрадиційними методами та формами організації навчальної діяльності [108].

Особливе значення для забезпечення позитивної мотивації на формування компонентів професійного іміджу викладача іноземних мов мала організація позааудиторної роботи магістрів, яка спрямовувалася на поглиблення та закріплення набутих знань, застосування на практиці вивченого матеріалу. Адже «у позааудиторній роботі студентів закріплюється їх потреба у професійному самовихованні, самореалізації» [123, с. 177]. Вона «дає змогу студентам гармонізувати внутрішні та зовнішні фактори формування професійної культури, створює додаткові умови для реалізації внутрішнього потенціалу, задоволення тих потреб, які в процесі аудиторної роботи не задовольняються» [123, с. 175].

Отже, першим кроком у формуванні мотивації магістрів стало створення і організація роботи факультативу «Я – іміджмейкер», метою залучення студентів до якого було підвищення інтересу до професійного іміджу, уявлення себе іміджмейкерами, від діяльності яких залежить створення іміджу майбутнього викладача іноземних мов. Заняття факультативу проводилися один раз на тиждень та спрямовувалися на вирішення завдань, спрямованих на усвідомлення важливості створення професійного іміджу та розуміння основних принципів його формування. Під час проведення факультативу заохочували вільний обмін студентами власними думками, прояв їхньої креативності щодо створення іміджу сучасного викладача іноземної мови, а також його проектування на майбутнє, самостійність та активну участь усіх магістрів.

На заняттях факультативу «Я – іміджмейкер» було організовано серію дискусій на тему «Що таке професійний імідж?», метою яких стало визначення повноти розуміння магістрами понятійного апарату з теми «Професійний імідж», а також забезпечення усвідомлення студентами того, що в основі формування професійного іміджу лежить чітке уявлення про власні професійні

та особистісні характеристики, від яких залежить ефективність професійної діяльності. На заняттях було поставлено і обговорено такі питання:

- 1) Як ви розумієте поняття «професійний імідж викладача іноземної мови»?
- 2) Професійний імідж: позитивний чи негативний?
- 3) Які компоненти формують професійний імідж?
- 4) Що включає зовнішня складова професійного іміджу?
- 5) Чи мають значення голос, жести, міміка викладача?
- 6) Чи впливає зовнішній вигляд викладача на ставлення студентів до дисципліни, яку він викладає?
- 7) Як повинен одягатися викладач?
- 8) Що може вплинути на формування іміджу викладача?
- 9) Чи впливає імідж на кар'єрне зростання?
- 10) Які групи якостей особистості формують професійний імідж викладача?

Під час проведення дискусій висвітлено та з'ясовано основні категорії теми «Професійний імідж педагога»: імідж професіонала, вербальні та невербальні засоби спілкування, професійні якості педагога, професійна компетентність, мовленнєва компетенція, культура поведінки, візуальна привабливість, репутація, авторитет, педагогічна рефлексія, педагогічна культура, індивідуальний стиль роботи.

Наступні заняття факультативу спрямовано на аналіз існуючих у суспільстві стереотипних уявлень щодо представників окремих професій за таким планом:

- зовнішній вигляд (одяг, зачіска, аксесуари);
- особливості невербальних засобів спілкування (вираз обличчя, жести, хода, міміка, голос, тон);
- атрибути, що притаманні професії (речі, меблі тощо);
- особисті характеристики важливі для професійної діяльності.

Слід відзначити, що студенти досить брали активну участь в обговоренні запропонованих питань та проявили здатність до вмілої побудови конструктивного діалогу. Адже такий вид роботи сприяв розвитку вміння слухати інших, поважати думку своїх товаришів, аналізувати отриману інформацію, розмірковано та аргументовано висловлювати власну точку зору. Студентів зацікавила інформація щодо професійного іміджу, вони відчули власну причетність до обговорюваних питань, перспективу їх вирішення для власної особистості.

З метою формування інтересу студентів до роботи з аудиторією, на яку спрямована їхня професійна діяльність і з урахуванням ставлення якої слід формувати власний позитивний імідж, було організовано і проведено ділові ігри. «Гра дає змогу бачити успіхи, не помічати невдачі. І навпаки, успіх веде до перемоги, перемога до мотивації, мотивація – до бажання перемагати і до нових успіхів» [150, с. 244]. Ураховуючи те, що саме ділові ігри наближають навчальний процес до реального життя, сприяють формуванню практичних умінь та навичок, забезпечують практичну спрямованість навчання [150, с. 242-243] та дають можливість наблизитися до практичної діяльності, цей метод виявився ефективним у забезпеченні активної роботи магістрантів з аудиторією. Адже ділова гра – це моделювання реальної діяльності у спеціально створеній проблемній ситуації, що є «засобом і методом підготовки та адаптації до трудової діяльності та соціальних контактів, методом активного навчання, який сприяє досягненню конкретних завдань. Її конструктивними елементами є проектування реальності, конфліктність ситуації, активність учасників, відповідний психологічний клімат, міжособисте та міжгрупове спілкування, розв'язання сформульованих на початку гри проблем [150, с. 243].

Для визначення ключових особливостей студентської аудиторії, з якою доведеться працювати викладачеві іноземної мови в реальному професійному житті, студентам було запропоновано гру «Вгадай професію!». Група ділилася на три команди, кожна з яких повинна була представити свого фахівця-професіонала, не називаючи його професію, за такою схемою: зовнішній

вигляд, мовленнєва компетенція, особливості невербальної комунікації (жести, хода, міміка, посмішка, вираз обличчя), персональні характеристики (характеристики, що підкреслюють індивідуальність, риси характеру, система цінностей), соціальні характеристики (атрибути, що підкреслюють статус; модель його рольової поведінки); особливості аудиторії, стосовно якої здійснюється його діяльність з аналізом сподівань саме цільової аудиторії. Інші команди за наданими характеристиками мали здогадатися, про яку професію йшлося. Цінним у цій грі виявилось те, що під її кінець магістри змогли зробити висновок про існування в соціумі певних стереотипних уявлень про представників окремих професій, а також імідж її представника як результат очікувань аудиторії, на яку спрямована його діяльність.

Далі умови гри конкретизувалися стосовно представника педагогічної професії, але різних її спеціалізацій. Під гаслом «Вгадай професійну спеціалізацію викладача» магістранти представляли для вгадування викладача різних дисциплін: математики, фізики, історії, медицини, філології тощо. Важливим було визначення характерних особливостей викладача саме іноземної мови і студентської аудиторії, з якою він працює відповідно до завдань його діяльності, її змісту, методів, засобів, які використовує. На цьому етапі гри формували усвідомлення студентами особливостей аудиторії, сподівання якої формують імідж викладача іноземної мови, висувають вимоги до його структурних компонентів.

Для закріплення результатів з формування інтересу до іміджу викладача іноземної мови проводилася гра «Якою є моя професія?», що передбачала використання стереотипних характеристик певних професій, які склалися у суспільній думці. Обиралися три учасники гри, до спини кожного з яких викладач прикріплював картку з назвою його професії. Гравець, щоб вгадати свою професію, ставив питання до аудиторії, відповідь на які обмежувалася «так» або «ні». Умовою до формулювання питань було обмеження питаннями, пов'язаними з іміджем фахівця: місце роботи, цільова аудиторія, умови праці, професійні якості, особистісні якості тощо.

З метою забезпечення усвідомлення студентами залежності професійного успіху від сформованого позитивного іміджу обговорювали реальні ситуації з професійної діяльності представників різних професій, життя історичних постатей, літературних героїв у плані реалізації ними своїх професійних функцій з акцентуванням на виявленні кореляції між результативністю вчинених дій від структурних компонентів іміджу (зовнішнього вигляду, використання вербальних і невербальних засобів, особистісних характеристик).

Для забезпечення позитивного ставлення і налаштованості студентів на формування позитивного професійного іміджу викладача іноземної мови було проведено дискусійне заняття з використанням методу «акваріум» за допомогою наведення суперечливих фактів стосовно загальної проблеми «Чи може бути ефективним негативний імідж викладача?». Спостереження студентів за виділеною серед них групою під час дискусійного обговорення надало змогу магістрам обговорити висунуту проблему в малих групах. Після обстоювання студентами різних позицій важливим став висновок, до якого дійшли студенти під час дискусійного спілкування, про необхідність ретельної роботи над власною особистістю кожним викладачем для формування позитивного іміджу, оскільки саме він є умовою успіху його викладацької діяльності.

Таким чином, організація дискусійних занять надала «можливість рівноправної й активної участі кожного студента в обговоренні теоретичних позицій, пропонованих рішень, в оцінці їхньої правильності й обґрунтованості» [124, с. 98], удосконалити навички підготовленого та непідготовленого діалогічного мовлення з поданих питань, допомогла навчитися аргументовано обстоювати власну точку зору, спростовувати або підтримувати позицію однокурсників, що сприяло зокрема й формуванню професійно-педагогічного компонента іміджу майбутнього викладача іноземних мов.

Окремі заняття було присвячено вивченню основ професійного іміджу викладача вищого навчального закладу, зокрема викладача іноземних мов, ознайомленню з основними нормами ділового стилю в одязі (стилі одягу,

основні принципи формування ділового гардероба, типи обличчя та його корекція за допомогою зачіски й макіяжу, типи фігури, кольорова гама та силует), загальними правилами етикету та культури поведінки, впровадженню спеціальних вправ психологічного характеру для пізнання свого «Я реального» та спеціальних тренінгів на покращення емоційного стану та гармонізації внутрішнього світу. Форми проведення занять варіювалися в залежності від мети та завдань. Адже через вправи необхідно не просто надати знання, а й організувати процес їх засвоєння, привласнення та осмислення досвіду.

Так, обговорення питання «Як формується професійний імідж викладача іноземної мови?» мало зосередити увагу студентів на тому, що цей процес не є стихійним, а вимагає ретельної роботи з боку особистості, що саме від неї залежить те, яке враження він справлятиме на студентську аудиторію. Під час мозкового штурму студенти пропонували власні шляхи формування і удосконалення представлених іміджів різних викладачів, відзначаючи позитивні і негативні характеристики відповідно до компонентів професійного іміджу, примірювали ці образи на себе. Важливим було сформулювати у студентів усвідомлення, що процес формування іміджу є професійним завданням кожного майбутнього викладача, проте реально здійсненим процесом, що потребує докладання зусиль.

Окремим напрямом підвищення інтересу студентів до формування професійного іміджу було заохочення студентів магістратури до участі в студентських конференціях міжнародного рівня, на яких студенти могли випробувати себе як науковці-оратори, учасники іншомовного професійного спілкування зі студентами інших вищих навчальних закладів.

Усі запропоновані форми, методи роботи зі студентською аудиторією під час опанування навчальних дисциплін, у позанавчальній діяльності, що передбачали підвищення інтересу, мотивації, потреби студентів, були спрямовані у кінцевому рахунку на усвідомлення необхідності постійної роботи над собою з формування власного професійного іміджу викладача іноземної мови.

З метою надання базових знань з педагогічної іміджології та формування цілісного системного уявлення студентів про суть і компоненти професійного іміджу викладача іноземної мови необхідним було поповнити зміст наявних дисциплін певними темами з педагогічної іміджології, а отже забезпечити упровадження педагогічної умови – *спрямування змісту магістерської підготовки на теоретичне забезпечення процесу формування професійного іміджу викладача іноземних мов.*

Так, під час вивчення передбачених навчальним планом підготовки магістрів іноземної філології фахових дисциплін («Практика усного та писемного мовлення», «Методика викладання іноземних мов у вищій школі», «Актуальні проблеми германістики (романістики)», «Порівняльна типологія української та іноземної мови», «Теоретична фонетика першої іноземної мови»), що спрямовані на удосконалення навичок практичної компетенції іншомовного спілкування, формування наукової лінгвістичної бази, становлення понятійного апарату майбутнього філолога, зосереджували увагу студентів на важливості вдосконалення навичок говоріння, письма, аудіювання, читання, поглиблення власного рівня комунікативної, граматичної, лексичної, соціолінгвістичної, міжкультурної компетенцій, відшліфовування механізмів іншомовного спілкування, що є основою професійної компетентності майбутнього викладача іноземної мови і забезпечує його позитивний професійний імідж. Так, під час практичних занять з іноземної мови піднімали проблему для обговорення і висловлення власної думки іноземною мовою «Становлення професійного іміджу викладача іноземної мови».

З метою активізації лексики з теми «Характер» на практичному занятті з іноземної мови організовувалася гра «Знайди синонім». Магістри працювали зі словами, що характеризують професійні та особистісні якості справжнього педагога. Викладач підготував дві окремих коробки з 25 картками, на яких були написані слова, що характеризують справжнього педагога. Студенти ділилися на дві групи. Кожна група отримує коробку та має 10 хвилин для ознайомлення зі словами. Після цього починається гра: учасники першої команди називають

слово, а учасники другої команди повинні серед своїх карток знайти його синонім. Потім друга команда дає слово, а перша – шукає його синонім серед своїх карток. Після того, як були знайдені всі синоніми, магістрам пропонувалося знайти антонім кожній парі синонімів. Вони отримують два списки. Останній етап гри – колективний. Магістрам пропонувалося провести ранжування позитивних та негативних якостей залежно від рівня значущості.

Не меншу активність викликало інтерактивне заняття-гра «Детектор брехні». Магістри сформували міні-команди, в кожній команді обрали одного представника, який залишив аудиторію. За його відсутності група обирала п'ять питань за темою «Професійна діяльність викладача іноземної мови», які вона потім задала своєму представнику. Завдання учасника гри – відповісти правдиво на усі запитання, крім одного. Група повинна була визначити, на яке запитання була дана неправдива відповідь. Так, магістри мали змогу проявити власний творчий потенціал, рефлексію, удосконалити навички іншомовної компетенції, а також закріпити лексику характеристик, що входять до структури іміджу.

У процесі вивчення теоретичного матеріалу у студентів формувалося цілісне системне уявлення про суть поняття «імідж педагога», відбувалося засвоєння знань і формування вмінь реалізації технології створення професійного іміджу викладача іноземних мов, вибудовувалася власна індивідуальна стратегія щодо його формування. Розкриття основних проблем педагогічної іміджелогії було спрямоване на вирішення таких завдань:

- оволодіння понятійним апаратом, необхідним для вивчення професійного іміджу;
- надання теоретичних знань з «іміджу», його природи, типології та функціональних особливостей;
- розкриття основних підходів до структуризації професійного іміджу;
- з'ясування компонентів, що формують основу іміджу викладача-професіонала;

- висвітлення основних положень «Я-концепції» викладача іноземних мов;

- визначення технології побудови іміджу викладача іноземних мов вищого навчального закладу.

Проведений аналіз змісту магістерської підготовки студентів філологічного факультету дозволив виявити потенційні можливості окремих дисциплін і тем для формування знань з іміджелогії. Важливу роль у цьому процесі відігравали педагогічні дисципліни.

Так, під час вивчення дисципліни «Методологія та методика наукового дослідження» було упроваджено теми «Роль активної наукової діяльності для іміджу викладача іноземних мов». Студенти активно обговорювали питання значення наукової грамотності для викладача, важливості його науково-дослідної діяльності, зокрема з використанням іншомовних джерел для авторитету і іміджу викладача.

Упродовж вивчення дисципліни «Нові технології в освіті та науці» студентам запропоновано тему «Вплив сучасних інформаційних технологій на становлення професійного іміджу сучасного викладача». На занятті було розглянуто такі питання:

- яким чином використання засобів сучасних інформаційних технологій сприяє формуванню професійної компетентності сучасного викладача;

- чому сучасний викладач повинен бути обізнаним у комп'ютерних технологіях та відповідному програмному забезпеченні;

- чи впливають такі знання на більш ефективну побудову навчального процесу;

- як знання комп'ютерних технологій впливає на становлення професійного іміджу викладача;

- чи впливають уміння використовувати сучасні інформаційні технології на ставлення студентської аудиторії до викладача іноземних мов.

Студенти мали змогу не тільки ознайомитися зі способами використання інформаційних технологій, а й зрозуміти важливість формування вмінь та

навичок їх використання для створення іміджу сучасного викладача, можливостей для формування позитивного іміджу викладача в студентській аудиторії.

У зміст навчальної дисципліни «Педагогіка вищої школи» з метою забезпечення усвідомлення майбутніми фахівцями ролі постаті викладача, позитивного професійного іміджу як умови ефективності його професійної діяльності було впроваджено тему «Методи організації взаємодії викладача зі студентами», під час якої для обговорення було внесено питання: «Відомі постаті викладачів іноземних мов: що забезпечувало їхній професійний імідж?», «Методи викладання іноземної мови як зовнішній прояв іміджу особистості викладача». Студентам було запропоновано знайти інформацію про реальні ситуації у викладацькій діяльності, що свідчили про негативний або позитивний імідж викладачів. Після обговорення різних проявів іміджу викладачів студенти створювали узагальнюючу класифікацію: «Що слід робити?» і «Чого слід уникати?»

Обговорення на заняттях з «Педагогіки вищої школи» самостійно підготовленого студентами матеріалу з викладацької діяльності викладачів вищів Європи, США сприяло усвідомленню майбутніми фахівцями специфіки функціонування вищих навчальних закладів сьогодення та ролі постаті викладача в підготовці справжніх конкурентоспроможних спеціалістів європейського, американського рівня.

Проведене інтерактивне заняття на тему «Вимоги до іміджу викладача іноземних мов» з використанням методу «займи позицію» надало можливість магістрам висловити власну думку з обґрунтування важливості вербальних і невербальних характеристик викладача філологічних дисциплін. Так, група розділилася на дві команди, що підтримували протилежні точки зору. Основною метою було доведення важливості взаємодоповнення і взаємозв'язку компонентів, що формують основу іміджу викладача-професіонала.

Основною метою заняття з дисципліни «Методологія та методика наукового дослідження» на тему «Науково-дослідницька робота – вагомий

чинник професійного становлення висококваліфікованого фахівця» стало з'ясування таких понять як методи та прийоми у науковому дослідженні, принципи наукового дослідження, методологічні прийоми наукового пізнання, види підходів наукового дослідження, структура та апарат дослідження, вплив навичок наукової роботи на формування цілісного образу викладача, науково-дослідна діяльність якого є невід'ємною частиною його професійної діяльності у вищому навчальному закладі.

У зміст дисципліни «Методика викладання іноземних мов у вищій школі» було впроваджено практичні заняття, присвячені розкриттю ролі викладача іноземних мов як суб'єкта освітнього процесу, особливостей його професійної діяльності, формуванню усвідомлення важливості постійного професійного зростання викладача для побудови ефективного іміджу та встановленню залежності його професіоналізму від постійного вдосконалення основних складників професійно-педагогічного компонента його іміджу (іншомовна компетенція, педагогічна компетентність, педагогічна культура, педагогічний такт, педагогічна рефлексія).

Отже, під час вивчення тем з різних дисциплін було зроблено акцент на усвідомлення студентами таких понять: імідж (індивідуальний та професійний), особливості іміджу, вербальні та невербальні засоби спілкування (кінесика, паралінгвістика, просодика, проксеміка, ольфакторні знаки), «Я-концепція», «Я-реальне», «Я-ідеальне», «Я-дзеркальне», мовленнєва компетенція, педагогічна культура викладача, професійна компетенція, педагогічна рефлексія, емпатія.

Таким чином, поповнення наявних дисциплін основними питаннями педагогічної іміджелогії забезпечило магістрам – майбутнім викладачам іноземних мов чітку понятійну базу, яка стала підґрунтям для організації подальшої діяльності з формування позитивного професійного педагогічного іміджу.

Для систематизації і узагальнення теоретичних знань студентів з проблеми формування іміджу викладача іноземних мов було розроблено зміст і

методичне забезпечення спецкурсу «Професійний імідж викладача іноземних мов».

У результаті вивчення запропонованих тем спецкурсу студенти опановували такі питання:

- зміст та структуру понять «імідж», «професійний імідж», «педагогічний імідж»;
- типи іміджу та його функціональні особливості;
- структура професійного іміджу викладача іноземних мов, його особливості;
- етапи формування позитивного професійного іміджу викладача, засоби реалізації етапів.

Метою було не тільки забезпечення студентів теоретичними знаннями, але й формування умінь:

- реально оцінювати себе та оточуючих, використовуючи методи самооцінки і оцінки, вміти аналізувати якості;
- моделювати «Я-концепцію», психологічну основу професійного іміджу викладача;
- проектувати персональний професійний імідж викладача іноземних мов.

Для перевірки рівня сформованості знань понятійного апарату кожне заняття передбачало низку контрольних запитань. З метою закріплення матеріалу організовувалося колективне обговорення вивченого матеріалу, пропонувалися різного роду вправи: відповісти на запитання, поєднати термін та його визначення, дати власне визначення певних понять, закінчити фразу, виділити найголовніші моменти теоретичного матеріалу.

На лекційних і практичних заняттях використовувалися проблемні, інтерактивні методи навчання студентів. Так, під час опанування теми з визначення особливостей професійного іміджу викладача іноземних мов було організовано дискусію з використанням прес-методу, що надало можливість учасникам дискусії разом з тим удосконалити навички стислої та

аргументованого висловлення власних думок з проблемного питання «Чому викладач повинен формувати власний позитивний імідж?». Для заохочення творчої активності та швидкого генерування ідей, висловлення власних думок і вирішення конкретних важливих питань було використано метод «мозкового штурму» шляхом постановки питань: «Чи має значення візуальний образ на формування певного ставлення студентів до свого викладача?», «Як змінюється ставлення студентів до викладача в процесі професійної взаємодії?», «Що для викладача є важливим для формування позитивного враження?» тощо.

З метою розвитку критичного мислення, здатності студентів аналізувати та робити висновки, працювати в команді під час опанування питань з структури професійного іміджу викладача іноземної мови, його особливостей було використано метод «дерево рішень». Так, кожна створена міні-група повинна була обговорити суперечливе твердження: «Викладачеві не обов'язково мати усі бажані якості, достатньо лише створювати враження, що він ними володіє», записати свої думки на аркуші та обмінятися ними. Після ознайомлення з різними міркуваннями було організовано обговорення питання з узагальненням висновків щодо характеристики певних якостей як складників індивідуально-аксіологічного компонента іміджу викладача іноземних мов.

Проведення заняття з використанням методу «мікрофон» допомогло кожному учаснику висловити власну думку за темою «Усі викладачі мають певний сформований образ». Висловлена студентами позиція не коментувалася, адже основною метою був розвиток здатності швидко реагувати на поставлене запитання.

Ознайомлення з теоретичним матеріалом передбачало також виконання студентами завдань з самостійної роботи:

- 1) змоделювати професійний імідж викладачів різних дисциплін;
- 2) скласти тестові завдання до певних тем;
- 3) провести аналіз іміджу відомої людини: описати зовнішній компонент, особистісні характеристики та засоби їх формування;

4) написати есе про вплив особистісного іміджу на формування професійного іміджу;

5) навести приклади стереотипів сприйняття, що впливають на формування особистісного та професійного іміджу;

6) скласти опитувальник для виявлення вимог студентської аудиторії щодо візуального образу викладача;

7) написати невеликий твір-роздум на тему «Вплив зовнішнього вигляду викладача на формування першого враження та загального позитивного відношення студентів».

Наступним етапом засвоєння теоретичних знань з формування професійного іміджу майбутніх викладачів стало складання портфоліо, що є дієвою технологією оцінювання освітньої і професійної діяльності. Портфоліо, як один із методів професійного розвитку, являє собою пакет документів, що надає можливість магістрам продемонструвати власні професійні досягнення та напрацювання, оцінити професійне зростання та його результативність. Основні функції, які виконує портфоліо:

- діагностичну (фіксує прогрес у навчанні за певний період);
- цілевизначання (допомагає виробляти вміння ставити цілі й контролювати їх досягнення);
- мотиваційну (заохочує до систематичної роботи);
- змістову (охоплює практично весь зміст виучуваного матеріалу);
- розвивальну (забезпечує неперервність процесу навчання і розвитку);
- рейтингову (демонструє рівень сформованості умінь і навичок) [104, с. 129].

Отже, «портфоліо студента є не лише ефективною формою самооцінювання результатів навчальної діяльності студента, але й спонукає мотивування до навчальних досягнень, придбання досвіду до ділової конкуренції, обґрунтування реалізації самоосвіти та розвитку професійних компетентностей, оцінювання особистісних здібностей» [193, с. 110]. Збирання портфоліо проходило за схемою, представленою в додатку Ж.

Кожне досягнення магістранта мало бути зафіксовано та підтверджено. До підтверджуючих документів належали: рецензії, рейтинги, екзаменаційні відомості, сертифікати, посвідчення, свідоцтва, дипломи, відгуки керівників практики (стажувань), публікації, тези виступів, доповідей тощо [193, с. 111].

Основні правила складання портфолію, яких додержувалися майбутні викладачі:

- якомога точніше сформулювати портфолію, самокритично оцінивши свої можливості й здібності;
- визначити вигляд і структуру портфолію, види рефлексії і критерії оцінки;
- зібрати наявні документи і матеріали і розташувати їх у певному порядку; скласти перелік;
- всі документи повинні бути датовані, в них повинні бути вказані посади і звання рецензентів, авторів рекомендацій;
- періодично поповнювати портфолію відповідними документами і відстежувати результати роботи відповідно до обраних цілей;
- указати джерела використовуваної для роботи інформації, описувати засоби і методи роботи [125, с. 316].

Отже, технологія портфолію допомогла оцінити роботу майбутнього викладача, сформованість його професійної компетентності, інтелектуальних та творчих здібностей, особистісних якостей, моральних цінностей та зрозуміти, що магістрант «здатен до самореалізації, самостійного творчого, критичного мислення, прийняття важливих для себе рішень» [193, с. 112].

Запропонувавши такий вид роботи, ставилося за мету вирішити такі завдання: поглибити навички самоаналізу та корекції, розвинути уміння самоконтролю та самооцінки. Робота над портфолію надала змогу майбутнім викладачам зробити самостійні висновки про потребу постійного професійного зростання та необхідність формування власного іміджу.

Забезпечення третьої педагогічної умови – *розробка і впровадження навчально-методичного забезпечення формування професійного іміджу*

майбутнього викладача іноземних мов – передбачало систематичну роботу з упровадження різних форм, методів роботи зі студентами під час організації навчальної, самостійної, науково-дослідницької, виховної діяльності, спрямовану на забезпечення поетапного формування професійного іміджу викладача іноземних мов кожним студентом.

Для *формування уявлення про образ ідеального викладача* на першому етапі важливим завданням було узагальнити висловлені студентами вимоги до ідеального викладача. Оскільки процес формування уявлення про образ ідеального викладача розпочинається ще на першому курсі, завданням для студентів стало пригадати свою першу зустріч зі своїми викладачами фахових дисциплін, описати їхній стиль, методи, форми та види роботи з аудиторією, проаналізувати й визначити позитивні та негативні моменти, і, як висновок, аргументовано представити сукупний образ ідеального, на їхню думку, викладача іноземної мови. Слід відзначити, що для деяких студентів ідеальне уявлення базувалося на реальній особистості викладача, що справив колись або продовжує справляти позитивне враження своїм іміджем, а для деяких такий образ виявився як сукупність характеристик різних реальних або уявних особистостей.

З метою закріплення й обґрунтування визначеної постаті ідеального викладача у межах дисципліни «Педагогіка вищої школи» магістрам було запропоновано написати твір на тему «Яким повинен бути справжній викладач іноземних мов?», в якому вони аргументовано та логічно висловили власну точку зору з використанням опанованих методів наукового дослідження (аналізу, синтезу, узагальнення, аргументації тощо). Написання твору надало можливість зрозуміти вимоги, що висуває студентство до сучасного викладача іноземних мов. На наступному занятті було проведено аналіз написаних творів, зроблено узагальнення та висновки.

Виходячи з того, що сучасне суспільство – це суспільство новітніх інформаційних технологій, беручи до уваги інтенсивну інформатизацію сучасного життя, магістрам було запропоновано підготувати презентацію

іноземною мовою на тему «Образ ідеального викладача іноземних мов» з використанням комп'ютерної програми PowerPoint. На підготовку презентації студенти мали тиждень. Свої доповіді студенти представляли на початку практичного заняття з іноземної мови. На виступ кожному студенту відводилося 5-7 хвилин. Після прослуховування доповіді організовувалося обговорення отриманої інформації, викладач та одногрупники ставили запитання, висловлювали власну точку зору, а після виступу всіх магістрів на основі отриманої інформації було складено узагальнений портрет ідеального викладача іноземних мов з конкретизацією і характеристикою його структурних компонентів. Так, майбутні викладачі досить відповідально поставилися до цього завдання, підібрали цікавий матеріал для оформлення презентації, чітко та логічно обґрунтували власні думки щодо постаті ідеального педагога. Основною метою презентації як одного з активних методів навчання, що набуває все більшої популярності, стало поглиблення умінь та навичок використання новітніх технологій, опрацювання різних інформативних джерел – необхідної компетенції кожного сучасного фахівця. Разом з тим, даний вид роботи сприяв удосконаленню здібностей лінгвістичної компетенції іншомовної комунікації, розвитку навичок організації мовлення, логічної побудови матеріалу та умінь структурувати власні думки, використовувати паралінгвістичні засоби спілкування, удосконаленню навичок самостійної роботи, розвитку творчого потенціалу, толерантності, вміння слухати та поважати думку інших – вміння, навички та особистісні якості, необхідні для формування професійного іміджу майбутнього викладача іноземних мов.

Наступним видом заняття, яке викликало зацікавленість у майбутніх викладачів та допомогло сформувати цілісний образ ідеального викладача, стало заняття у формі прес-конференції за темою «На якого викладача іноземних мов очікують студенти?» з відомим та шановним викладачем університету. Практичне заняття – прес-конференція мало на меті, по-перше, удосконалити володіння підготовленим та непідготовленим діалогічним мовленням іноземною мовою, навчити професійно висловлювати власні думки,

розвиває комунікативну компетенцію, по-друге, сприяло усвідомленню особливостей професійної діяльності викладачів. Заняття було організовано за такою схемою: оголошення теми; розподіл ролей (журналісти, експерти, запрошений гість); проведення конференції. Під час проведення конференції перед кожним журналістом знаходилася табличка з назвою журналу або газети. Кожен журналіст ставив запитання, іноді провокаційні, іноді особисті. Магістр, який грав роль викладача, повинен був відповідати на всі запитання. Після інтерв'ю організовано дискусію-обговорення з експертами. Так, результати заняття показали, що студенти відповідально підійшли до підготовки питань та показали досить високий рівень володіння підготовленим та непідготовленим діалогічним мовленням, що є основною компетенцією професійно-педагогічного компонента професійного іміджу викладача іноземних мов.

Ще однією інтерактивною методикою, спрямованою на формування образу ідеального викладача іноземних мов виявилось використання кейс-методу. «Цінність кейс-методу полягає в тому, що він одночасно відображає не тільки практичну проблему, а й актуалізує певний комплекс знань, який необхідно засвоїти при вирішенні цієї проблеми, а також вдало поєднує навчальну, аналітичну і виховну діяльність, що, безумовно, є діяльним і ефективним у реалізації сучасних завдань системи освіти» [245]. Викладач пропонував магістрам самостійно опрацювати кейси (проблемні ситуації). На занятті проводився контроль знань студентів з проблеми. Після опитування студенти формували робочі групи та працювали над вирішенням ситуації. Заключним етапом заняття стала презентація рішень, організація дискусії та підведення підсумків. Кейс-метод, що передбачає розвиток «аналітичних (вміння відрізнити дані від інформації, класифікувати, виділяти суттєву та несуттєву інформацію, аналізувати, представляти та добувати їх; мислити чітко й логічно), практичних (формування на практиці навичок використання теорії, методів і принципів), творчих (генерація альтернативних рішень), комунікативних (уміння вести дискусію, переконувати, використовувати наочний матеріал й інші медіа-засоби, кооперуватися в групи, захищати власну

точку зору, переконувати опонентів, складати короткий та переконливий звіт), соціальних (оцінка поведінки людей, вміння слухати, підтримувати в дискусії чи аргументувати протилежні думки, контролювати себе тощо)» [245, с. 278] навичок, виявився ефективним у забезпеченні усвідомлення студентами ідеального образу викладача іноземних мов з позитивним ставленням до нього.

Після представлення презентацій, проведення заняття-конференції та дискусійного заняття на основі отриманої інформації було складено узагальнений портрет ідеального викладача іноземних мов за таким планом:

- 1) особливості зовнішнього вигляду;
- 2) найважливіші професійні якості;
- 3) професійні вміння та навички;
- 4) особистісні якості, які повинен мати ідеальний викладач;
- 5) особистісні якості, що несумісні з професійною діяльністю викладача.

Студентами було відзначено й схарактеризовано ті характеристики, що представляють індивідуально-аксіологічний, професійно-педагогічний і зовнішньоповедінковий компоненти позитивного професійного іміджу викладача іноземних мов.

З метою *аналізу власних психологічних та фізіологічних особливостей, необхідних для формування іміджу викладача іноземних мов* студентам було запропоновано методи роботи, спрямовані на усвідомлення себе викладачем іноземної мови у вищому навчальному закладі.

Для фасилітації процесу входження майбутніх викладачів в професійно-педагогічну діяльність студентам було запропоновано випробувати себе в ролі викладача на практичних заняттях з фахових дисциплін зі своїми одногрупниками. Магістри мали чітко регламентований відрізок часу (30 хвилин) та працювати вони повинні були в межах тем, передбачених робочою програмою дисципліни зі своїм викладачем. Отже, студенти дотримувалися тематики занять, що була закріплена в робочій навчальній програмі з фахової дисципліни. В кінці кожної пари виділялося 10 хвилин для обговорення набутого практичного досвіду. Аналізуючи стиль роботи, характеризує

основні параметри існуючого іміджу, викладачі та магістри давали поради щодо формування та подальшого розвитку певних компонентів професійного іміджу майбутнього викладача. Незважаючи на те, що більшість магістрів уже мають досвід роботи педагогами, такий вид роботи надав їм можливість відчувати себе викладачами та стати активними учасниками навчального процесу вищого навчального закладу, показати себе справжніми фахівцями, практично застосувати отримані спеціальні знання та навички, проявити свою педагогічну майстерність, індивідуальний стиль та педагогічну рефлексію, відчувати професійну відповідальність.

На основі отриманого досвіду студентами запропоновано написати твір на тему: «Я викладач», в якому він міг трохи пофантазувати, уявивши себе викладачем вищого навчального закладу. У творі треба було приділити увагу та описати такі основні моменти:

1. Університет, у якому я працюю.
2. Аудиторія, з якою я працюю.
3. Мій зовнішній вигляд.
4. Мій стиль викладання.
5. Мої професійні та особистісні якості.
6. Якості, які б я хотів у собі розвинути.
7. Мої досягнення та мої прагнення.
8. Над чим мені потрібно працювати.

Написання подібної творчої роботи сприяло розвитку саморефлексії, що ґрунтується на реальній оцінці власних професійних здібностей, удосконаленню лінгвістичної компетенції в процесі формулюванні думок іноземною мовою, осмисленню ролі викладача у навчально-виховному процесі, формуванню усвідомлення важливості постійного саморозвитку та самовдосконалення, а також розуміння необхідності побудови професійного іміджу. Отримані результати показали, що майбутні викладачі досить відповідально підійшли до виконання запропонованої роботи, вони вже мають реальне уявлення про свої професійні якості та в своїй свідомості сформували

чітке розуміння професійного іміджу викладача іноземної мови. Так, написання твору виявило рівень сформованості «Я концепції», сукупності всіх уявлень індивіда про самого себе, та дало змогу порівняти структурні елементи «Я-реального» з «Я-ідеальним» на наступному етапі роботи.

З огляду на те, що фундаментом професійного іміджу є «Я-концепція», яка становить основу побудови міжособистісних стосунків, формує певне ставлення до себе та уявлення людини про себе в певній професійній діяльності, магістрам було запропоновано декілька спеціальних вправ, спрямованих на самопізнання, розвиток рефлексії, здатності адекватно оцінювати власні здібності.

Так, вправа «Броунівський рух» підняла настрій магістрів, налаштувала на позитивний лад, сприяла підвищенню впевненості та самоповаги. Магістри вільно рухалися по аудиторії та робили один одному компліменти іноземною мовою. Основні вимоги до компліменту: вказувати на позитивні якості, без рекомендацій щодо покращення якостей, бути щирим, конкретним, без іронії, йти від серця, приділяти увагу прихованим дрібницям та уникати фраз подвійного змісту. Той, хто отримував комплімент, висловлював подяку.

Відомо, що надихати інших може позитивна людина, яка впевнена в своїх знаннях, випромінює доброту, радість, любов, ділиться гарним настроєм, підтримує. Якщо людина роздратована, не контролює власний емоційний стан, створює неприємні ситуації, не відчуває задоволення від професійної діяльності, схильна до песимізму та негативізму, вона повинна навчитися самоконтролю, самомотивації, самоповаги. Викладач, працюючи в безпосередньому контакті зі студентами, має на них великий вплив. У процесі педагогічної діяльності він ділиться не лише своїми знаннями, а й емоціями, світовідчуттям, настроєм. Отже, педагог повинен завжди залишатися прикладом для своїх студентів, поводити себе адекватно, не показувати свого роздратування, вміти себе контролювати у конфліктних ситуаціях, не створювати напруги. Так, щоб дізнатися думку магістрів щодо впливу емоційного стану викладача на аудиторію, з якою він працює, та обговорити

проблеми самомотивації, було проведено заняття з використанням методу «круглий стіл». Основні питання для обговорення:

1. Чи має вплив на студентів настрій викладача?
2. Чи залежить продуктивність педагогічної діяльності від емоційного стану викладача?
3. Яким студенти хочуть бачити свого викладача в аудиторії (описати емоційний стан, вираз обличчя, настрій)?
4. Що ви можете порадити викладачеві, який не вміє контролювати свої почуття?
5. Надати власні рецепти підняття настрою; підвищення самовпевненості; випромінювання радості; боротьби зі стресом, втому та негативізмом.

Під час бесіди майбутні викладачі висловлювали власні думки, ділилися власним досвідом, давали поради. Результати обговорення дозволили зробити висновок про те, що студенти відчують внутрішній стан педагога, несвідомо реагують на його емоційні послання, що емоційна складова, у свою чергу, має вплив не тільки на формування певного ставлення до викладача, а й на створення власного професійного іміджу, що, в свою чергу, впливає на результативність навчального процесу в цілому.

З метою забезпечення *порівняння реальних якостей з бажаними, що асоціюються з ідеальним образом викладача іноземних мов, адекватної самооцінки на підставі самодіагностики* студенти виконували вправу, що ґрунтувалася на чіткому уявленні магістрами свого «Я-реального», яке вони схарактеризували в попередньому письмовому завданні та «Я-дзеркального» – уявлення студента про те, яким його сприймають інші. На окремих аркушах необхідно було скласти два схематичних описи. На першому аркуші – представити своє «Я-реальне», а на другому «Я-дзеркальне». Перший опис забрав викладач, а другий залишився в магістрів. Викладач зачитував опис «Я-реального», а група намагалася відгадати, кому він належить. Після чого автор представляв «Я-дзеркальне» кожного автора, внаслідок чого організовувалося

обговорення. Цінність запропонованої справи полягала в тому, що учасники мали змогу удосконалити навички непідготовленого монологічного мовлення та аргументованого висловлення власної думки іноземною мовою, розвинути здатність критичного мислення, підвищити творчу активність, а головне – сформулювати адекватне уявлення про свою індивідуальність.

Спираючись на вже складений узагальнений портрет справжнього викладача іноземної мови, студентам було запропоновано самостійно провести порівняльний аналіз свого «Я-реального» з образом ідеального викладача та зробити висновки. З метою обговорення результатів порівняння була організована бесіда-дискусія, під час якої треба було обговорити такі пункти з позиції сформованості іміджу викладача: зовнішній вигляд; професійна складова; особистісні якості. Кожний магістр мав схарактеризувати власні сильні та слабкі сторони, чітко визначити професійні вміння та навички, які йому потрібно розвивати, та характеристики, над якими слід працювати у плані подолання. Таким чином, ми ставили за мету розвинути здатність до рефлексії як основної передумови самовиховання, творчого пошуку та розвитку індивідуального стилю педагогічної діяльності.

З огляду на те, що мова йде про майбутніх викладачів іноземних мов, вважали за необхідне дослідити роль викладача в освітньому процесі країн, мови яких вивчаються. Для цього магістрам було запропоновано за допомогою Інтернет-ресурсів знайти та опрацювати інформацію про постать викладача, його значення, роль, вимоги, які до нього висуваються в освітній системі Великобританії, Франції, Німеччині, Сполучених Штатах Америки. На виконання завдання магістрам було відведено тиждень. Кожний магістр мав знайти цікаву інформацію та підготувати усне повідомлення на 3-4 хвилини з прикладами, роз'ясненнями, акцентуванням уваги на основних моментах. Після прослуховування кожного повідомлення організовувалося обговорення. Магістри повинні були проаналізувати отриману інформацію та висловити власну думку щодо іміджу викладача. Після виступу всіх магістрів, спираючись на отриману інформацію, група намагалася скласти узагальнений портрет

викладача країни, мова якої вивчається, виділити його основні професійні й особистісні характеристики та порівняти з узагальненим образом викладача у нашій країні, а також власними характеристиками. Отже, запропонована вправа покликана була розвивати уміння критичного осмислення матеріалу, виділяти головне й другорядне під час опрацювання інформативних джерел, здатність аналізувати та проводити паралелі, сприяти формуванню творчого мислення, умінь та навичок, необхідних для справжнього фахівця, що починають свою педагогічну діяльність в умовах високої конкуренції. Результатом такої роботи виявилася усвідомлення студентами мети як образу ідеального викладача іноземної мови, якої кожний має прагнути досягти, розуміння відповідності або невідповідності певних власних характеристик і готовності ретельної роботи над собою з формування професійного іміджу викладача іноземної мови.

З метою забезпечення наступного етапу формування професійного іміджу викладача іноземної мови – *розробки стратегічної і покрокової тактичної програми самовдосконалення, самокорекції* – на практичних заняттях з фахових дисциплін студенти працювали з короткими відеороликами, що демонстрували фрагменти занять з різних дисциплін, де провідним суб'єктом діяльності виступав викладач. Робота з відео передбачала три етапи. Так, на першому етапі для фасилітації сприйняття матеріалу викладач надавав пояснення лексичних одиниць та висловлень, які могли представляти утруднення для розуміння. Другим етапом була безпосередня демонстрація відеоролику. На третьому етапі після перегляду кожного відеофрагменту магістрам була запропонована низка вправ, спрямованих на опрацювання матеріалу. Студенти відповідали на поставлені запитання щодо іміджевих характеристик особистості викладача, переказували переглянутий матеріал, аналізували ситуації, давали оцінку діям педагога, намагалися схарактеризувати його професійний імідж з виділенням позитивних і можливо негативних проявів. На останньому етапі роботи студенти працювали в парах. Вони повинні були уявити себе іміджмейкерами та висловити власну експертну думку щодо постаті педагога з відеоролика, а потім скласти план дій з метою покращення

його професійного іміджу. Слід було звернути увагу на зовнішній вигляд, манеру поведінки, поводження на занятті, професійні якості. Складені студентами плани вдосконалення для кожної конкретної особистості з відеоролика стали підґрунтям для роботи над власною програмою з самовдосконалення з наміченими конкретними діями і вправами стосовно конкретних характеристик.

На наступному занятті студенти презентували свої програми, вислуховуючи пропозиції від аудиторії щодо заходів забезпечення реалізації конкретних пунктів складеної покрокової програми. Для удосконалення розроблених студентами програм з удосконалення власного образу було запропоновано проаналізувати програми, складені відомими педагогами і видатними діячами.

У рамках самостійної роботи студенти отримали творче завдання – написати есе на тему «На занятті з іноземної мови». Вони повинні були вигадати та описати цікаву ситуацію, що трапилася з викладачем під час заняття з іноземної мови. Основна вимога твору – проаналізувати поведінку всіх суб'єктів педагогічної діяльності та зробити висновки. Вимоги щодо змісту есе: виклад матеріалу повинен бути логічним, лаконічним, цікавим. Мова твору повинна була відповідати літературним нормам.

Наступним завданням стало написання твору-роздуму «Позитивний професійний імідж – не данина моді, а професійна необхідність», в якому слід обґрунтувати необхідність формування професійного іміджу та розробити програму побудови іміджу викладача іноземної мови на основні отриманих теоретичних та практичних знань з професійної іміджелогії.

У рамках самостійної роботи магістрам було запропоновано підготувати міні-проект «Що необхідно змінити?». Їм треба було описати педагога, його стиль роботи, провести аналіз та оцінку сформованості усіх компонентів його професійного іміджу (зовнішньоповедінкового, професійного та індивідуально-аксіологічного), розробити план покращення його образу.

Для проведення корекції реальних характеристик відповідно до ідеального образу та очікувань аудиторії згідно з наміченою програмою і планом самовдосконалення під час аудиторної та позааудиторної роботи з магістрами проведено спеціальну роботу, спрямовану на проведення змін щодо покращення їх професійного образу як майбутнього фахівця.

Зважаючи на те, що для формування позитивного ставлення з боку аудиторії, а студентська аудиторія є специфічною, що зумовлює необхідність працювати над своєю зовнішністю, з метою більш детального вивчення особливостей створення візуального образу ділової людини з магістрами під час кураторських годин розглянуто такі питання:

- стилі одягу;
- принципи формування ділового гардеробу;
- типи обличчя та принципи корекції обличчя за допомогою зачіски та макіяжу;
- типи фігури та правила корекції фігури за допомогою кольорової гамми й силуету;
- прикраси та аксесуари.

З огляду на те, що значна частина студентів іноземної філології – дівчата, ознайомлення з основами створення візуальної привабливості викликало жвавий інтерес. Магістрам було запропоновано самостійно опрацювати основні питання теми та підготувати доповідь. Основні вимоги до виступу: використання інтерактивних методів навчання та різних видів наочності (схем, фотографій, ілюстрацій журналів, рисунків). Після опрацювання матеріалу майбутні викладачі отримали завдання – уявити себе стилістами-іміджмейкерами та підібрати п'ять ділових образів для свого одногрупника або для іншої особи. По-перше, треба було проаналізувати форму обличчя, кольоровий тип зовнішності, особливості фігури. На другому етапі, враховуючи особливості типажу, створити 5 нарядів ділового стилю, дати поради щодо макіяжу, зачіски та підбору аксесуарів.

Наступне заняття було присвячене дуже важливій темі, що є одним з основних фундаментів формування індивідуально-аксіологічного компонента професійного іміджу, «Культура поведінки – основа педагогічної культури». Магістрам запропоновано самостійно ознайомитися з основними правилами етикету, які регламентують міжособистісні стосунки у соціумі. Під час заняття магістри по черзі роз'яснювали принципи культури поведінки та наводили приклади некоректних вчинків. Після чого майбутні викладачі працювали в парах. Кожна група мала 10 хвилин для того, щоб скласти невелику розповідь, дійові особи якої демонструють незнання етикету та поводяться неправильно з точки зору загальної культури. Кожна група зачитувала свою історію, інші магістри аналізували дії героїв та роз'яснювали їхні помилки.

Спираючись на тематику проведених занять, студенти вносили зміни в намічені програми з урахуванням власних особистісних характеристик, проблеми в яких усвідомлювали під час обговорення поставлених питань.

З метою *примірювання на себе бажаного образу і уживання в новий образ шляхом відпрацювання прийомів, вироблення умінь і навичок, удосконалення зовнішнього образу* використовували можливості передбаченої навчальним планом підготовки науково-педагогічної практики магістрів у вищому навчальному закладі.

Під час установчої конференції було організовано бесіду з метою обговорення проблем сучасної вищої освіти, ролі педагога в навчально-виховному процесі, особливостей професійної діяльності викладача, впливу соціальної думки на формування професійного іміджу викладача, особливостей створення візуального образу професіонала, принципів формування гардеробу викладача, підбору кольорової гами, аксесуарів. Студентам було запропоновано розробити рекомендації для магістрів-практикантів щодо зовнішнього вигляду, одягу, яким повинні були слідувати всі магістри під час практики у вищому навчальному закладі. Упродовж практики призначений студент слідував за дотриманням усіма складених вимог і фіксував порушення, які наприкінці було обговорено зі студентами.

Після проведення елементів лекційних і практичних занять магістрами усі присутні однокласники обговорювали позитивні моменти поведінки магістра, що виступав у ролі викладача, а також указували на помилки, допущені під час заняття (у жестах, мовленні, міміці, спілкуванні тощо). Студентам було запропоновано перегляд тренінгових вправ з відпрацюванням міміки і жестів, а також правил їх прочитування з боку аудиторії, оскільки для створення іміджу визначальну роль має саме аудиторію, з якою працює викладач. Окрему роль було відведено прочитаному курсу з риторики з опрацюванням вправ з початку і закінчення заняття, управління увагою аудиторії за допомогою голосу, з використанням паралінгвістичних засобів.

Оскільки важливим на цьому етапі було вироблення стійких навичок професійної діяльності, які надалі складатимуть основу професійного іміджу, неодноразово повторювали запропоновані вправи з роботи над голосом, мімікою, жестами. Після такого відпрацювання студенти проводили більш тривалі підготовлені заняття з іноземної мови для студентів молодших курсів.

Для забезпечення *індивідуалізації отриманого нового образу*, урахувавши, що кожна особистість є індивідуальністю, а професійна діяльність викладача є нестандартною і вимагає непередбачених дій – саме в цьому виявляється і цінність професійного іміджу викладача – важливим було вироблення стилю поведінки студентів у нестандартних ситуаціях професійної діяльності викладача.

Так, під час роботи факультативу магістрам було запропоновано продемонструвати власні дії з аргументацією вибору певного стилю поведінки. Наведемо декілька прикладів запропонованих ситуацій.

Приклад 1. На практичному занятті з іноземної мови декілька студентів жують жуйку. Як би ви відреагували на таку поведінку?

Приклад 2. Більшість студентів не слухають викладача, який роз'яснює складну граматичну тему. Вся їхня увага перенесена на мобільний телефон та спілкування з друзями у соціальних мережах. На вашу думку, чи потрібно

дозволяти користуватися телефоном під час заняття? Як повинен реагувати викладач на такі зневажливі дії?

Приклад 3. Дівчата стали досить голосно сваритися. Вони не звертали увагу ні на викладача, ні на своїх одногрупників. Що повинен зробити викладач, щоб припинити сварку?

Приклад 4. Один зі студентів постійно запізнювався на заняття та виправдовувався проблемами з транспортом. Як можна перевиховати недисциплінованого студента?

Приклад 5. В аудиторії студенти, що займали останні столи, увесь час перешіптувалися, що заважало навчальному процесу. Чи повинен викладач якось реагувати на таку поведінку? Що можна зробити?

Приклад 6. Всі студенти прийшли непідготовленими на заняття. Якою має бути реакція викладача?

Приклад 7. Студент відмовляється відповідати. Як повинен відреагувати викладач?

Магістри висловлювали власну думку щодо кожної проблемної ситуації та надавали варіанти її вирішення, обговорювали різні запропоновані варіанти з аргументацією вибору, спираючись зокрема на власні характеристики. Звертали увагу студентів на те, що перше вимовлене слово, жест, що видають реакцію викладача, створюють у подальшому враження про нього, його стиль поведінки і взаємодії з оточуючими.

Зважаючи на те, що саме емоції найчастіше перешкоджають витриманій поведінці викладача у нестандартних ситуаціях, а отже можуть негативно вплинути на сприйняття образу студентською аудиторією під час опрацювання теми «Емоції, почуття» використовували заняття-драматизацію. Студенти сформували міні-команди, кожна з яких повинна була розіграти сценку-уривок будь-якого заняття. Основною метою було показати різні варіанти емоційного настрою викладача та реакцію аудиторії. Після перегляду міні-сценки проводився аналіз та робилися висновки, а після цього – відпрацьовувалися уміння стримування емоцій, або їхнє коректне виявлення.

У професійному та особистому житті викладача виникають різні складні ситуації, які впливають на самовладання, сіють паніку, чим знижують ефективність навчального процесу. Для покращення загального емоційного стану, підвищення впевненості в собі та гармонізації внутрішнього світу майбутнім магістрам були запропоновані спеціальні вправи-тренінги. Наведемо декілька прикладів таких вправ.

Вправа 1. Допомога людині звільнитися від негативних відчуттів.

Описати в листі всі свої негативні думки або образи (Лист можна написати іноземною мовою).

Вправа 2. Формування позитивного «Я-образу», за допомогою корекції думок, які є важливим інструментом створення доброго настрою.

Створити свою формулу позитивної афірмації. «Я – цікава людина. У мене все виходить легко. Життя прекрасне!...»

Вправа 3. Сприяє підвищенню впевненості в собі.

Написати перелік власних досягнень та періодично проглядати його.

Вправа 4. Розвиває швидку реакцію дій у конфліктних ситуаціях.

Один студент вигадує життєву конфліктну ситуацію, інший – висловлює свою реакцію на неї.

Вправа 5. Кожен студент повинен взяти листок паперу, олівці та намалювати себе таким, яким він себе бачить. Треба було намалювати також найважливіші елементи свого життя: захоплення, інтереси, домашніх тварин тощо. Після чого усі малюнки збираються, перемішуються та студенти висловлюють свої враження про кожний малюнок. Наступний етап вправи – намалювати себе у майбутньому.

У межах науково-дослідної роботи студентам було запропоновано долучитися до роботи студентських конференцій міжнародного рівня, написати та опублікувати статтю з актуальної теми. Такий вид діяльності мав на меті розвинути навички пошуково-дослідницької діяльності та самостійної роботи, удосконалити іншомовну компетентність у науковому писемному мовленні, надати можливість інтегруватися в наукову студентську спільноту.

Усі запропоновані вправи мали на меті не тільки ознайомити студентів з таким інтегральним поняттям як професійний імідж викладача, показати, що основними елементами, які формують імідж викладача, є його особистісні та професійні якості, а, головне, довести залежність професійного успіху від правильно сформованого позитивного іміджу. Отже, діяльність, що була організована з майбутніми викладачами, сприяла формуванню усвідомлення суті позитивного професійного іміджу, удосконаленню значення іншомовної компетенції, самопізнання, бажання постійного професійного розвитку та самовдосконалення для формування позитивного іміджу викладача іноземних мов.

Оцінюючи проведену роботу зі студентами – майбутніми викладачами іноземних мов, можемо зробити висновок, що не тільки правильно організований навчальний процес під час практичних занять з фахових дисциплін, а й позааудиторна робота, постійне проведення кураторських годин, сприяли удосконаленню комунікативної компетенції, розвитку педагогічної рефлексії, формування усвідомлення необхідності постійного самовдосконалення, саморозвитку та самопізнання, підвищенню самооцінки та покращенню емоційного стану студентів. Майбутні викладачі зрозуміли, що створення позитивного професійного іміджу викладача є складним поетапним процесом, який починається ще в студентські роки та триває протягом усього професійного життя, а основними показниками ефективності професійного іміджу викладача стають не тільки його візуальна привабливість, а й емоційний стан, власна система цінностей та культура поведінки, впевненість в своїх діях, адекватна самооцінка, постійна активність щодо розвитку власних професійних якостей, відшліфовування особистісних характеристик.

Підбиваючи підсумок, слід відзначити, що усі форми та види робіт, проведених під час формувального етапу експерименту з метою реалізації педагогічних умов формування професійного іміджу майбутнього викладача іноземних мов були спрямовані на формування професійної мотивації та здатності до рефлексії, розвитку мовленнєвої компетенції та педагогічних

здібностей, усвідомлення важливості вироблення індивідуального стилю педагогічної діяльності та створення привабливого візуального образу, оволодіння прийомами самопізнання та самооцінки, що сприяло усвідомленню майбутнім викладачем необхідності формування позитивного професійного іміджу і шляхів роботи над його сформованістю.

3.3 Аналіз результатів експериментальної роботи

З метою перевірки ефективності педагогічних умов формування професійного іміджу майбутніх викладачів іноземної мови проведено контрольний етап, що передбачав обробку, аналіз та порівняння даних, отриманих під час проведення експерименту на основі визначених показників та критеріїв.

Для порівняння результатів дослідження та вивчення динаміки змін щодо рівня сформованості визначених критеріїв та показників в експериментальних та контрольних групах вимірювання було здійснено на початку та в кінці експерименту. За допомогою методів математичної статистики розраховано статистичну значущість різниці між результатами контрольних та експериментальних груп (за критерієм Пірсона), з метою визначення ефективності педагогічних умов формування професійного іміджу майбутніх викладачів іноземних мов обчислено відсотковий приріст середніх значень показників сформованості професійного іміджу за зовнішнім, професійним та внутрішньоособистісним критерієм в експериментальних групах (EG_1 та EG_2) у порівнянні з контрольними групами (KG_1 та KG_2).

Основні завдання контрольного етапу експериментальної перевірки:

- встановити рівень сформованості професійного іміджу майбутніх викладачів іноземної мови після впровадження педагогічних умов;
- беручи до уваги означені критерії та показники, порівняти результати контрольного етапу, отримані в експериментальних та контрольних групах;
- провести аналіз отриманих даних;

– зробити загальні висновки щодо проведеної експериментальної роботи.

Для оцінки сформованості професійного іміджу майбутніх викладачів за зовнішнім критерієм було проведено повторне анкетування викладачів за допомогою шкали оцінювання В. Шепеля [243]. Викладачі повинні були оцінити кожний компонент зовнішнього вигляду за рівнем сформованості. Результати повторного анкетування представлені у таблиці 3.17.

Таблиця 3.17

Рівень сформованості габітарної культури майбутніх викладачів іноземних мов на контрольному етапі експерименту

	Компоненти зовнішнього вигляду	Низький рівень сформованості				Середній рівень сформованості				Високий рівень сформованості			
		ЕГ ₁ %	КГ ₁ %	ЕГ ₂ %	КГ ₂ %	ЕГ ₁ %	КГ ₁ %	ЕГ ₂ %	КГ ₂ %	ЕГ ₁ %	КГ ₁ %	ЕГ ₂ %	КГ ₂ %
1	Самопрезентація (зовнішній образ)	1,7	9,6	8,3	15,2	70,2	67,3	63,9	60,6	28,1	23,1	27,8	24,2
2	Стильність	1,7	11,5	2,8	18,2	70,2	67,3	66,7	57,6	28,1	21,2	30,5	24,2
3	Наявність смаку	0,0	13,5	8,3	9,1	68,4	65,4	66,7	63,6	31,6	21,1	25,0	27,3
4	Уміння добирати одяг	5,3	17,3	13,9	21,2	64,9	65,4	61,1	57,6	29,8	17,3	25,0	21,2
5	Уміння поєднувати кольори	3,5	9,6	5,5	15,2	66,7	63,5	66,7	60,6	29,8	26,9	27,8	24,2
6	Зачіска, аромати	5,3	15,4	11,1	21,2	66,6	65,4	61,1	57,6	28,1	19,2	27,8	21,2
7	Взуття, аксесуари	3,6	21,2	19,5	18,2	66,6	59,6	58,3	60,6	29,8	19,2	22,2	21,2
8	Охайність	5,3	23,1	13,9	27,3	68,4	61,5	61,1	54,5	26,3	15,4	25,0	18,2

Спираючись на отримані результати контрольного етапу, можемо зробити висновок, що проведена робота з майбутніми викладачами – написання творів, ознайомлення з вимогами студентської аудиторії, побудова портфоліо викладача іноземних мов, поповнення змісту наявних дисциплін питаннями формування педагогічного іміджу, підготовка презентацій, проведення дискусійних занять, спеціальних ігор та конкурсів – сприяла усвідомленню

важливості візуального образу під час формуванні позитивного професійного іміджу.

Наступним етапом оцінки змін рівня сформованості комунікативного стилю поведінки магістрантів стало повторне опитування викладачів. Аналіз повторного опитування виявив, що майбутні викладачі стали більш свідомо ставитися до вживання невербальних засобів спілкування, контролювати жестикуляцію, емоційний стан, стежити за мімікою та такесикою. Отримані дані надані у таблиці 3.18.

Таблиця 3.18

Рівень сформованості комунікативного стилю поведінки майбутніх викладачів іноземних мов на контрольному етапі експерименту

Рівні	ЕГ ₁ (57 осіб)		КГ ₁ (52 особи)		ЕГ ₂ (36 осіб)		КГ ₂ (33 особи)	
	абс.	%	абс.	%	%	абс.	абс.	%
Високий	15	26,3	7	13,5	7	19,4	5	15,2
Середній	35	61,4	31	59,6	19	52,8	17	51,5
Низький	7	12,3	14	26,9	10	27,8	11	33,3

Для перевірки динаміки змін мовленнєвої культури проведено повторне опитування викладачів фахових дисциплін. Отримані дані засвідчили, що магістри почали більш свідомо використовувати основні компоненти виразності, приділяти більше уваги логічності та точності у викладенні матеріалу. Загальні результати надані у таблиці 3.19.

Таблиця 3.19

Рівень сформованості мовленнєвої культури майбутніх викладачів іноземної мови на контрольному етапі експерименту

Рівні	ЕГ ₁ (57 осіб)		КГ ₁ (52 особи)		ЕГ ₂ (36 осіб)		КГ ₂ (33 особи)	
	абс.	%	абс.	%	абс.	%	абс.	%
Високий	13	22,8	8	15,4	7	19,4	5	15,2
Середній	36	63,2	31	59,6	19	52,8	17	51,5
Низький	8	14,0	13	25,0	10	27,8	11	33,3

Динаміка змін сформованості професійного іміджу майбутніх викладачів іноземних мов за зовнішнім критерієм після впровадження педагогічних умов відображена в таблиці 3.20.

Таблиця 3.20

Динаміка змін сформованості професійного іміджу майбутніх викладачів іноземних мов за зовнішнім критерієм (у %)

Зовнішній критерій	ЕГ ₁ (57 осіб)		КГ ₁ (52 особи)		ЕГ ₂ (36 осіб)		КГ ₂ (33 особи)	
	на початку експерименту	наприкінці експерименту	на початку експерименту	наприкінці експерименту	на початку експерименту	наприкінці експерименту	на початку експерименту	наприкінці експерименту
Високий рівень	14,0	28,1	17,3	19,2	16,6	24,7	21,2	21,2
Середній рівень	50,9	66,6	55,8	63,5	47,2	61,1	48,5	51,6
Низький рівень	35,1	5,3	26,9	17,3	36,1	13,9	30,3	27,2

Для встановлення динаміки змін сформованості професійного іміджу за професійним критерієм магістрам було запропоновано повторно пройти тест «Діагностика комунікативних та організаторських здібностей» (Додаток Б), спрямованого на діагностику рівня сформованості комунікативно-організаторських здібностей. Виявилося, що кількість студентів, які мають високий рівень сформованості комунікативних та організаторських здібностей, після експерименту зросла в ЕГ₁ на 10,5 % та КГ₁ на 3,8 % – ЕГ₂ на 11,1 % та КГ₂ на 6,1 %. Кількість респондентів, що мають низький рівень сформованості комунікативних та організаторських здібностей, зменшилася на 21,1 % в ЕГ₁ та на 9,5 % в КГ₁ – на 27,8 % в ЕГ₂ та на 3 % в КГ₂. Так, магістри стали більш ініціативними, частіше приймати самостійні рішення, вільно висловлювати власну точку зору думку. Отримані результати надані у таблиці 3.21.

Таблиця 3.21

**Рівень сформованості комунікативно-організаторських
здібностей майбутніх викладачів іноземних мов
на контрольному етапі експерименту**

Рівні	ЕГ ₁ (57 осіб)		КГ ₁ (52 особи)		ЕГ ₂ (36 осіб)		КГ ₂ (33 особи)	
	абс.	%	абс.	%	абс.	%	абс.	%
Високий	15	26,3	9	17,3	9	25,0	6	18,2
Середній	35	61,4	32	61,5	22	61,1	18	54,5
Низький	7	12,3	11	21,2	5	13,9	9	27,3

З метою визначення змін рівня сформованості іноземної компетенції майбутніх викладачів проведена повторна бесіда-опитування викладачів фахових дисциплін та аналіз результатів навчальної діяльності магістрів з іноземної мови. Отримані дані надані в таблиці 3.22.

Таблиця 3.22

**Рівень сформованості іноземної компетенції майбутніх викладачів
іноземних мов на контрольному етапі експерименту**

Рівні	ЕГ ₁ (57 осіб)		КГ ₁ (52 особи)		ЕГ ₂ (36 осіб)		КГ ₂ (33 особи)	
	абс.	%	абс.	%	абс.	%	абс.	%
Високий	14	24,5	8	15,4	13	36,1	7	21,2
Середній	36	63,2	31	59,6	22	61,1	15	45,5
Низький	7	12,3	13	25,0	1	2,8	11	33,3

На основі методики К. Замфіра «Мотивація професійної діяльності» в модифікації А. Реана (Додаток А), адаптованої для майбутніх педагогів, було проведено повторне опитування, спрямоване на визначення змін рівня сформованості мотивації до професійної діяльності майбутніх викладачів іноземної мови. Дані, які було отримано після повторного анкетування, надані у таблиці 3.23.

Так, отримані результати показали, що кількість студентів з низьким рівнем в ЕГ₁ та КГ₁ зменшилася на 26,3 % та на 2 % відповідно, а в ЕГ₂ та КГ₂ зменшилася на 33,3 % та на 6 %, середній та високий рівень професійної

мотивації виріс на 15,8 % і 10,5 % в ЕГ₁ у КГ₁ – на 16,6 % і 16,7 % в ЕГ₂ та 6 % КГ₂ відповідно. Таким чином, маємо відзначити, що робота, проведена з магістрами експериментальних груп, значно вплинула на рівень їх емоційної стабільності, вони стали більш врівноваженими, розважливими, вмотивованими самим змістом роботи педагогічної діяльності. Студентів стало більш цікавити досягнення позитивних результатів, що є основним підґрунтям для побудови позитивного професійного іміджу. Рівень зацікавленості педагогічною діяльністю підвищився, магістри стали більш свідомо підходити до вирішення всіх робочих питань, вони чітко усвідомлюють важливість постійного розвитку та удосконалення професійної компетентності та важливості побудови позитивного професійного іміджу.

Таблиця 3.23

Рівень сформованості професійної мотивації (на основі методики К. Замфіра в модифікації А. Реана) на контрольному етапі експерименту

Рівні	ЕГ ₁ (57 осіб)		КГ ₁ (52 особи)		ЕГ ₂ (36 осіб)		КГ ₂ (33 особи)	
	абс.	%	абс.	%	абс.	%	абс.	%
Високий	13	22,8	9	17,3	11	30,6	6	18,2
Середній	37	64,9	28	53,9	21	58,3	16	48,5
Низький	7	12,3	15	28,8	4	11,1	11	33,3

Визначити зміни рівня сформованості педагогічної рефлексії, наступного показника, стало можливим завдяки повторному тестуванню за методикою В. Пономарьової (Додаток В). Отримані результати свідчать про те, що кількість магістрів, які схильні до аналізу своєї діяльності та вчинків інших людей, обдумуванню своїх дій, плануванню та прогнозуванню усіх можливих наслідків, значно збільшилася, а кількість респондентів, які мають низький рівень рефлексії, зменшилася. Так, організована педагогічна діяльність сприяла розвитку процесів мислення студентів, допомогла встановити міжособистісні контакти, забезпечити взаєморозуміння, стабілізувати й гармонізувати емоційний стан. Результати тесту надані у таблиці 3.24.

Таблиця 3.24

**Рівень сформованості педагогічної рефлексії (за методикою
В.В. Пономарьової) на контрольному етапі експерименту**

Рівні	ЕГ ₁ (57 осіб)		КГ ₁ (52 особи)		ЕГ ₂ (36 осіб)		КГ ₂ (33 особи)	
	абс.	%	абс.	%	абс.	%	абс.	%
Високий	14	24,6	10	19,2	11	30,5	5	15,2
Середній	36	63,1	29	55,8	23	63,9	17	51,5
Низький	7	12,3	13	25,0	2	5,6	11	33,3

Результати, отримані після впровадження педагогічних умов в навчально-виховний процес щодо оволодіння професійними знаннями, подальшим розвитком педагогічної та фахової компетентності з метою формування професійно компоненту професійного іміджу майбутнього викладача, свідчать про успішність реалізованої роботи. Всі дані відображено в таблиці 3.25.

Таблиця 3.25

**Динаміка змін рівня сформованості професійного іміджу майбутніх
викладачів іноземних мов за професійним критерієм (у %)**

Сформова ність професійного компоненту	ЕГ ₁ (57 осіб)		КГ ₁ (52 особи)		ЕГ ₂ (36 осіб)		КГ ₂ (33 особи)	
	на початку експери- менту	наприкі нці експери- менту	на початку експери- менту	напри кінці експери- менту	на початку експери- менту	наприкін ці експери- менту	на початку експери- менту	наприкін ці експери- менту
Високий	12,3	24,5	15,4	17,3	13,9	30,6	15,2	18,2
Середній	49,1	63,2	53,8	57,7	41,7	61,1	54,5	51,5
Низький	38,6	12,3	30,8	25,0	44,4	8,3	30,3	30,3

Наступним кроком контрольного етапу стало повторне встановлення змін сформованості професійного іміджу майбутніх викладачів іноземних мов за внутрішньо-особистісним критерієм.

З метою визначення змін внутрішнього стану студенти повторно пройшли тест Кноблоха-Фальконетта (Додаток Г), який дозволив визначити, чи внутрішній стан респондентів став більш гармонійним, збалансованим, чи підвищилася впевненість в собі, як змінилися їхні прагнення та поведінка. Отримані результати проілюстровані в таблиці 3.26.

Таблиця 3.26

**Особливості внутрішнього стану студентів за методикою Кноблоха-
Фальконетта на контрольному етапі експерименту**

Рівні	ЕГ ₁ (57 осіб)		КГ ₁ (52 особи)		ЕГ ₂ (36 осіб)		КГ ₂ (33 особи)	
	абс.	%	абс.	%	абс.	%	абс.	%
Внутрішній конфлікт	12	21,1	17	32,7	7	19,4	11	33,3
Гармонійність	45	78,9	35	67,3	29	80,1	22	66,7

Наступним етапом роботи стало проведення повторного тестування студентів для визначення змін рівня конфліктності та стилю поведінки в конфліктній ситуації на основі методики К.Н. Томаса «Оцінка способів реагування в конфліктній ситуації». Отримані дані за результатами тесту надано в таблиці 3.27.

Таблиця 3.27

**Способи реагування в конфліктній ситуації на контрольному етапі
експерименту**

№	Способи реагування	ЕГ ₁ (57 осіб)		КГ ₁ (52 особи)		ЕГ ₂ (36 осіб)		КГ ₂ (33 особи)	
		абс.	%	абс.	%	абс.	%	абс.	%
1	Співробітництво	15	26,3	13	25	8	22,2	8	24,2
2	Компроміс	20	35,1	14	26,9	9	25	6	18,2
3	Уникнення	7	12,3	8	15,4	7	19,5	8	24,2
4	Пристаювання	8	14	10	19,2	8	22,2	7	21,2
5	Суперництво	7	12,3	7	13,5	4	11,1	6	18,2

Результати повторного опитування за методикою С.А. Будасі, яка дозволяє визначити рівень самооцінки студента, його уявлення про себе та зрозуміти, наскільки «Я реальне» збігається з «Я ідеальним», показали, що кількість студентів з адекватною самооцінкою, яка свідчить про чітке уявлення свого «Я реального» та характеризується позитивним ставленням до себе, самоповагою, відчуттям власної повноцінності та схильності до самоаналізу, зросла на 26,3 % в ЕГ₁ і на 3,5 % в КГ₁ та 30,5 % в ЕГ₂ і на 3,1 в КГ₂. Студентів,

які мають високу неадекватну самооцінку, а саме неадекватно оцінюють свої можливості, занадто самовпевнені, нездатні до самоаналізу, та студентів з низькою самооцінкою, які дуже боляче переносять критичні зауваження, страждають від надмірної сором'язливості, практично завжди погоджуються з думкою інших, стало менше на 26,3 % в ЕГ₁ та на 3,8 % КГ₁ та на 33,3 % в ЕГ₂ відповідно. Результати тесту надані у таблиці 3.28.

Таблиця 3.28

Рівень самооцінки та сформованості «Я-концепції» (за методикою С. А. Будассі) на контрольному етапі експерименту

Рівні	ЕГ ₁ (57 осіб)		КГ ₁ (52 особи)		ЕГ ₂ (36 осіб)		КГ ₂ (33 особи)	
	абс.	%	абс.	%	абс.	%	абс.	%
Високий адекватний	9	15,8	9	17,3	8	22,2	4	12,1
Високий неадекватний	2	3,5	2	3,8	1	2,8	2	6,1
Середній адекватний	37	64,9	30	57,7	22	61,1	18	54,6
Низький адекватний	9	15,8	11	21,2	4	11,1	10	30,3

Щодо культури поведінки, наступного показника внутрішньо-особистісного критерію, спостереження впродовж контрольного етапу показали, що майбутні педагоги стали більш комунікативними, ввічливими у спілкуванні зі своїми одногрупниками, щирими та відкритими. Усвідомлюючи важливість постійного саморозвитку, майбутні викладачі прагнуть отримувати нові знання, удосконалюють свої педагогічні навички та вміння. Ті магістри, що не проявляли достатнього інтересу до професійно-педагогічної діяльності, почали розуміти важливість фахової компетенції та загальної ерудиції для професійної діяльності майбутнього викладача іноземної мови. Практично всі магістри приймали досить активну участь в запропонованих вправах, аналізували ситуації, висловлювали власну думку щодо обговорюваних проблем.

У таблиці 3.29 представлена динаміка змін рівня сформованості професійного іміджу майбутніх викладачів іноземної мови за внутрішньо-особистісним критерієм експериментальної та контрольної груп.

Таблиця 3.29

Динаміка змін рівня сформованості професійного іміджу майбутніх викладачів іноземних мов за внутрішньоособистісним критерієм (у %)

Сформованість внутрішньо-особистісного критерію	ЕГ ₁ (57 осіб)		КГ ₁ (52 осіб)		ЕГ ₂ (36 осіб)		КГ ₂ (33 особи)	
	на початку експерименту	наприкінці експерименту	на початку експерименту	наприкінці експерименту	на початку експерименту	наприкінці експерименту	на початку експерименту	наприкінці експерименту
Високий	10,5	26,3	19,2	21,2	11,2	27,8	18,2	15,2
Середній	47,4	64,9	57,7	57,7	44,4	61,1	51,5	54,5
Низький	42,1	8,8	23,1	21,1	44,4	11,1	30,3	30,3

Результати, отримані після впровадження педагогічних умов в навчально-виховний процес щодо оволодіння професійними знаннями, подальшим розвитком педагогічної компетентності та фахової компетенції з метою формування внутрішньо-особистісного компонента професійного іміджу майбутнього викладача, свідчать про успішність реалізованої роботи.

Отже, отримані результати свідчать про те, що більшість студентів – це сформовані особистості зі своєю системою цінностей та прагненнями, які вже мають плани на своє майбутнє, практично завжди вміють контролювати свій емоційний стан, мають адекватну Я-концепцію, уміють проводити самоаналіз, досить чітко розуміють важливість формування та розвитку позитивного професійного іміджу.

Динаміка рівнів сформованості професійного іміджу майбутніх викладачів іноземної мови до експерименту та після експерименту надані в таблиці 3.30.

Таблиця 3.30

Динаміка рівнів сформованості професійного іміджу майбутніх викладачів іноземних мов (%)

Рівень	ЕГ ₁		КГ ₁		ЕГ ₂		КГ ₂	
	до експерименту	після експерименту	на констатувальному етапі	на контрольному етапі	до експерименту	після експерименту	на констатувальному етапі	на контрольному етапі
Високий	12,3	26,3	17,3	19,2	13,9	27,7	18,2	18,2
Середній	49,1	64,9	55,8	59,6	44,4	61,1	51,5	54,5
Низький	38,6	8,8	26,9	21,2	41,7	11,2	30,3	27,3

За допомогою критерію Пірсона (критерія χ^2) вираховується вірогідність отриманих результатів.

Для перевірки отриманих відмінностей у рівнях сформованості професійного іміджу майбутніх викладачів іноземних мов контрольної та експериментальної груп використано усереднені дані їхнього рівня сформованості після проведення експерименту.

Для розрахунку даних математичної статистики використано формулу:

$$T_{\text{експ}} = \frac{1}{N_1 N_2} \left[\frac{(N_1 Q_{21} - N_2 Q_{11})^2}{Q_{11} + Q_{21}} + \frac{(N_1 Q_{22} - N_2 Q_{12})^2}{Q_{12} + Q_{22}} + \frac{(N_1 Q_{23} - N_2 Q_{13})^2}{Q_{13} + Q_{23}} \right].$$

де N_1 – загальна кількість студентів експериментальної групи;

N_2 – загальна кількість студентів контрольної групи;

Q_{1i} – загальна кількість магістрів експериментальної групи, які знаходяться на певному рівні сформованості професійного іміджу: на високому ($i = 1$), середньому ($i = 2$), низькому ($i = 3$) після експерименту.

Q_{2i} – загальна кількість магістрів експериментальної групи, які знаходяться на певному рівні сформованості професійного іміджу: на високому ($i = 1$), середньому ($i = 2$), низькому ($i = 3$) після експерименту.

З даних таблиці 3.16 маємо такі значення:

$$N_1 \text{ дорівнює } 93, Q_{11} = 25, Q_{12} = 59, Q_{13} = 9$$

$$N_2 \text{ дорівнює } 85, Q_{21} = 16, Q_{22} = 49, Q_{23} = 20$$

Тоді для величини $T_{\text{експ}}$ маємо:

$$\begin{aligned} T_{\text{експ}}^{\text{после}} &= \frac{1}{93 \cdot 85} \left[\frac{(93 \cdot 16 - 85 \cdot 25)^2}{25 + 16} + \frac{(93 \cdot 49 - 85 \cdot 59)^2}{59 + 49} + \frac{(93 \cdot 20 - 85 \cdot 9)^2}{9 + 20} \right] = \\ &= \frac{9896,8 + 1942,3 + 41345,7}{7905} = 6,73. \end{aligned}$$

Отриману величину порівнюємо з критичним значенням статистики $T_{\text{кр}}$, яке знаходиться з відповідних таблиць при заданому числі ступенів свободи k і заданому рівні значущості α .

Розраховане значення для сформованості певного компоненту $T_{\text{експ}} > T_{\text{кр}}$, то приймається нульова гіпотеза, а відмінності в розподілах студентів експериментальної й контрольної груп є статистично значущими на рівні $(1 - \alpha) \cdot 100 = 95\%$.

У нашому випадку: $T_{\text{експ}} = 6,73 > 5,99 = T_{\text{кр}}$.

Отже, на основі даних, отриманих після проведення педагогічного експерименту, відмінності у сформованості професійного іміджу експериментальної та контрольної груп є статистично значущими з ймовірністю 95 %.

В таблиці 3.31 наведені узагальнені результати сформованості професійного іміджу майбутніх викладачів іноземної мови контрольного етапу експерименту за всіма критеріями та показниками.

Таблиця 3.31

**Узагальнені результати рівня сформованості професійного іміджу
майбутніх викладачів іноземної мови (приріст у %)**

Критерії та показники сформованості професійного іміджу майбутніх викладачів іноземних мов	Рівні сформованості професійного іміджу майбутніх викладачів іноземних мов, приріст (у %)											
	Високий		Середній		Низький		Високий		Середній		Низький	
	ЕГ ₁	КГ ₁	ЕГ ₁	КГ ₁	ЕГ ₁	КГ ₁	ЕГ ₂	КГ ₂	ЕГ ₂	КГ ₂	ЕГ ₂	КГ ₂
<i>Сформованість зовнішнього критерію</i>												
Габітарна культура	+15,9	+1,9	+20,7	+11,5	-36,7	-17,2	+11,5	0,0	+18,5	+2,9	-21,8	-4,9
Комунікативний стиль поведінки	+15,8	+0,0	+12,3	+5,8	-28,1	-5,8	+8,2	0,0	+12,8	+3,6	-24,6	-3,2
Мовленнєва культура	+10,5	+0,0	+14,1	+5,8	-24,6	-5,8	+5,5	0,0	+10,4	+2,8	-20,2	-1,1
Узагальнені дані	+14,1	+1,9	+15,7	+7,7	-29,8	-9,6	8,4	0	+13,9	+3,1	-22,2	-3,1
<i>Сформованість професійного критерію</i>												
Комунікатив-но-організаторська компетентність	+15,8	+3,8	+12,3	+5,7	-28,1	-9,5	+11,1	+3,1	+16,7	-3,1	-27,8	-3,0
Іншомовна компетенція	+12,2	+0,0	+15,8	+5,8	-28,0	-5,8	+25,0	+3,0	+27,2	0,0	-52,2	-6,0
Професійна мотивація	+10,5	+0,0	+15,8	+2,0	-26,3	-2,0	+16,7	+0,0	+16,6	+6,0	-33,3	+6,0
Педагогічна рефлексія	+10,6	+3,8	+12,2	+2,0	-22,8	-5,8	+13,9	+0,0	+22,2	-3,1	-36,1	+3,0
Узагальнені дані	+12,2	+1,9	+14,1	+3,9	-26,3	-5,8	+16,7	+3,0	19,4	-3,0	-36,1	0,0
<i>Сформованість внутрішньоособистісного критерію</i>												
Особливості внутрішнього стану	+14,9	+2,1	+16,8	+0,0	-31,6	-2,7	+13,8	0,0	+18,2	+0,6	-29,1	-2,0
Культура поведінки	+16,4	+1,7	+17,1	+0,0	-32,8	-1,7	+17,6	0,0	+13,7	+0,0	-30,5	0,0
Самооцінка та сформованість «Я-концепції»	+16,1	+1,9	+18,6	+0,0	-35,5	-1,6	+18,4	-3,0	+18,2	+0,4	-37,5	+2,0
Узагальнені дані	+15,8	+1,9	+17,5	0,0	-33,3	-2	+16,6	-3,0	16,7	+3	36,3	0,0
Загальний показник	<i>+14,0</i>	<i>+1,9</i>	<i>+15,8</i>	<i>+3,8</i>	<i>-29,8</i>	<i>-5,7</i>	<i>+13,8</i>	<i>+0,0</i>	<i>+16,7</i>	<i>+3,0</i>	<i>-30,5</i>	<i>-3,0</i>

За результатами аналізу динаміки рівнів сформованості професійного іміджу майбутніх викладачів іноземних мов встановлено, що кількість студентів ЕГ₁ і ЕГ₂, які виявили високий рівень, збільшилася на 14 і 13,8 %, тоді як позитивні зміни в КГ₁ склали лише 1,9%, а в КГ₂ таких змін взагалі не відбулося. Кількість студентів, що виявили середній рівень сформованості професійного іміджу на контрольному етапі, також зросла в ЕГ₁ на 15,8%, в ЕГ₂ на 16,7% порівняно з контрольними групами КГ₁ і КГ₂ (+ 3,8 і + 3,0% відповідно). Кількість студентів з низьким рівнем сформованості професійного іміджу в ЕГ₁ зменшилася на 29,8%, в ЕГ₂ – на 30,5%, тоді як в КГ₁ і КГ₂ позитивні зрушення виявилися незначними – на 5,7 і 3,0% відповідно.

На підставі зіставлення отриманих результатів, їх кількісного і якісного аналізу виявлено, що реалізація педагогічних умов формування професійного іміджу майбутнього викладача іноземних мов (забезпечення позитивної мотивації до формування компонентів професійного іміджу викладача іноземних мов; спрямованість змісту магістерської підготовки на теоретичне забезпечення процесу формування професійного іміджу викладача іноземних мов; розробка і упровадження навчально-методичного забезпечення формування професійного іміджу майбутнього викладача іноземних мов) привела до суттєвих значущих змін у рівнях сформованості професійного іміджу студентів експериментальних груп. Таким чином, можемо стверджувати, що мета дисертаційного дослідження досягнута, а висунута гіпотеза підтверджена.

Висновки до розділу 3

З метою перевірки ефективності теоретично обґрунтованих педагогічних умов було організовано і проведено педагогічний експеримент, що передбачав реалізацію констатувального, формувального і контрольного етапів.

Для проведення констатувального етапу експерименту виділено основні критерії (зовнішній, професійний та внутрішньоособистісний) та показники (габітарна культура, комунікативний стиль поведінки, мовленнєва культура, комунікативно-організаторська компетентність, іншомовна компетенція, професійна мотивація, педагогічна рефлексія, особливості внутрішнього стану, самооцінка та сформованість «Я-концепції», культура поведінки) сформованості професійного іміджу майбутнього викладача.

Було сформовано експериментальну (57) та контрольну (52) магістрів денної та заочної форми навчання факультету іноземної філології Харківського педагогічного університету імені Г. С. Сковороди та експериментальну (36) і контрольну (33) магістрів факультету початкової освіти та філології Комунального закладу «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради.

Діагностика рівня сформованості професійного іміджу майбутніх викладачів іноземної мови на констатувальному етапі засвідчила, що більша частина магістрів не усвідомлюють того факту, що формування власного професійного образу, який ґрунтується на гармонійній сукупності як зовнішніх, так і внутрішніх складових, необхідно розпочинати вже в студентські роки. Таке ставлення до проблеми формування власного професійного іміджу обумовлюється можливістю вибору іншого виду професійної діяльності (референтська, перекладацька тощо діяльність).

Формувальний етап експерименту був спрямований на впровадження педагогічних умов формування професійного іміджу майбутнього викладача іноземної мови в навчально-виховний процес експериментальних груп. Для упровадження кожної педагогічної умови було обрано адекватні форми і методи роботи зі студентами.

На контрольному етапі експерименту організовано перевірку ефективності упровадження педагогічних умов шляхом порівняння отриманих результатів після формувального етапу експериментальної роботи з результатами констатувального етапу, а також порівняння результатів

експериментальних і контрольних груп. Аналіз отриманих результатів засвідчив, що впровадження педагогічних умов вплинуло на показники студентів ЕГ₁ та ЕГ₂, які суттєво відрізняються від показників студентів КГ₁ та КГ₂. Так, кількість магістрів, що мають високий рівень сформованості професійного іміджу в ЕГ₁, збільшилася на 14 %, тоді як в КГ₁ кількість студентів з високим рівнем збільшилася на 1,9 %, а в ЕГ₂ на 13,8 % та КГ₂ не змінилася. Кількість магістрів ЕГ₁ та ЕГ₂ з середнім рівнем сформованості збільшилася на 15,8 % та на 16,7 % відповідно, а приріст КГ₁ склав 3,8 % та 3 % КГ₂. Кількість магістрів експериментальних груп, що мають низький рівень сформованості професійного іміджу, зменшилася на 29,8 % в ЕГ₁ та на 30,5 % в ЕГ₂, контрольних груп – лише на 5,7 % КГ₁ та на 3 % КГ₂.

Проведене дослідження підтвердило основні положення висунутої гіпотези.

Результати проведеного дослідження представлені в публікаціях автора [178], [183], [186], [267].

ВИСНОВКИ

Узагальнення отриманих результатів дозволило стверджувати, що мета дисертаційного дослідження досягнута, а виконані завдання і підтверджена гіпотеза дають змогу сформулювати такі **висновки**:

1. За результатами аналізу філософської, психологічної, соціологічної, політичної, педагогічної літератури щодо ключових понять дослідження та виявлених особливостей професійної діяльності викладача іноземної мови професійний імідж викладача іноземних мов визначено як динамічний, інтегральний, цілісний образ, який характеризується полікультурністю, відкритістю, іншомовною комунікативною спрямованістю і формується у свідомості студентської аудиторії, колег, оточуючих під час виконання професійно-педагогічних функцій. Визначено і охарактеризовано тісно пов'язані і взаємозумовлені структурні компоненти професійного іміджу викладача іноземних мов, а саме: індивідуально-аксіологічний, професійно-педагогічний і зовнішньоповедінковий.

2. Встановлено, що формування іміджу майбутнього викладача іноземної мови та всіх його компонентів є складним поетапним процесом, в основі якого є реалізація особистістю власних потенційних можливостей («Я-концепції») та її наближення до «Я-ідеального» в професійному плані, що передбачає виділені і охарактеризовані такі основні етапи формування професійного іміджу викладача іноземних мов: формування уявлення про образ ідеального викладача; аналіз власних психологічних та фізіологічних особливостей, необхідних для формування іміджу викладача іноземних мов; порівняння реальних якостей з бажаними, що асоціюються з ідеальним образом викладача іноземних мов, адекватна самооцінка на підставі самодіагностики; розробка стратегічної і покрокової тактичної програми самовдосконалення, самокорекції; проведення корекції реальних характеристик відповідно до ідеального образу та очікувань аудиторії згідно з накресленою програмою і планом самовдосконалення; примірювання на себе бажаного образу і вживання в новий

образ шляхом відпрацювання прийомів, вироблення умінь і навичок, удосконалення зовнішнього образу; індивідуалізація набутого нового образу. Розкрито можливості професійної підготовки у вищому навчальному закладі з формування професійного іміджу майбутнього викладача іноземних мов.

3. Ураховуючи, що тільки комплексна, систематична, спеціально організована діяльність у вищому навчальному закладі, спрямована на забезпечення етапів формування професійного іміджу викладача з урахування особливостей його компонентів, здатна забезпечити ефективність формування у магістрів філологічних факультетів позитивного іміджу викладача іноземних мов, визначено і теоретично обґрунтовано такі педагогічні умови формування професійного іміджу майбутнього викладача іноземних мов: забезпечення позитивної мотивації до формування компонентів професійного іміджу викладача іноземних мов; спрямування змісту магістерської підготовки на теоретичне забезпечення процесу формування професійного іміджу викладача іноземних мов; розробка і впровадження навчально-методичного забезпечення формування професійного іміджу майбутнього викладача іноземних мов.

4. У рамках дослідження експериментально перевірено теоретично обґрунтовані педагогічні умови формування професійного іміджу викладача іноземних мов. Використання форм і методів роботи, спрямованих на підвищення інтересу студентів до професійного іміджу викладача іноземних мов, усвідомлення студентами необхідних професійних і особистісних характеристик, формування інтересу студентів до роботи з аудиторією, на яку спрямована його професійна діяльність з урахуванням уявлень про яку формується власний позитивний імідж, усвідомлення студентами залежності професійного успіху від сформованого позитивного іміджу, а також формування позитивного ставлення і налаштованості студентів на ретельну роботу забезпечили позитивну мотивацію до формування компонентів професійного іміджу викладача іноземних мов.

Спрямування змісту магістерської підготовки на теоретичне забезпечення процесу формування професійного іміджу викладача іноземних мов

реалізовано шляхом упровадження в зміст фахових, психолого-педагогічних дисциплін магістерської підготовки тем з педагогічної імеджелогії, а також розробка спецкурсу для формування цілісного системного уявлення студентів про сутність і компоненти професійного іміджу викладача іноземних мов.

Систематична робота з упровадження інтерактивних форм, методів роботи зі студентами під час організації навчальної, самостійної, науково-дослідницької, виховної діяльності забезпечила поетапне формування у студентів професійного іміджу викладача іноземних мов.

5. Розроблено та впроваджено навчально-методичні матеріали для викладачів вишів щодо формування професійного іміджу магістрантів, а саме: навчально-методичний комплекс зі спецкурсу «Професійний педагогічний імідж викладача іноземних мов»; методичні матеріали до факультативного курсу «Я – іміджмейкер»; рекомендації і методичні матеріали для проведення інтерактивних форм аудиторної та позааудиторної роботи з формування професійного іміджу викладача іноземних мов.

За результатами експериментального дослідження, їх кількісного і якісного аналізу виявлено ефективність реалізованих педагогічних умов формування професійного іміджу майбутнього викладача іноземних мов у магістратурі, що підтверджено статистично значущою зміною в рівнях кожного компонента професійного іміджу (індивідуально-аксіологічного, професійно-педагогічного і зовнішньоповедінкового). Результати експерименту є переконливою підставою для того, щоб вважати досягнутою мету і виконаними завдання дослідження.

Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів проблеми формування професійного іміджу майбутніх викладачів іноземних мов. Подальшого вивчення потребують такі питання: розвиток професійного іміджу викладачів іноземних мов у процесі професійної діяльності; вплив іміджу викладачів на імідж вищого навчального закладу; розвиток професійного іміджу викладачів у системі післядипломної освіти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Алексюк А. М. Педагогіка вищої освіти України. Київ: Либідь, 1998. 436 с.
2. Алексюк А. М., Аюрзанайн А. А., Підкасистий П. І., Козаков В. А. Організація самостійної роботи студентів в умовах інтенсифікації навчання: навч. посіб. Київ: ІСДО, 1993. 336 с.
3. Алехина И. В. Имидж и этикет делового человека. М.: Изд-во «ЭНН»: Центр правовой защиты, 1996. 126 с.
4. Андреев В. И. Основы педагогики высшей школы: учебное пособие для магистрантов, аспирантов, преподавателей вузов, слушателей системы повышения квалификации и переподготовки пед. кадров. Минск: РИВШ, 2005. 194 с.
5. Анцупов А. Я., Шипилов А. И. Словарь конфликтолога: 2-е изд. СПб: Питер, 2006. 528 с.
6. Атаманська К. І. Педагогічні умови формування професійного іміджу майбутнього соціального педагога. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. Суми, 2014. № 4 (38). С. 196-202.
7. Атанов Г. А. Возрождение дидактики – залог развития высшей школы: научное издание. Донецк: ДОУ, 2003. 180 с.
8. Бабанский Ю. К. Избранные педагогические труды. М.: Педагогика, 1989. 560 с.
9. Баранова В. А. Имидж личности как социально-психологическое явление. *Магистр*. 1994. № 2. С. 7-9.
10. Барна Н. В. Іміджелогія: навч. посібник для дистанційного навчання. Київ: Університет «Україна», 2007. 217 с.
11. Безрукова Н. В. Педагогический артистизм как составляющая имиджа конкурентоспособного преподавателя высшей школы. *Знание. Понимание. Умение*. Москва, 2010. № 2. С. 42-45.

12. Берд П. Продай себя! Эффективная тактика улучшения вашего имиджа. Минск: Амалфея, 1997. 208 с.
13. Білич Т. А. Світогляд Г. С. Сковороди. Київ: Видавництво Київського університету ім. Т. Г. Шевченка, 1957. 112 с.
14. Блонский П. П. Избранные педагогические произведения. М.: Изд-во Акад. пед. наук РСФСР, 1961. 696 с.
15. Бондаренко В. І. Педагогічна технологія формування професійного іміджу майбутніх учителів технологій. *Молодий вчений*. 2015. № 4. С. 14-18
16. Бочарникова Т. Ф. Квазіпрофесійна діяльність як чинник успішного формування професійно-педагогічної спрямованості майбутніх учителів іноземних мов. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах: зб. наук. праць*. Запоріжжя, 2014. Вип. № 34. С. 80-84.
17. Бочарникова Т. Ф. Формування професійно-педагогічної спрямованості майбутнього вчителя іноземних мов у фаховій підготовці: дис. ... кандидата пед.наук: 13.00.04; Українська інженерно-педагогічна академія. Харків, 2013. 232 с.
18. Браун Л. Имидж: путь к успеху. СПб: Питер-пресс, 1996. 284 с.
19. Бриль Г. К. Імідж сучасного вчителя початкових класів. *Проблеми підготовки сучасного вчителя*. 2011. № 4 (1) С. 230-237.
20. Булатова О. Н. Имидж педагога – мода или необходимость? *Директор школы*. 2003. № 2 С. 74-78.
21. Бусыгина А. Л. Профессор – профессия: теория проектирования содержания образования преподавателя вуза. Самара: ГП «Перспектива»; Изд-во СамГПУ, 2003. 198 с.
22. Варданян М. Р. Имидж педагога как фактор здоровьесбережения субъектов образовательного процесса в основной школе: автореф. дисс. ... канд. пед. наук.: 13.00.01; Тобольский государственный педагогический институт им. Д. И. Менделеева. Тобольск, 2007. 23 с.
23. Васильєва М. П. Деонтологічний компонент підготовки сучасного педагога в умовах вищого навчального закладу. *Вісник Дніпроп. ун-ту*

економіки та права імені А. Нобеля. Дніпропетровськ, 2011. Вип. 2 (2). С. 14-20. (Серія: «Педагогіка і психологія»).

24. Васильєва М. П. Проблема визначення норм і правил професійно-педагогічної діяльності. *Педагогіка вищ. та сер. шк.: зб. наук. пр.* 2010. Вип. 28. С. 256-265.

25. Васильєва М. П., Бочарникова Т. Ф. Формування професійно-педагогічної спрямованості майбутнього вчителя іноземних мов: монографія. Харків: Щедра садиба плюс, 2014. 119 с.

26. Васюкова И. А. Словарь иностранных слов. Москва: Аст-ПРЕСС, 1999. 640 с.

27. Васянович Г. П. Педагогічна етика: навч. посіб. Київ: Академвидав, 2011. 256 с.

28. Вдовичин Т. Я. Обґрунтування організаційно-педагогічних умов для забезпечення навчального процесу майбутніх фахівців у педагогічному університеті. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми: зб. наук. пр.* 2013. Вип. 34. С. 225-229.

29. Великие мысли великих людей. Антология афоризма: в 3 т. / Сост. А. П. Кондрашов. М.: РИПОЛ КЛАССИК, 1998. Т. 1. 512 с.

30. Великий тлумачний словник сучасної української мови. / Уклад і голов. ред. В. Т. Бусел. Київ: Ірпінь: ВТФ «Перун», 2004. 1440 с.

31. Власова О. І. Педагогічна психологія: навч. посібник. Київ: Либідь, 2005. 400 с. [Електронний ресурс] URL: <http://www.gala-d.ru/parts/part15.html>

32. Волкова Н. П. Педагогічні комунікації: навчальний посібник. Дніпропетровськ: РВВ ДНУ, 2002. 90 с.

33. Волкова Н. П., Батраченко І. Г. Формування рефлексії магістрантів педагогіки вищої школи у процесі професійної підготовки. *Вісник Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля*. 2015. № 1. С 94-101. (Серія: «Педагогіка і психологія»).

34. Володин А. А., Бондаренко Н. Г. Анализ содержания понятия «организационно-педагогические условия». *Известия ТулГУ. Гуманитарные науки.* 2014. № 2. [Электронный ресурс] URL: <http://cyberleninka.ru/article/n/analiz-soderzhaniya-ponyatiya-organizatsionno-pedagogicheskie-usloviya>
35. Воротняк Л. І. Актуальні проблеми професійного становлення вчителя іноземної мови. *Шляхи підвищення ефективності навчання іноземної мови у вищому навчальному закладі: матер. міжвуз. наук.-теорет. конф., м. Хмельницький, 24 лист. 2005 р. Хмельницький, 2006. Вип. 326/2009 С. 123-125.*
36. Гайдук Н. О. Сучасний стан формування професійного іміджу майбутніх учителів фізичної культури. *Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка.* 2013. № 2 (251). Ч. II. С. 33-39
37. Гайдук Н. О. Теоретичні передумови формування професійного іміджу майбутніх учителів фізичної культури. *Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка.* 2010. № 17 (204). Ч. II. С. 22-30.
38. Гаришина Т. Р. Основы делового имиджа: учеб. пособие. М.: Московская финансово-промышленная академия, 2010. 64 с.
39. Гершунський Б. С. Компьютеризация в сфере образования: Проблемы и перспективы. М.: Педагогика, 1987. 264 с.
40. Гладуш В. А., Лисенко Г. І. Педагогіка вищої школи: теорія, практика, історія. Навч. посіб. Дніпропетровськ, 2014. 416 с.
41. Гладуш В. А., Лобойко О. Л. Особливості формування іміджу професії психолога у студентів ВНЗ. [Електронний ресурс] URL: http://www.rusnauka.com/26_NII_2009/Psihologia/52186.doc.htm
42. Грейліх О. Психологія формування іміджу викладача вищого начального закладу. *Гуманітарний вісник.* 2007. № 19. С. 14-21.
43. Гриньова В. М. Формування педагогічної культури майбутнього вчителя (теоретичний та методичний аспекти): автореф. дис... д-ра пед. наук.; Ін-т педагогіки і психології проф. освіти АПН України. Київ, 2001. 45 с.

44. Данильчук Л. А. Основы имиджа и этикета: учебное пособие. Киев: Кондор, 2004. 234 с.
45. Демчук Т. П. Напрямки вивчення іміджу викладача вищої школи. *Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України*. 2013. Вип. 3. [Електронний ресурс] URL: file:///C:/Users/User/Downloads/Vnadps_2013_3_29.pdf
46. Джалилова Ф. Н., Мадаминова Н. Р. Структурные компоненты профессионального миджа педагога. *Молодой ученый*. 2012. № 12. С. 461-463.
47. Дзядевич Ю. В. Педагогічні умови формування професійного іміджу у студентів мистецьких спеціальностей: дис. ... кандидата пед. наук: 13.00.04; МОНМС України, Херсон. держ. ун-т. Херсон, 2012. 323 с.
48. Дидро Д. Избранные философские произведения. ОГИЗ Гос. изд. полит. л-ры, 1941. 280 с.
49. Дистервег А. Избранные педагогические произведения. М.: Учпедгиз, 1956. 378 с.
50. Довга Т. Я. Імідж особистості як необхідна умова професійного становлення педагога. *Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді: збірник наукових прац*. 2010. Вип. 1 (13). С. 66-75.
51. Донская Л. Ю. Психологические условия формирования имиджа преподавателя высшей школы: дис. ... канд. псих. наук.: 19.00.07; Северо-кавказский государственный технический университет. Ставрополь, 2004. 212 с. [Електронний ресурс]. URL: <http://www.dissercat.com/content/psikhologicheskie-usloviya-formirovaniya-imidzha-prepodavatelya-vysshei-shkoly>
52. Дорогих Р. В. Формування професійних якостей майбутніх учителів у процесі педагогічної взаємодії: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04; Харк. нац. пед. ун-т ім. Г.С. Сковороди. Харків, 2011. 246 с.
53. *Енциклопедія освіти / АПН України; головн. ред. В. Г. Кремень*. Київ: Юрінком Інтер, 2008. 1040 с.

54. Ефремова Т. Ф. Новый словарь русского языка. Толково-словообразовательный в 2 т. М.: «Русский язык», 2000. Т. 1. 1209 с.
55. Зазыкин В. Г. Психология проницательности. М.: Изд-во РАГС, 2002. 130 с.
56. Зайченко І. В. Історія педагогіки. Книга І. Історія зарубіжної педагогіки: початковий посібник. Київ: Видавничий Дім «Слово», 2010. 624 с.
57. Зарецкая Е. Н. Деловое общение. М.: Академия, 2003. 376 с.
58. Затворнюк О. М. Формування та розвиток професійного іміджу майбутніх психологів. *Освіта та розвиток обдарованої особистості*. 2014. № 9-10. С. 41-44.
59. Зеленська О. П. Професійно значимі якості викладача іноземної мови у ВНЗ. *Вісник Львівського університету*. 2009. Вип. 25, Ч. 3. С. 79-86. (Серія педагогічна).
60. Зінченко В. Імідж учителя або психологія одягу. *Відкритий урок: Розробки. Технології. Досвід*. 2008. № 4. С. 85-86.
61. Зірка В. В., Бикова В. О. Тренінг як засіб формування конкурентоздатності майбутнього фахівця. *Вісник Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля*. 2015. № 2. С. 284-289. (Серія: «Педагогіка і психологія»).
62. Змановская Е. В. Руководство по управлению личным имиджем. СПб.: Речь. 2005. 144 с.
63. Игнатюк О. А. Структура и условия формирования имиджа преподавателя. *Проблеми та перспективи формування національної гуманітарно-технічної еліти: зб. наук. пр.* Харків: НТУ "ХПІ", 2012. Вип. 32-33 (36-37). С. 12-21.
64. Имидж педагога [Електронний ресурс]. URL: <http://lu000.klemschooll.edusite.ru/p5aa1.html>
65. Имидж: Энциклопедический словарь. / Авт., сост. А. Ю. Панасюк. М.: РИПОЛ классик, 2007. 768 с.

66. Ипполитова Н. Анализ понятия «педагогические условия»: сущность, классификация. *General and Professional Education*. 2012. № 1. С. 8-14.
67. Исенко С. П. Профессиональный имидж педагога и культура его общения. *Доп. образование и воспитание*. 2008. № 9. С. 3-10.
68. Імідж школи на порозі ХХІ століття: Практико зорієнтований посібник / за ред. І. Г.Єрмакова. Київ, 1998. 380 с.
69. Іноземцева Л. П. Имидж преподавателя как составляющая его профессиональной личности. *Вестник Челябинского государственного университета. Филология. Искусствоведение*. 2011. Вып. 57. С. 231-232.
70. Ісаченко В. В. Формування професійно-педагогічного іміджу майбутніх викладачів вищої школи: автореф. дис... канд. пед. наук: 13.00.04; Південноукр. держ. пед. ун-т ім. К.Д.Ушинського. Одеса. 2004. 21 с.
71. Історія педагогіки: курс лекцій. Навчальний посібник. Київ, 2004. 171 с. [Електронний ресурс] URL: <http://www.info-library.com.ua/books-book-69.html>
72. Історія розвитку педагогіки. [Електронний ресурс] URL: http://istorpedagoglpk.blogspot.com/2014/12/blog-post_60.html
73. Кайдалова Л. Г., Щокіна Н. Б., Вахрушева Т. Ю. Педагогічна майстерність викладача: навчальний посібник. Харків: Вид-во НФаУ, 2009. 140 с.
74. Кайдалова, Л. Г. Професійна компетентність та імідж сучасного викладача. *Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту*. Харків: ХОВНОКУ ХДАДМ, 2009. № 1. С. 72-74.
75. Калюжный А. А. Психология формирования имиджа учителя. М.: Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 2004. 224 с.
76. Калюжный А. А. Теоретико-методологические предпосылки исследования имиджа личности. *Вестник Государственного университета управления*. 2005. № 3 (14). С. 71-81. (Серия: «Социология и управление персоналом»).
77. Каменский Я. А. Избранное педагогическое сочинение: в 2 т. М.: Просвещение, 1982. Т. 2. 254 с.

78. Камынина Т. П. Формирование учебно-проектной деятельности студента в образовательном процессе : дисс. ... кандидата пед. наук: 13.00.01; Гос. образ. учреждение высш. проф. образования «Оренбургский государственный педагогический университет». Оренбург, 2006. 200 с.

79. Качалова Л. П. Воспитание педагогического имиджа будущего учителя: теория и технология: моногр. Шадринск: «ШГПИ», 2008. 302 с.

80. Кіршова О. В. Реалізація міжпредметних зв'язків у професійно-орієнтованій мовній підготовці магістрантів. *Наукові праці Чорноморського державного університету імені Петра Могили комплексу «Києво-Могилянська академія»*. 2010. Т. 144, Вип. 131. С. 121-125. (Серія: «Педагогіка»).

81. Князян М. О. Роль системи компетентностей у забезпеченні успішності професійної діяльності педагога. *Науковий вісник Південноукраїнського національного педагогічного університету ім. К. Д. Ушинського*. 2011. № 11-12. С. 3-10.

82. Князян М. О. Самостійно-дослідницька робота як засіб підготовки студентів до розв'язання проблемних ситуацій у професійній діяльності. *Теорія та методика навчання та виховання*. 2012. Вип. 31. С. 97-107.

83. Ковальова І. О. Імідж сучасного педагога (Науково-методичні рекомендації до спецкурсу з педагогіки). Харків: Константа, 2000. 68 с.

84. Ковальова І. О. Педагогічна іміджологія: сутність, етимологія, шляхи креативного використання у сучасному вищому навчальному закладі. *Міжнародний науковий форум: соціологія, психологія, педагогіка, менеджмент*. Київ. 2011. Вип. 6. С. 213-227.

85. Ковальова І. О. Феномен педагогічної іміджології. *Проблеми сучасної освіти: збірник науково-методичних праць в 2 ч.* Харків: ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2012. Вип. 3. Ч. 1. 140 с.

86. Ковальова О. О. Психологічні особливості формування основ професійного іміджу в майбутніх педагогів: дис. ... канд. психол. наук: спец. 19.00.07; Південноукр. держ. пед. ун-т ім. К. Д. Ушинського. Одеса, 2007. 340 с.

87. Ковальчук Л. Формування іміджу майбутнього вчителя у процесі вивчення педагогічних дисциплін в класичному університеті. *Вісник Львівського університету*. 2007. Вип. 22. С. 65-74. (Серія педагогічна).
88. Коджаспирова Г. М., Коджаспиров А. Ю. Педагогический словарь. М.: Академия, 2000. 174 с.
89. Коменский Я. А., Локк Д., Руссо Ж.-Ж., Песталоцци И. Г. Педагогическое наследие / Сост. В. М. Кларин, А. Н. Джуринский. М.: Педагогика, 1987. 416 с.
90. Коменський Я. А. Вибрані педагогічні твори. Велика дидактика. Київ: Радянська школа, 1940. 248 с.
91. Коноваленко М. Ю. Моделирование деловой карьеры. М.: Дашков и К, 2010. 176 с.
92. Кононенко А. О. Психологічні складові індивідуального іміджу сучасного педагога: автореф. дис. ... канд. психол. наук: 19.00.07; Одес. нац. ун-т ім. І.І. Мечнікова. Одеса, 2003. 20 с. [Електронний ресурс]. URL: <http://www.lib.ua-ru.net/inode/8542.html>
93. Константинова В. Г. Феномен имиджа в научных исследованиях. *Вестник КГУ им. Н.А. Некрасова: Педагогика. Психология. Социальная работа. Ювенология. Социокинетика*. 2011. № 4. [Електронний ресурс] URL: <http://cyberleninka.ru/article/n/fenomen-imidzha-v-nauchnyh-issledovaniyah>
94. Косякин Ю. В. Элементы построения имиджа преподавателя профессиональной школы. *Среднее профессиональное образование*. 2008. № 8. С. 69-70.
95. Кравченко А. И. Культурология: словарь. М.: Академический Проект, 2000. 671 с.
96. Кравчик Г. Г. Вища школа і Болонський процес: Конспект лекцій. Дніпропетровськ: ПДАБА, ДРІДУ НАДУ, 2008. 34 с.
97. Краткий психологический словарь / Ред.-сост. Л. А. Карпенко. Под общей ред. А. Н. Петровского, М. Г. Ярошевского. Ростов-на-Дону: Изд-во "Феникс". 1998. 512 с.

98. Краткий словарь современных понятий и терминов: 2 изд. / Н. Т. Бунимович, Г. Г. Жаркова, Г. М. Корнилова и др. сост и общ. ред. В. А. Макаренко. М.: Республика, 1995. 510 с.
99. Криксунова И. Создай свой имидж. М.: Изд-во «Лань», 1997. 171 с.
100. Крысин Л. П. Толковый словарь иноязычных слов. М.: Эксмо, 2008. 944 с.
101. Кулакова Т. Б. Формирование имиджа будущего педагога в контексте культурологического подхода: автореф. дисс. ... канд. пед. наук: 13.00.08; Приднестровский государственный университет им. Т. Г. Шевченко. Москва, 2009. 29 с.
102. Купцова В. Г. Формирование имиджевой компетентности будущего педагога физической культуры: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.08; ГОУ ВПО «Уральский государственный университет физической культуры». Челябинск, 2008. 21 с.
103. Курлянд З. Н. Становлення позитивної "Я-концепції" майбутнього вчителя: монографія. Одеса: ПНЦ АПН України, 2005. 163 с.
104. Кучерявец В. Г. Технологія портфоліо у процесі професійної підготовки майбутнього вчителя. *Наукові записки Ніжинського державного університету ім. Миколи Гоголя*. 2012. № 2. С. 128-130. (Серія: «Психолого-педагогічні науки»)
105. Лапшова А. В. Современное определение сущности профессионализма педагога в условиях модернизации образования. *Вестник Мининского университета*. 2013. № 4 (4). С. 12-15.
106. Лозниця В. С. Психологія менеджменту: Навч. посібник. Київ: ТОВ «УВПК ЕксОб2, 2000. 512 с.
107. Лозова В. І., Троцько Г. В. Теоретичні основи виховання і навчання: Навчальний посібник. Харк. держ. пед. ун-т ім. Г.С. Сковороди. 2-е вид., випр. і доп. Харків: «ОВС», 2002. 400 с.

108. Локарева Г. В. Театральна педагогіка в професійній підготовці: педагогічна дія, драматизація, педагогічна майстерність. *Вісник Запорізького національного університету. Педагогічні науки*. 2014. № 2. С. 231-239.
109. Лузан П. Г., Васюк О. В. Історія педагогіки та освіти в Україні: навчальний посібник: 2-ге вид., доп. і перероб. Київ: ДАКККіМ, 2010. 296 с.
110. Лунячек В. Е. Педагогічний менеджмент: Навчальний посібник. Харків: Вид-во ХарРІНАДУ «Магістр», 2014. 512 с.
111. Мазоренко М. О. Психологічна структура іміджу професіонала. *Проблеми екстремальної та кризової психології*. 2011. Вип. 9. С. 177-184.
112. Макаренко А. С. Коммунистическое воспитание и поведение: в 7-ми т. Москва, 1958. Т. 5. 446 с.
113. Макаренко А. С. Педагогические сочинения: в 8-ми т. / Сост.: М. Д. Виноградова, А. А. Фролов. М.: Педагогика, 1984. Т. 4. 400 с.
114. Малихін О. В., Гриценко І. С. Формування загальнокультурної компетентності студентів філологічних спеціальностей: монографія. Київ: Видавництво ТОВ «НВП «Інтерсервіс», 2015. 492 с.
115. Малихін О. В., Павленко І. Г., Лаврентьєв О. О., Матукова Г. І. Методика викладання у вищій школі: навчальний посібник. Київ: КНТ, 2014. 262 с.
116. Манько В. М. Дидактичні умови формування у студентів професійно-пізнавального інтересу до спеціальних дисциплін. *Соціалізація особистості: зб. наук. пр. Національного педагогічного університету ім. М. Драгоманова*. Київ: Логос, 2000. Вип. 2. С.153-161.
117. Маркова А. К. Психология труда учителя. М.: Просвещение, 1993. 193 с.
118. Мартинець Л. А. Імідж сучасного вчителя. Київ: Шк. світ, 2011. 96 с.
119. Мартыненко О. В. Психологические аспекты формирования имиджа практического психолога. [Електронний ресурс] URL: <http://www.prosv.ru/metod/egorova/6.html>

120. Мартынова Н. В. Профессиональный имидж учителя как объект педагогического анализа. *Мир науки, культуры, образования*. 2009. № 6. С. 179-182
121. Марченко О. О. Закономірність та специфіка формування професійно-особистісного іміджу майбутніх інженерів-механіків. *Проблеми та перспективи формування національної гуманітарно-технічної еліти: зб. наук. пр.:* матер. Всеукраїнської наук.-практ. конф. "Психолого-педагогічні аспекти формування управлінського потенціалу сучасної молоді: теорія і практика", м. Харків, 22 жовтня 2014 р. Харків: НТУ "ХПІ", 2014. Вип. 40-41 (44-45). С. 23-30.
122. Маскалянова С. А. Формирование профессионального имиджа будущего социального педагога: дис. ... канд. пед. наук : 13.00.08; Гос. образ. учреждение высш. проф. образования «Елецкий государственный университет им. И. А. Бунина». Елец, 2005. 203 с.
123. Матвіїв-Лозинська Ю. О. Позааудиторна діяльність як складова навчально-виховного процесу вищого навчального закладу. *Вісник Львівського державного університету безпеки життєдіяльності*. 2011. № 5 (2). С. 175-179.
124. Мачинська Н. І. Педагогічна освіта магістрантів вищих навчальних закладів непедагогічного профілю: монографія. Львів: ЛьвДУВС, 2013. 416 с.
125. Методика викладання іноземних мов у середніх навчальних закладах: Підручник. Вид. 2-е, випр. і перероб. / Кол. авторів під керівництвом С. Ю. Ніколаєвої. Київ: Ленвіт, 2002. 328 с.
126. Митина Л. М. Психология профессионального развития учителя. М.: Флинта, 1998. 276 с.
127. Митина Л. М. Учитель как личность и как профессионал. М.: Дело, 1994. 289 с.
128. Монтень М. Опыты: в 3-х кн. М.: Наука, 1980. Кн. I-II. 703 с.
129. Монтень М. Опыты: Избранные главы. М.: Правда, 1991. 656 с.
130. Морева Н. А. Основы педагогического мастерства: учеб. пособие для вузов. М.: Просвещение, 2006. 320 с.

131. Мороз О. Г. Педагогіка і психологія вищої школи: навч. посіб. для молодих викладачів, аспірантів і майбутніх магістрів. Київ: НПУ, 2003. 267 с.
132. Морозова Е. А. Особенности формирования позитивного имиджа педагога. *PR в образовании*. 2006. № 4. С. 31-35.
133. Морська Л. І. Мовна особистість учителя іноземних мов та проблеми методики її формування. *Наукові записки Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка*. 2010. Вип. 91. С. 155-158 (Серія: «Педагогічні науки»).
134. Морська Л. І. Теоретико-методичні основи підготовки майбутніх учителів іноземних мов до використання інформаційних технологій у професійній діяльності: автореф. дис... д-ра пед. наук: 13.00.04; 13.00.02; Терноп. нац. пед. ун-т ім. В. Гнатюка. Тернопіль, 2008. 40 с.
135. Мотунова Л. Н. Создание положительного имиджа специалиста как стратегия формирования его конкурентоспособности. *Среднее профессиональное образование*. 2013. № 9. С. 26-28.
136. Мулюкина Ю. А., Тихонова Н. К. Профессионально-педагогическая ролевая игра в подготовке преподавателей иностранного языка. *Иностранные языки в школе*. 2003. № 4. С. 50-52.
137. Мынбаева А. К. Жаманкулова А. Имидж учителя и преподавателя вуза: сравнительный аспект. *KazNUBulletin. «Pedagogicalscience» series*. 2012. № 2 (36). С. 63-75.
138. Навроцька М. М. Імідж педагога в освітньому просторі. *Наука і освіта. Таврійський вісник освіти*. 2014. № 1 (45). Частина I. С. 8-12
139. Навроцька М. М. Розвиток позитивного іміджу педагога. *Теоретико-методологічні засади управління навчальним закладом: розвиток творчого потенціалу дитини та педагога*: Матеріали II Всеукраїнської науково-практичної конференції, м. Херсон, 4-5 листопада 2014 р. Херсон, 2014. С. 148-153.

140. Національна доктрина розвитку освіти. Затверджено Указом Перзидента України від 17.04.2002 р. № 347/2002. Освіта України. 2002. № 33. 23 квітня. С. 3-4
141. Нефедова И., Власова Е. Я и мой имидж. М.: Яуза: ЭКСМО-Пресс, 1997. 287 с.
142. Нечепоренко Л. С. Твоя доля – в твоїх руках. Харків: ХДУ, 1995. 140 с.
143. Ніколаєску І. О. Емоційно-почуттєве саморозкриття особистості соціального педагога як засіб створення професійного іміджу. *Збірник наукових праць. Педагогічні науки*. Херсон: Вид-во ХДУ, 2009. Вип. 54. С. 407-411.
144. Ніколаєску І. О. Імідж як презентаційна складова особистісних проявів соціального педагога. *Соціальна педагогіка: теорія і практика*. 2007. № 3. С. 88-92.
145. Новокшонова М. Імідж педагога: знання, опыт, мастерство. *Учитель*. 2005. № 3. С. 69-72.
146. Нуйкін О. М. Імідж педагога як запорука професійного успіху. *Педагогічна майстерня: Науково-методичний журнал*. 2012. № 9. С. 28-32.
147. Оводова А. Г. Імідж современного педагога. *Начальная школа плюс до и после*. 2004. № 5. С. 80-82.
148. Ожегов С. И., Шведова Н. Ю. Толковый словарь русского языка: 80 000 слов и фразеологических выражений; Рос. акад. наук, Ин-т рус. языка им. В. В. Виноградова. 4-е изд., доп. М.: Азбуковник, 2002. 944 с.
149. Орешкин В. Г. Тренинг формирования имиджа: 13 мастерских имидж-класса: методическое пособие. СПб: Речь, 2008. 176 с.
150. Ортинський В. Л. Педагогіка вищої школи: навч. посіб. Київ: Центр учбової літератури. 2009. 472 с.
151. Осовська Г. В. Основи менеджменту: навч. посібник для студентів вищих навчальних закладів. Київ: «Кондор», 2003. 556 с.
152. Оуэн Р. Избранные сочинения. М. – Л.: Издательство АН СССР, 1950. Т. 2. 355 с.

153. Павлова Л. И. Формирование позитивного имиджа современного педагога. *Сибирский педагогический журнал*. № 8. 2010. URL: <http://cyberleninka.ru/article/n/formirovanie-pozitivnogo-imidzha-sovremennogo-pedagoga>
154. Пайнс Э., Маслач К. Практикум по социальной психологии. СПб.: Питер, 2000. 514 с.
155. Палеха Ю. І. Іміджологія: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. Київ: Видавництво Європейського університету, 2004. 323 с.
156. Панасюк А. Ю. Вам нужен имиджмейкер? Или о том, как создавать свой имидж. 3-е изд., стер. М.: Дело, 2001. 238 с.
157. Панасюк А. Ю. Формирование имиджа: стратегия, психотехнологии, психотехники. 3-е изд., стер. М.: Издательство "Омега-Л", 2009. 266 с
158. Панфилова А. П. Имидж делового человека: учебное пособие. СПб.: ИВЭСЭП, Знание, 2007. 490 с.
159. Пасинок В. Г. Любов до професії вчителя як основна умова формування педагогічної майстерності. *Наукові записки кафедри педагогіки ХДУ*. Харків: ХДУ, 1996. Вип. 1. С. 68-74.
160. Педагогический энциклопедический словарь / гл. ред. Б. М. Бим-Бад; редкол.: М. М. Безрукевич, В. А. Болотов, Л. С. Глебова и др. Москва: Большая Российская энциклопедия, 2003. 528 с.
161. Первый толковый БЭС: большой энцикл. слов. / отв. ред. Е. В. Варавина. М.: РИПОЛ-классик, СПб: Норинт, 2006. 2141 с.
162. Перельгина Е. Б. Психология имиджа: Учебное пособие. М.: Аспект Пресс, 2002. 223 с.
163. Песталоцци И. Г. Избранные педагогические сочинения: в 2-х т. М.: Педагогика, 1981. Т. 1. 336 с.; Т. 2. 416 с.
164. Петровский А. В., Ярошевский М. Г. Психология. Словарь. 2-е изд., испр. и доп. М.: Политиздат, 1990. 380 с.
165. Пехота О. М. Індивідуальність учителя: теорія і практика: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. Миколаїв: Іліон, 2011. 271 с.

166. Пиз А. Язык телодвижений. Как читать мысли окружающих по их жестам. М.: ЭКСМО, 2003. 158 с.
167. Пискунов М. С. Имидж образовательного учреждения: структура и механизмы формирования. *Стандарты и мониторинг в образовании*. 1999. № 5. С. 45–55.
168. Поніманська Т. І. Дошкільна педагогіка: Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. Київ: Академвидав, 2004. 456 с.
169. Попова О. И. Имидж преподавателя: проблема самореализации в образовательном взаимодействии. *Педагогическое образование в России*. 2001. № 4. С. 13-19.
170. Почепцов Г. Г. Паблик рилейшнз для профессионалов. М.: «Рефл-бук», К.: «Ваклер». 2001. 624 с
171. Поясок Т. Б. Інтеграція медіа в освітній процес: проблеми і перспективи. *Педагогічний процес: теорія і практика*. 2014. Вип. 1. С. 69-73.
172. Практическая психология для преподавателей / Под ред. М. К. Тутушкиной. М.: Инф.-изд. дом «Филинь», 1997. 321 с.
173. Про вищу освіту: Закон України від 01.07.2014 року № 1556-VII. URL: <http://vnz.org.ua/zakonodavstvo/111-zakon-ukrayiny-pro-vyschu-osvitu>.
174. Прокопович Ф. Філософські твори в трьох томах. Про риторичне мистецтво Різні сентенції. Київ: «Наукова думка», 1979. Т. 1. 511 с.
175. Прус Н. О. Вплив іміджу на успішність професійної діяльності викладача іноземної мови. *Актуальные проблемы современной науки: сборник тезисов научных работ VII Международной научно-практической конференции*. Санкт-Петербург–Астана–Харьков–Вена, 28 апреля 2016 г. Международный научный центр, 2016. 1 т. С. 58-60.
176. Прус Н. О. Динаміка розвитку образу педагога протягом століть. *Молодий вчений*. 2016. № 2 (29). С. 333-337.
177. Прус Н. О. Значення педагогічних умов при формуванні професійного іміджу майбутнього викладача. *Сучасний вимір психології та педагогіки*:

Збірник тез наукових робіт учасників міжнародної науково-практичної конференції, м. Львів, 26-27 травня 2017 р. Львів, 2017. С. 136-137

178. Прус Н. О. Імідж особистості – основа формування професійного іміджу. *Сучасні тенденції та фактори розвитку педагогічних та психологічних наук*: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Київ, 3-4 лютого 2017 р. Київ, 2017. С. 106-107

179. Прус Н. О. Імідж особистості як психолого-педагогічний феномен. *Імідж сучасного педагога: всеукраїнській науково-практичний освітньо-популярний журнал*. Полтава, 2016. № 1 (160). С. 43-45.

180. Прус Н. О. Організаційно-педагогічні умови формування професійного іміджу майбутніх викладачів іноземної мови. *Наукові записки*. Кіровоград: РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2016. Вип. 147. С. 268-271. (Серія: «Педагогічні науки»).

181. Прус Н. О. Основні етапи формування іміджу майбутнього викладача іноземних мов. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах: зб. наук. пр.* Запоріжжя: КПУ, 2016. Вип. 46 (99). С. 126-133.

182. Прус Н. О. Позитивний імідж викладача іноземної мови – запорука професійного успіху. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології: наук. журн.* Суми: Сум. ДПУ ім. А. С. Макаренка, 2016. № 10. С. 155-162.

183. Прус Н. О. Постать викладача іноземної мови на сучасному етапі розвитку суспільства. *Практична педагогіка та психологія: методи і технології*: Матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції, м. Запоріжжя, 1-2 липня 2016 р. Запоріжжя: Класичний приватний університет, 2016. С. 33-35.

184. Прус Н. О. Професійний імідж спеціаліста. *Педагогіка: традиції та інновації*: Матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції, м. Львів, 15-16 квітня 2016 р. Херсон: Видавничий дім «Гельветика», 2016. С. 51-52.

185. Прус Н. О. Роль іміджу особистості як соціокультурного феномену у професійному становленні майбутнього фахівця. *Проблеми інженерно-педагогічної освіти. Збірник наукових праць*. Харків: УПА, 2015. № 48-49. С. 369-375

186. Прус Н. О. Формування професійного іміджу в позааудиторній роботі. *Педагогіка і психологія сьогодення: теорія та практика: Збірник наукових робіт учасників міжнародної науково-практичної конференції*, м. Одеса, 20-21 січня 2017 р. Одеса: ГО «Південна фундація педагогіки», 2017. С. 98-100

187. Прус Н.О. Трансформації суспільних уявлень щодо образу ідеального вчителя від давньої Греції до сучасної епохи. *Стан та перспективи розвитку педагогіки та психології в Україні та світі: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції*, м. Київ, 2-3 вересня 2016 р. Київ: ГО «Київська наукова організація педагогіки та психології», 2016. С. 43-46

188. Психолого-педагогічні аспекти реалізації сучасних методів навчання у вищій школі: Навч. посіб. / За ред.. М. В. Артюшиної, О. М. Котикової, Г. М. Романової. Київ: КНЕУ, 2007. 528 с.

189. Пузік В. К., Синявін В. Д., Хлопенко В. І., Бондаренко Т. В., Паніна К. Л. Формування іміджу і професійного здоров'я сучасного спеціаліста: навчальний посібник. Харків: ХНАУ, 2010. 296 с.

190. Размолодчикова І. В. Значення зовнішнього вигляду у створенні іміджу вчителя початкових класів. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету*. 2009. № 5. С. 53-56. (Серія: «Педагогіка»).

191. Размолодчикова І. В. Імідж – шлях до успіху. *Педагогіка вищої та середньої школи: зб. наук. праць*. Кривий Ріг, 2010. Вип. 29. С. 316-320.

192. Размолодчикова І. В. Імідж майбутнього вчителя як компонент культури педагогічної діяльності. *Вісник Черкаського університету*. Черкаси, 2009. Випуск 165. С. 111-113. (Серія: «Педагогічні науки»).

193. Рижанова А. О. С. Т. Шацький – засновник вітчизняної соціальної педагогіки. *Вісник Харківської державної академії культури*. Харків: ХДАК, 2010. Вип. 31. С. 263-270.

194. Романенко Ю. А. Теоретико-методичні основи технології портфоліо студента. *Проблеми та перспективи розвитку науки на початку третього тисячоліття у країнах СНД*: Матеріали III Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції, м. Переяслав-Хмельницький, 29-31 липня 2012 р. Переяслав-Хмельницький, 2012. С. 109-113.
195. Роттердамський Е. Похвала глупоті. Домашні бесіди. Київ: Основи, 1993. 319 с.
196. Русская Е. Н. Имидж современного педагога. *Мир образования*. 1995. № 10. С. 90-91.
197. Савченко Н. Імідж сучасного вчителя: актуальність та перспективи наукових розвідок. *Проблеми підготовки сучасного вчителя*: збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини. 2011. Вип. 3. С. 174-180
198. Самодрин А. П. Архітектоніка профільної освіти: управлінський аспект: Науково-методичний посібник. Кн. 2. Кременчук: ПП Щербатих О. В., 2017. 168 с.
199. Самодрин А. П. Освіта: діяти на випередження. *Розвиток і саморозвиток педагогічної майстерності у сучасному освітньому просторі*: тези доповідей Міжнародного форуму педагогічної майстерності, м. Полтава, 7–8 квітня 2015 р. Полтава: ФОП Гаража М.Ф., 2015. С. 122-124.
200. Сверчков А. В. Организационно-педагогические условия формирования профессионально-педагогической культуры будущих спортивных педагогов. *Молодой ученый*. 2009. № 4. С. 279-282.
201. Семенова Л. М. Генезис и современное состояние проблемы формирования профессионального имиджа. *Вестник Томского государственного университета*. 2009. № 326. С. 194-199.
202. Сенека Л. А. Моральні листи до Луцілія: 2-е вид. Київ: Основи, 1999. 608 с.
203. Симонова И. Ф. Педагогика имиджа: монографія. СПб.: Ультра Принт, 2012. 304 с.

204. Синиця М. О. Використання мультимедійних технологій у навчальному процесі ВНЗ як засіб формування педагогічних знань. *Професійна педагогічна освіта: становлення і розвиток педагогічного знання*: монографія. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2014. С. 418–438.
205. Сисоєва С. О., Соколова І. В. Нариси з історії розвитку педагогічної думки: Навчальний посібник. Київ: Центр навчальної літератури, 2003. 308с.
206. Скворцова С. О., Вторнікова Ю. С. Професійно-комунікативна компетентність учителя початкових класів: монографія. Одеса: Абрикос Компани, 2013. 290 с.
207. Слостенин В. А., Исаев И. Ф., Шиянов Е. Н. Педагогика: учеб. пособие для студ. высш. пед. учеб. заведений. М.: Издательский центр «Академия», 2002. 576 с.
208. Словник української мови: в 11 томах. / АН УРСР. Інститут мовознавства; за ред. І. К. Білодіда. Київ: Наукова думка, 1979. Т. 10. 441 с.
209. Словник-довідник з професійної педагогіки / ред.-упоряд. А. В. Семенова. Одеса: Пальміра, 2006. 272 с.
210. Смирнова Н. Е. Имидж учителя. *Лучшие страницы педагогической прессы*. 2001. № 5-6. С. 76-80
211. Современный словарь иностранных слов: Ок. 20000 слов. СПб: «Дуэт», 1994. 752 с.
212. Сорокопуд Ю. В. Педагогика высшей школы. Ростовн/Д.: Феникс, 2011. 541 с.
213. Социальное управление: словарь. / под ред. В. И. Добренькова, И. М. Слепенкова. М.: Изд-во МГУ, 1994. 208 с.
214. Сперанська-Скарга М. А. Формування професійно-педагогічного іміджу майбутніх учителів філологічних спеціальностей у позанавчальній діяльності: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04; ДЗ «Луган. нац. ун-т ім. Т. Шевченка». Луганськ, 2011. 20 с.
215. Статінова Н. П., Радченко С. Г. Етика бізнесу: Навчальний посібник. Київ: КНТЕУ, 2001. 280 с.

216. Суржин В. В. Психолого-педагогическое исследование особенностей имиджа педагога высшей школы. *Ежегодник научно-методологического семинара «Проблемы психолого-педагогической антропологии»: Сборник научных статей*. 2013. Вып. 3. С. 103-112.
217. Сухомлинский В. А. Разговор с молодым директором школы. 2-е изд. М.: Просвещение, 1982. 206 с.
218. Сухомлинський В. А. Як виховати настоящего человека (советы воспитателям). Киев: Рад.шк., 1975. 235с.
219. Сучасний словник із суспільних наук. / За ред. О. Г. Данильяна, М. І. Панова. Харків: Прапор, 2006. 432 с.
220. Сысоева Е. Ю. Технология формирования имиджа преподавателя вуза. *Вестник СамГУ*. 2011. № 12. [Электронный ресурс] URL: <http://cyberleninka.ru/article/n/tehnologiya-formirovaniya-imidzha-prepodavatelya-yuza>
221. Тараканова А. А. Имидж как динамическая характеристика личностных и профессиональных качеств преподавателя. *Педагогическое образование в России*. 2012. № 3. [Электронный ресурс] URL: <http://cyberleninka.ru/article/n/imidzh-kak-dinamicheskaya-harakteristika-lichnostnyh-i-professionalnyh-kachestv-prepodavatelya>
222. Тарасенко Н. А. Формирование индивидуального имиджа будущего учителя: дис. ... кандидата. пед. наук: 13.00.01; Оренбургский государственный педагогический университет. Оренбург, 2002. 170 с.
223. Тарнопольський О. Б. Методика навчання іншомовної мовленнєвої діяльності у вищому мовному закладі освіти: навчальний посібник. Київ: Фірма «Інкос», 2006. 248 с.
224. Токарева А. В. Використання комп'ютерних відеоігор у сучасному навчальному процесі. *Вісник Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля*. 2016. № 2. С. 374-378. (Серія: «Педагогіка і психологія»).

225. Толковый словарь русского языка конца XX в. Языковые изменения / Под ред. Г. Н. Складчиковой. Институт лингвистических исследований РАН. СПб.: Фолио-Пресс, 1998. 704 с.
226. Туркот Т. І. Педагогіка вищої школи. URL: <http://westudents.com.ua/glavy/50541-modul-5-osobistst-vikladacha-vischogo-navchalnogo-zakladu.html>
227. Ушакова Н. В., Стрижова А. Ф. Имиджология: учебное пособие. М.: Дашков и К, 2009. 280 с.
228. Ушинский К. Д. Избранные пед. сочинения. М.: Просвещение, 1963. 244 с.
229. Ушинский, К. Д. Три элемента школы. Проблемы педагогики. М.: УРАО, 2002. 592 с.
230. Фатыхова Д. Р. Технологии формирования имиджа женщины-политика в современной России: на материалах Республики Татарстан: дисс. ... канд. полит. наук: 23.00.02; Федеральное государственное автономное образовательное учреждение высшего профессионального образования «Казанский (Приволжский) федеральный университет». Казань, 2013. 180 с.
231. Фетискин Н. П., Козлов В. В., Мануйлов Г. М. Социально-психологическая диагностика развития личности и малых групп. М.: Изд-во Института психотерапии, 2002. 490 с.
232. Философский энциклопедический словарь. / гл. редакция: Л. Ф. Ильичев, П. Н. Федосеев, С. М. Ковалев, В. Г. Панов. М.: Сов. энцикл., 1983. 840 с.
233. Фіцула М. М. Педагогіка. Загальні засади педагогіки. Теорія освіти і навчання (дидактика). Теорія виховання. Школотзнавство. З історії педагогіки: навч. посіб. для студ. вищ. пед. навч. закл. Київ: Вид-во центр «Академія», 2000. 542 с.
234. Харченко Т. Г. Особливості педагогічних ідей гуманізму Франсуа Рабле. *Вісник Львівського університету*. Серія педагогічна. 2008. Вип. 23. С. 226-234

235. Хомуленко Т. Б., Падафет Ю. Г., Скориніна О. В. Теоретичні та практичні аспекти дослідження іміджу: монографія. Харків: ВД „ІНЖЕК”, 2005. 272 с.
236. Цицерон М. Т. О пределах блага и зла; Парадоксы стоиков. М.: Издательство РГГУ, 2000. 474 с.
237. Черепанова В. Н. Курс лекций по имиджелогии: учеб. пособие. Тюмень: ТюмГНГУ, 2002. Ч. 1. 186 с.
238. Чернокозов И. И. Профессиональная этика учителя: Книга для учителей. 2-е изд., перераб. и доп. Киев: Рад. шк., 1988. 221 с.
239. Чикер В. А. 18 программ тренингов: руководство для профессионалов. СПб., 2011. 368 с.
240. Чим відрізняється вчитель від викладача. [Електронний ресурс] URL: <http://yakszrobiti.ru/insha/nauka-j-osvitu/17802-chim-vidriznjaetsja-vchitel-vid-vikladacha.html>
241. Шапарь В. Б., Россоха В. Е., Шапарь О. В. Новейший психологический словарь: 2-е изд. Ростов н/Д: Феникс, 2006. 808 с.
242. Шацкий С. Т. Избранные педагогические сочинения: В 2 т. М.: Педагогика, 1980. Т.1. 304 с.
243. Шепель В. М. Имидж. *Воспитание школьников*. 1997. № 1. С. 40-44
244. Шепель В. М. Имиджелогия. Как нравится людям. М.: Народное образование, 2002. 576 с.
245. Шишко А., Шинкаренко О. Компетентнісний підхід до професійно-педагогічної підготовки викладачів іноземної мови. *Наукові записки Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка*. 2015. Вип. 140. С. 165-169. (Серія: «Педагогічні науки»).
246. Шумська С. Є., Бучинська Т. В. Використання кейс-методу у професійному навчанні. *Збірник наукових праць Хмельницького інституту соціальних технологій Університету «Україна»*. 2013. № 2. С. 277-280.
247. Щербакова Е. В. Формирование имиджа и авторитета в системе профессионального самообразования и саморазвития педагога. *Педагогическое*

мастерство: Материалы IV междунар. науч. конф., г. Москва, февраль 2014 г. Москва, 2014. С. 276-279.

248. Щербакова Т. Н. Профессиональный имидж современного учителя иностранного языка. *Теория и практика образования в современном мире*: Материалы II междунар. науч. конф. г. Санкт-Петербург, ноябрь 2012 г. Санкт-Петербург, 2012. С. 200-203.

249. Ягер Джен Деловой протокол: стратегия личного успеха: пер с англ. М.: Альпина Бизнес Букс, 2004. 344 с.

250. Ягоднікова В. В. Кейс-метод (Case study) як форма інтерактивного навчання майбутніх фахівців. [Електронний ресурс] URL: http://www.rusnauka.com/1_NIO_2008/Pedagogica/25496.doc.htm

251. Якушева С. Д. Педагогический имидж современного преподавателя высшей школы. *Актуальные проблемы педагогики и психологии*: Материалы международной заочной научно-практической конференции, г. Новосибирск, 23 ноября 2011 г. Новосибирск, 2011. Часть I. С. 71-82.

252. Якушева С. Д. Профессионально-педагогический инжиниринг в инновационной деятельности образовательного учреждения: теория и практика: монография. М.: АПК и ППРО, 2012. 308 с.

253. Brudermann, C.; Pélissier, C. Les gestes professionnels de l'enseignant : une analyse pédagogique et une représentation informatisée pour la formation – L'exemple des langues étrangères. *Revue internationale des technologies en pédagogie universitaire*, 2008, Vol. 5(2), pp. 21-33. Disponible en: <https://doi.org/10.18162/ritpu.2008.148>.

254. Buitron S., Navarrete P. El docente en el desarrollo de la inteligencia emocional: reflexiones y estrategias. *Revista Digital de Investigación en Docencia Universitaria (RIDU)*, N°1, 2008. Disponible en: http://beta.upc.edu.pe/calidadeducativa/ridu/2008/ridu5_art5_pn_sb.pdf

255. Cano E. Cómo mejorar las competencias de los docentes / Guía para la autoevaluación y el desarrollo de las competencias del profesorado. Barcelona: Editorial Graó, 2005, No. 23, pp 231-233.

256. Chevalier Y. (2002) Le nouveau est-il vraiment nouveau / Le Français dans le Monde, 2002, No. 323, pp. 132-136.
257. Dupuis M., Truong N. L'art d'enseigner / Monde de l'éducation 1998, No. 262, pp. 43-45
258. Fernández-Abascal E. G. Emociones positivas. Madrid: Pirámide, 2008, p. 480
259. Genovard C., Gotzens C. Psicología de la Instrucción, Madrid: Santillana, 1997, p. 376.
260. Imbernón F., La formación y el desarrollo profesional del profesorado hacia una nueva cultura profesional, Barcelona: Grao, 1994, p. 163
261. Lebrun M. Théories et méthodes pédagogiques pour enseigner et apprendre, De Boeck Supérieur, 2007, p. 210
262. Madrid D. Importancia de las características individuales del profesorado en los procesos de enseñanza y aprendizaje de las lenguas extranjeras, Granada: Editorial Universidad de Granada, 2004, p. 160.
263. Martín S. Miguel A. El profesor de E/LE: personalidad, motivación y eficacia, en Ogigia. Revista Electrónica de Estudios Hispánicos, 2007, No. 1, pp. 17-30.
264. Martínez Agudo, Juan de Dios Perfil profesional idóneo del profesor de lengua extranjera: creencias del profesorado en formación Revista Latinoamericana de Estudios Educativos (México), vol. XLI, No. 1-2, 2011, pp. 103-124.
265. Oxford R. Language learning strategies: what every teacher should know. Richard Oxford, 1990, p. 340
266. Páez V. El profesor de idiomas: sus cualidades y competencias, en Comunicación, vol. 11, No. 3, 2001, pp. 1-12.
267. Pretorius L. A. Ford, International Journal of Teaching and Learning in Higher Education 28, № 2, 2016, pp. 241-253.
268. Prus N. Assessment criteria of image of foreign language teacher. European Applied Science. Stuttgart: ORT Publishing, 2017 (june). № 3. Vol. 1 (2). pp. 36-37

269. Prus N. Les particularités de l'image personnelle. International Scientific and Practical Conference "WORLD Science". UAE, Dubai, 2017. Vol. 3. №7 (23). pp. 37-39.
270. Revista Española de Pedagogía, Madrid, No. 113, 1968, pp. 211–230. Disponible en: <http://revistadepedagogia.org/>
271. Revistas electrónicas de Educación. Disponible en: <http://www.oei.es/oeivirt/revedu.htm>
272. Richards J., Charles Lockhart. Estrategias de reflexión sobre la enseñanza de idiomas, Cambridge: Cambridge University Press, 1998, p. 197.
273. Sampson E. The Image factor. A guile to effective self-presentation for career enharcement, London: Kogan Page Ltd, 1994, p.144
274. Simpson B. The European Language Portfolio for learning the language the host country, A guide for teachers, Strasbourg, Lhd., 2007, p. 37.
275. Thematic Network Project in the Area of Languages: Final Report, Lnd., 2006, p. 67.
276. Tillema Harm. Belief change towards self-directed learning in student teachers: immersion in practice or reflection on action, en Teaching and Teacher Education, 16, 2000, pp. 11-37.
277. Vivas de Chacón M., Las competencias socio-emocionales del docente: una mirada desde los formadores de formadores. Ponencia presentada en la I Jornada Universitaria sobre Competencias Socio-Profesionales de la titulación de Educación, UNED, Madrid., 2004 Disponible en: <http://www.uned.es/jutedu/VivasChaconMireya-IJUTE-Comunicacion.PDF>.
278. Williams Marion y Robert Burden. Psicología para profesores de idiomas, Madrid, Cambridge University Press, 1999, p. 256.

ДОДАТКИ

Додаток А

Тест «Діагностика комунікативних та організаторських здібностей»

Мета: методика, призначена для визначення комунікативних та організаторських здібностей, має 40 запитань.

Інструкція: Шановні респонденти, дайте відповідь «так» чи «ні» на кожне запитання. Час виконання 10-15 хвилин.

Опитувальник

1. Чи маєте Ви прагнення до вивчення нових людей та нових знайомств?
2. Чи подобається Вам займатися суспільною роботою?
3. Чи довго Вас турбує почуття образи на Вашого товариша?
4. Чи завжди Вам важко орієнтуватися в критичній ситуації, що виникла?
5. Чи багато у Вас друзів, з якими Ви постійно спілкуєтеся?
6. Чи часто Вам вдається схилити більшість Ваших друзів до прийняття вашої точки зору?
7. Чи вірно, що Вам набагато приємніше та простіше проводити час з книгами або за будь-яким іншим заняттям, ніж з людьми?
8. Якщо виникають які-небудь перешкоди для реалізації Ваших намірів, чи легко Вам відмовитися від них?
9. Чи легко Ви встановлюєте контакти з людьми, що старші за Вас віком?
10. Чи любите Ви вигадувати та організовувати зі своїми друзями різноманітні ігри та розваги?
11. Чи важко Вам входити в нову для Вас компанію (колектив)?
12. Ви часто відкладаєте справи, які треба було б виконати сьогодні?
13. Чи легко Вам вдається встановити контакти та спілкуватися з незнайомими людьми?
14. Чи прагнете Ви домогтися того, щоб Ваші товариші діяли відповідно до Вашої точки зору?
15. Чи важко Вам звикнути до нового колективу?
16. Чи вірно те, що у Вас не буває конфліктів з товаришами через невиконання ними своїх обіцянок, зобов'язань, обов'язків?
17. Чи прагнете Ви в будь-якому зручному випадку познайомитися та поспілкуватися з новою людиною?
18. Чи часто Ви берете ініціативу під час прийняття важливих рішень?
19. Чи дратують Вас оточуючі, чи хочеться Вам побути на самоті?
20. Чи правда, що Ви погано орієнтуєтеся в незнайомій для Вас обстановці?
21. Чи подобається Вам постійно знаходитися серед людей?
22. Чи виникає у Вас роздратування, коли Вам не вдається закінчити розпочату справу?
23. Чи відчуваєте Ви ускладнення, якщо треба проявити ініціативу, щоб познайомитися з новою людиною?

24. Чи правда, що Ви втомлюєтеся від частого спілкування з товаришами?
25. Чи любите ви приймати участь у колективних іграх?
26. Ви часто проявляєте ініціативу під час вирішення питань, що стосуються інтересів ваших товаришів?
27. Чи правда, що Ви почуваете себе невпевнено серед незнайомих людей?
28. Чи правда, що Ви рідко прагнете довести свою правоту?
29. Чи вважаєте Ви, що Вам не становить особливих труднощів внести пожвавлення в малознайому групу?
30. Чи приймаєте Ви участь у суспільній роботі ВНЗ?
31. Чи прагнете Ви обмежити коло своїх знайомих?
32. Чи правда, що Ви не прагнете відстоювати власну точку зору або рішення, якщо воно не відразу було прийнято товаришами?
33. Чи почуваете Ви себе невимушено в незнайомому колективі?
34. Чи охоче Ви починаєте організацію різноманітних заходів для своїх товаришів?
35. Чи правда, що Ви почуваете себе достатньо впевненим та спокійним, коли доводиться говорити будь-що великій групі людей?
36. Чи часто Ви запізнюєтеся на ділові зустрічі, побачення?
37. Чи правда, що у Вас багато друзів?
38. Чи часто Ви опиняєтеся в центрі уваги своїх товаришів?
39. Чи часто Ви ніяковієте, відчуваєте незручність у спілкуванні з малознайомими людьми?
40. Чи правда, що Ви не дуже впевнено почуваете себе в оточенні великої групи своїх товаришів?

Обробка результатів тестування: Бали підраховуються окремо для комунікативних та організаторських здібностей. За кожну відповідь, що співпадає з ключем, респондент отримує 1 бал.

Ключ до обробки результатів:

Комунікативні схильності	Відповіді
	(+) да 1, 5, 9, 13, 17, 21, 25, 29, 33, 37
	(-) нет 3, 7, 11, 15, 19, 23, 27, 31, 35, 39
Організаторські схильності	(+) да 2, 6, 10, 14, 18, 22, 26, 30, 34, 38
	(-) нет 4, 8, 12, 16, 20, 24, 28, 32, 36, 40

від 1 до 8 балів – низький рівень прояву комунікативних та організаторських схильностей;

від 9 до 12 балів – середній рівень прояву комунікативних та організаторських схильностей;

від 13 до 20 – високий рівень прояву комунікативних та організаторських схильностей.

Дякуємо за участь!

Додаток Б

**Тест на визначення мотивації професійної діяльності
(на основі методики К. Замфіра в модифікації А. Реана)**

Призначення: методика дозволяє визначити мотивацію професійно-педагогічної діяльності.

Інструкція: Шановні респонденти, прочитайте, будь ласка, мотиви професійної діяльності, надані в таблиці, та дайте власну оцінку їх значущості для Вас за п'ятибальною шкалою.

Бланк відповідей

	Мотив	1 бал	2 бали	3 бали	4 бали	5 балів
1	Грошова винагорода					
2	Прагнення до кар'єрного зростання					
3	Прагнення уникнути критики з боку керівника або колег					
4	Прагнення уникнути можливих покарань або неприємностей					
5	Потреба в досягненні соціального престижу та поваги від інших					
6	Задоволення від самого процесу та результату роботи					
7	Можливість найбільш повної самореалізації саме в цій діяльності					

Обробка результатів: після заповнення підраховуються показники внутрішньої мотивації (ВМ), зовнішньої позитивної (ЗПМ) та зовнішньої негативної мотивації (ЗНМ) у відповідності з наступними ключами.

$$ВМ = (6+7)/2$$

$$ЗПМ = (1+2+5)/3$$

$$ЗНМ = (3+4)/2$$

Інтерпретація даних: на основі отриманих результатів визначається мотиваційний комплекс особистості – співвідношення усіх трьох видів мотивації.

Дякуємо за участь!

Додаток В

**Тест-опитувальник «Визначення рівня сформованості рефлексивності»
(за В.В. Пономарьовою)**

Інструкція: Шановні респонденти, в таблиці відповідей навпроти кожного питання поставте, будь ласка, цифру, що відповідає вашому варіанту відповіді. Не розмірковуюйте довго над відповідями. Буде вірним той варіант, що першим прийде в голову:

- 1) абсолютно невірно;
- 2) невірно;
- 3) скоріше вірно;
- 4) не знаю;
- 5) скоріше невірно;
- 6) вірно;
- 7) абсолютно вірно.

Опитувальник

1. Після того, як я прочитав книгу, я завжди досить довго думаю про неї, мені хочеться з ким-небудь її обговорити.

2. Коли мене раптом несподівано щось запитують, я можу відповісти перше, що прийде мені в голову.

3. Перш ніж зняти трубку телефону, щоб подзвонити за справами, я, зазвичай, подумки планую майбутню розмову.

4. Коли я зроблю якийсь промах, я потім довго не можу відволіктися від думок про нього.

5. Коли я розмірковую над чимось або розмовляю з іншою людиною, мені буває цікаво раптом згадати, що стало початком ланцюжку думок.

6. Починаючи складне завдання, я намагаюся не думати про майбутні труднощі.

7. Головне для мене – уявити кінцеву мету своєї діяльності, а деталі мають для мене другорядне значення.

8. Буває так, що я не можу зрозуміти, чому хтось незадоволений мною.

9. Я часто ставлю себе на місце іншої людини.

10. Для мене важливо в деталях уявити собі хід майбутньої роботи.

11. Мені було б важко написати серйозного листа, якщо я заздалегідь не склав план.

12. Мені краще діяти, а не розмірковувати над причинами власних невдач.

13. Я досить легко приймаю рішення щодо дорогої покупки.

14. Як правило, якщо я щось задумав, то прокручую у голові свої задуми, уточнюю деталі, розглядаю всі варіанти.

15. Я непокоюся за своє майбутнє.

16. Я думаю, що в більшості ситуацій треба діяти швидко та керуватися першою думкою, що приходиться.
17. Буває, що я приймаю необдумані рішення.
18. Закінчивши розмову, буває, що подумки я продовжую її вести, приводжу все нові аргументи на захист своєї точки зору.
19. Коли я намагаюся зрозуміти, хто винен у конфліктній ситуації, то, в першу чергу, починаю з себе.
20. Перш ніж прийняти рішення, я завжди намагаюся все ретельно обміркувати.
21. Іноді в мене виникають конфлікти від того, що я не можу передбачити, що від мене чекають оточуючі.
22. Буває так, що, коли я обмірковує розмову з іншою людиною, я подумки веду з нею бесіду.
23. Я намагаюся не думати, які думки та почуття викликають у інших мої слова та вчинки.
24. Перш ніж зробити зауваження іншій людині, я обов'язково обміркую, які слова краще підібрати, щоб її не образити.
25. Коли я вирішую складне завдання, я думаю про нього навіть тоді, коли займаюся іншими справами.
26. Якщо я з кимось сварюся, то в більшості випадків не вважаю себе винуватим.
27. Рідко буває так, що я шкодую про сказане.

Обробка результатів: для підрахунку підсумкового балу в прямих питаннях (1, 3, 4, 5, 9, 11, 14, 15, 19, 20, 22, 24, 25) підсумовуються цифри відповідей, а в непрямих питаннях (2, 6, 7, 8, 10, 12, 13, 16, 17, 18, 21, 23, 26, 27) – значення, що отримуються після перевертання шкали відповідей.

Від 140 балів та вище – високий рівень рефлексивності, така людина схильна аналізувати свою діяльність та вчинки інших, з'ясовувати причини та наслідки власних дій як у минулому так в теперішньому та майбутньому. Їй властиво обмірковувати свою діяльність у найдрібніших деталях, ретельно планувати та прогнозувати усі можливі наслідки. Ймовірно, що таким людям легше зрозуміти інших, поставити себе на їх місце, передбачити їх поведінку, зрозуміти, що думають про них.

Від 122 та менше – низький рівень рефлексивності, така людина не дуже обмірковує свої вчинки та вчинки інших, їй дуже важко прогнозувати можливі наслідки, відчуває труднощі, коли треба поставити себе на місце іншого, їй складно передбачити чужу поведінку.

Дякуємо за участь в опитуванні!

Тест на визначення рівня конфліктності (за Кноблохом - Фальконеттом)

Інструкція: Шановні респонденти, будь ласка, дайте відповідь «так» або «ні» на наступні запитання.

Опитувальник

1. Я хотів би в більшій мірі контролювати власні думки.
2. Якщо я потрапляю в безглузду ситуацію, то сприймаю її серйозно.
3. Мені завжди хочеться робити справи краще, ніж я роблю їх.
4. Зазвичай, в мене всього вистачає для реалізації бажань.
5. Я фактично живу майбутнім.
6. Якщо б я міг прожити життя знову, я б зробив все інакше.
7. Рідко, якщо це взагалі трапляється, я відчуваю потребу контролювати власні думки.
8. Зазвичай я приймаю власні проблеми.
9. Я у конфлікті з тим, що дає мені доля.
10. Немає нічого більш важливого для мене, ніж перебувати під контролем.
11. Зазвичай я задоволений рівнем своєї діяльності.
12. Не існує одного правильного способу буття.
13. Я хотів би все об'єднати воедино.
14. Якщо я міг би робити справи краще, то моє життя було б краще.
15. Я фактично борюся з примхами життєвого шляху.
16. Я бажаю мати більше, ніж отримую.
17. Моє життя покращиться, якщо б я був більш удачливим.
18. Коли я хочу робить щось краще, я розумію, що це має обмежену можливість.
19. Розуміння власних проблем настає легше, якщо я не опираюся їм.
20. Задоволеність власним рівнем діяльності тільки перешкоджає реалізації мого потенціалу на життєвому шляху.

Ключ до методики:

№	Так	Ні
1	Гармонійність	Внутрішній конфлікт
2	Внутрішній конфлікт	Гармонійність
3	Внутрішній конфлікт	Гармонійність
4	Внутрішній конфлікт	Гармонійність
5	Внутрішній конфлікт	Гармонійність
6	Внутрішній конфлікт	Гармонійність
7	Гармонійність	Внутрішній конфлікт
8	Гармонійність	Внутрішній конфлікт
9	Внутрішній конфлікт	Гармонійність
10	Внутрішній конфлікт	Гармонійність
11	Внутрішній конфлікт	Гармонійність
12	Внутрішній конфлікт	Гармонійність
13	Внутрішній конфлікт	Гармонійність
14	Внутрішній конфлікт	Гармонійність
15	Внутрішній конфлікт	Гармонійність
16	Внутрішній конфлікт	Гармонійність
17	Внутрішній конфлікт	Гармонійність
18	Гармонійність	Внутрішній конфлікт
19	Гармонійність	Внутрішній конфлікт
20	Внутрішній конфлікт	Гармонійність

Інтерпретація результатів:

Внутрішній конфлікт – це внутрішня конфліктність особистості, схильність до самозвинувачень, нерішучості та невпевненості в собі, потреба в постійній опіці.

Гармонійність – спокій, впевненість в собі, збалансованість бажань, прагнень, рівня домагань., послідовність поведінки.

Підрахувати кількість відповідей, що відносяться до того чи іншого критерію. Отриманий результат свідчить про переважаючий компонент.

Дякуємо за участь в опитуванні!

Оцінка способів реагування в конфліктних ситуаціях (за К.Н. Томасом)

Мета: допомогти визначити стиль поведінки в конфліктній ситуації: співробітництво, компроміс, уникнення, пристосування, суперництво.

Інструкція: шановний респондент, прочитайте уважно кожне з подвійних висловлювань та оберіть той варіант, який в більшій мірі відповідає тому, як Ви зазвичай дієте.

Тест

1.	а) Іноді я надаю можливість іншим взяти на себе відповідальність за рішення спірного питання. б) Ніж обговорювати те, в чому ми маємо розбіжності, я намагаюся звернути увагу на те, з чим ми обидва згодні.
2.	а) Я намагаюся знайти компромісне рішення. б) Я намагаюся залагодити конфлікт, враховуючи власні інтереси та інтереси іншої людини.
3.	а) Зазвичай я наполегливо прагну домогтися свого. б) Іноді я жертвую власними інтересами заради інтересів іншої людини.
4.	а) Я намагаюся знайти компромісне рішення. б) Я намагаюся не зачепити почуття іншої людини.
5.	а) Залагоджуючи спірну ситуацію, я не завжди намагаюся знайти підтримку у іншої людини. б) Я намагаюся робити все, щоб уникнути непотрібної напруги.
6.	а) Я намагаюся уникнути неприємностей для себе. б) Я намагаюся досягти свого.
7.	а) Я намагаюся відкласти вирішення спірного питання, щоб з часом вирішити його остаточно. б) Щоб досягти свого, я вважаю можливим чимось поступитися.
8.	а) Зазвичай я наполегливо намагаюся досягти свого. б) Першочергово я намагаюся визначити, з чого складаються усі порушені інтереси та спірні питання.
9.	а) Я вважаю, що не завжди слід хвилюватися через розбіжності, що виникли. б) Я прикладаю зусиль, щоб досягти свого.
10.	а) Я намагаюся досягти свого. б) Я намагаюся знайти компромісне рішення.
11.	а) Першочергово я намагаюся визначити, з чого складаються усі порушені інтереси та спірні питання. б) Я намагаюся заспокоїти іншу людину та, головним чином, зберегти наші відносини.
12.	а) Зазвичай я уникаю займати позицію, яка може спровокувати суперечку.

	б) Я даю можливість іншому в чомусь залишитися при своїй думці, якщо він також іде на зустріч.
13.	а) Я пропоную середню позицію. б) Я наполягаю, щоб усе було зроблено по-моєму.
14.	а) Я повідомляю іншому свою точку зору та питаю про його погляди. б) Я намагаюся показати іншому логіку та перевагу моїх поглядів.
15.	а) Я намагаюся заспокоїти іншого та зберегти наші відносини. б) Я намагаюся зробити все можливе, щоб уникнути напруги.
16.	а) Я намагаюся не зачепити почуття іншого. б) Зазвичай я намагаюся переконати іншого в перевагах моєї позиції.
17.	а) Зазвичай я наполегливо намагаюся досягти свого. б) Я намагаюся зроби все, щоб уникнути непотрібної напруги.
18.	а) Якщо це зробить іншу людину щасливою, я дам їй можливість наполягти на своєму. б) Я дам іншому можливість залишитися при своїй думці, якщо він іде мені на зустріч.
19.	а) Першочергово я намагаюся визначити, з чого складаються усі порушені інтереси та спірні питання. б) Я намагаюся відкласти всі спірні питання, щоб з часом вирішити їх остаточно.
20.	а) Я намагаюся негайно подолати наші розбіжності. б) Я намагаюся знайти найкраще поєднання вигод та втрат для нас обох.
21.	а) Коли проводжу перемови, намагаюся бути уважним до інших. б) Я завжди схильюся до прямого обговорення проблеми.
22.	а) Я намагаюся займати середню позицію. б) Я відстоюю свою позицію.
23.	а) Як правило, я стурбований, бо намагаюся задовольнити бажання кожного з нас. б) Іноді я надаю іншим можливість взяти на себе відповідальність за рішення спірних питань.
24.	а) Якщо позиція іншого здається йому дуже важливою, я намагаюся піти йому на зустріч. б) Я намагаюся переконати іншого знайти компроміс.
25.	а) Я намагаюся переконати іншого в своїй правоті. б) На перемовинах я намагаюся буди уважним до аргументів іншого.
26.	а) Зазвичай я пропоную середню позицію. б) Я практично завжди намагаюся задовольнити інтереси кожного з нас.
27.	а) Зазвичай я намагаюся уникати суперечок. б) Я дам іншій людині можливість наполягти на своєму, якщо це зробить її щасливою.
28.	а) Зазвичай я наполегливо намагаюся досягти свого. б) Під час залагодження ситуації я, зазвичай, намагаюся знайти підтримку у іншого.

29.	а) Я пропоную середню позицію. б) Я гадаю, що не завжди слід хвилюватися через розбіжності, що виникають.
30.	а) Я намагаюся не зачепити почуттів іншої людини. б) Я завжди займаю таку позицію в суперечці, щоб можна було досягти спільного успіху.

Ключ до тесту:

№	Суперництво	Співробітництво	Компроміс	Уникнення	Прийняття
1				а	Б
2		б	а		
3	а				В
4			а		Б
5		а		б	
6	б			а	
7			б	а	
8	а	б			
9	б			а	
10	а		б		
11		а			Б
12			б	а	
13	б		а		
14	б	а			
15				б	А
16	б				А
17	а			б	
18			б		А
19		а		б	
20		а	б		
21		Б			А
22	б		а		
23		А		б	
24			б		А
25	а				Б
26		Б	а		
27				а	Б
28	а	Б			
29			а	б	
30	б				А

Обробка результатів тестування: визначаються рівні комунікативних та організаторських схильностей в залежності від набраних балів. Максимальна кількість балів окремо по кожному характеристиці – 20. Бали підраховуються окремо для комунікативних та окремо для організаторських схильностей:

- від 0 до 6 – низький рівень;
- від 7 до 13 – середній рівень;
- від 14 до 20 – високий рівень.

Дякуємо за участь у тестуванні!

Додаток Е

**Тест на визначення рівня самооцінки особистості
(за методикою С.А. Будассі)**

Інструкція: Шановні респонденти вам пропонується список з 48. Вам необхідно вибрати 20 якостей, які більшою мірою характеризують Ваш ідеал особистості. Зверніть увагу, що серед слів можуть зустрічатися й негативні характеристики.

Тестовий матеріал:

1. Акуратність	17. Легковірність	33. Педантичність
2. Безтурботність	18. Повільність	34. Привітність
3. Вдумливість	19. Мрійливість	35. Розв'язність
4. Сприйнятливність	20. Недовірливість	36. Розсудливість
5. Запальність	21. Мстивість	37. Самокритичність
6. Гордість	22. Надійність	38. Стриманість
7. Грубість	23. Наполегливість	39. Справедливість
8. Гуманність	24. Ніжність	40. Співчуття
9. Доброта	25. Нерішучість	41. Сором'язливість
10. Життєрадісність	26. Нестриманість	42. Практичність
11. Турботливість	27. Чарівність	43. Працьовитість
12. Заздрісність	28. Образливість	44. Боягузтво
13. Сором'язливість	29. Нестриманість	45. Переконаність
14. Злопам'ятність	30. Чуйність	46. Захопленість
15. Щирість	31. Підозрілість	47. Черствість
16. Капризність	32. Принципіальність	48. Егоїзм

З двадцяти якостей Вам треба побудувати перший еталонний ряд, де на першому місці знаходяться найбільш важливі позитивні якості, а останніми найменш бажані, негативні (20 ранг – найбільш приваблива характеристика, 19 – менш приваблива тощо). З обраних Вами раніше якостей ідеальної особистості побудуйте суб'єктивний ряд, в якому треба розташувати відібрані якості у напрямку зниження їх вираженості у Вас особисто.

Розраховується коефіцієнт рангової кореляції, що дає змогу визначити зв'язок якостей «Я ідеального» та «Я реального»:

- від -0,09 до -0,32 – свідчить про низьку адекватну самооцінку;
- від -0,1 до +0,52 – свідчить про середню адекватну самооцінку;
- від +0,53 до +0,89 – свідчить про високу адекватну самооцінку.

Дякуємо за участь в тестуванні!

Додаток Є

КУЛЬТУРА СПІЛКУВАННЯ І ВЗАЄМИН У ПОВСЯКДЕННОМУ ЖИТТІ

1. Поводься з людьми так, як би ти хотів, щоб поводитися з тобою.
2. Дивися на того, з ким розмовляєш, уважно слухай його, не перебивай.
3. Завдавши комусь неприємності, попроси вибачення.
4. Якщо поблизу тебе хтось упустив що-небудь, поспіши підняти і подати.
5. Якщо запитують дорогу, зупинись і поясни, як зручніше пройти.
6. Постійно користуйся словами ввічливості «будь ласка», «дякую», «спасибі», «якщо вам не важко», «пробачте» («вибачте»), «даруйте», «дозвольте» та ін.
7. Не чекай, коли в тебе попросять допомоги, допоможи з власної ініціативи.
8. Дякуй усім за послуги; на подяку відповідай: «будь ласка», «прошу».
9. Не розглядай пильно людину з фізичними вадами.
10. Сміятися з фізичних вад будь-кого — неприпустимо.
11. Поважай думку товаришів, зважай на їхні інтереси.
12. Умій стримувати свої почуття. Не гарячкуй, коли чимось схвильований, говори спокійно, ввічливо.
13. Не турбуй дрібницями зайняту роботою людину. Умій цінувати і поважати чужу працю.
14. Не будь набридливим, надто цікавим.

ЗАГАЛЬНІ ПРАВИЛА ЕТИКЕТУ

1. Уміти бути уважним до людини в усіх ситуаціях, які хоча б якось об'єднують її з вами, бачити і помічати її, виявляти цю увагу до неї зовнішніми знаками, доносячи їх до людини;

2. Ввічливо звертатися з проханням про будь-яку послугу і самому подякувати за таку послугу;

3. Співчувати людині у її невдачах, поділяти з нею радість успіху, виявляючи це відповідними формами; пропонувати їй свої послуги і допомогу у можливих формах;

4. Берегти робочий і вільний час інших людей, не марнувати його повільними, беззмістовними розмовами і ні в якому разі не примушувати людину чекати на тебе;

5. Розмовляти мовою, зрозумілою більшості присутніх (усім), не допускати перешіптування за присутності інших або ж розмови незрозумілою їм мовою;

6. Не сміятися безпричинно за присутності людини, не давати їй приводу гадати, ніби ви смієтеся з неї;

7. Намагатися не помічати фізичних вад людини, не розглядати і не розпитувати про них;

8. Не допускати ніяких погроз щодо людини, тим більше – фізичних дій;

9. Бути терплячим до інших думок, смаків, не допускати приниження людської гідності того, чиї смаки не відповідають вашим;

10. Терпляче вислуховувати того, хто говорить, не перебивати його і виявляти інтерес до його думки;

11. Не нав'язувати співрозмовникові тему розмови про себе як найцікавішу, прагнути більше запитувати і слухати, ніж говорити самому;

12. Не підкреслювати своєї шляхетності і жертвності у зробленій вами послугі, якою б важливою і значною вона не була, покажіть, що ви робите її легко, з задоволенням, без думки про взаємну віддяку;

13. Дбати про свій зовнішній вигляд, охайність і чистоту, пам'ятаючи, що неохайність, недбалість і неувага до себе – це форма неповаги до інших людей, зневаги до їх думки;

14. Не привертати до себе уваги екстравагантністю зовнішнього вигляду.

Додаток Ж

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ У НАУКИ УКРАЇНИ**Назва навчального закладу****Назва факультету**

Прізвище, ім'я, по-батькові

ПОРТФОЛІО**МАЙБУТНЬОГО ВИКЛАДАЧА ІНОЗЕМНИХ МОВ****Харків – 2016**

ЗМІСТ

ВСТУП

РЕЗЮМЕ

Розділ 1. Навчальна діяльність

1. Моделі уроків
2. План-конспект практичних занять.
3. Особисті досягнення
4. Самостійна робота

Розділ 2. Науково-дослідницька діяльність

1. Публікації
2. Учать у студентських конференціях, семінарах, кункурсах, олімпіадах
3. Самоосвіта

ВІДГУКИ

ВИСНОВКИ ВЛАСНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

ПРЕЗЕНТАЦІЯ

Прізвище _____

Імя _____

По-батькові _____

Номер телефону _____

E-mail _____

Особиста інформація _____

Дата народження _____

Сімейний стан _____

Особисті якості (5-6 найбільш вагоміших ділових якостей)

Професійні якості (5-6 найсильніших професійних якостей)

Мета _____

Нагороди (грамоти за участь в олімпіаді, іменні стипендії)

Публікації (наукові статті, участь у студентських конференціях)

Інтереси та захоплення _____

Вимоги до оформлення портфоліо

Портфоліо оформлюється в папці з файлами. Кожний окремий матеріал, включений в портфоліо, повинен датуватися. Склад портфоліо залежить від мети, конкретних завдань, які ставляться.

Портфоліо може оформлятися як у вигляді традиційної папки, так і з використанням інформаційних технологій. Використання даних технологій дозволяє спростити процес складання портфоліо, забезпечує постановку поточних завдань і спостереження за їх досягненням, автоматичне датування робіт при їх розміщенні, а також ефективний зворотній зв'язок і оцінку кожної представленної роботи, дає можливість організувати відкрите обговорення.

В процесі складання портфоліо враховується структурування і логічність.

Коментар до портфоліо має відображати власні думки педагога щодо його діяльності, надавати повну картину творчого зростання педагога. Він може бути представлений у вигляді окремого листа читачеві, виступу, короткого параграфу з вираженням своїх думок, пояснювальної записки і так далі.

Об'єм матеріалів портфоліо від 30 до 70 сторінок друкованого тексту. Текст розміщується з дотриманням таких розмірів полів: ліве не менше 30 мм, праве – не менше 10 мм, верхнє – не менше 20 мм, нижнє – не менше 15 мм, шрифт 14.

Правила складання портфоліо:

- якомога точніше сформулювати портфоліо, самокритично оцінивши свої можливості і здібності;
- визначити вигляд і структуру портфоліо, види рефлексії і критерії оцінки;
- зібрати наявні документи і матеріали і розташувати їх в певному порядку; скласти перелік;
- всі документи повинні бути датовані;
- важливо періодично поповнювати портфоліо відповідними документами і відстежувати результати роботи відповідно до поставлених цілей;
- вказати джерела, що використані для роботи інформації, описувати засоби і методи роботи.

Принципи формування портфоліо

1. Системність і регулятивність самомоніторингу.
2. Достовірність.
3. Об'єктивність.
4. Структуризація матеріалів, логічність і лаконічність усіх письмових пояснень.
5. Акуратність і естетичність оформлення.
6. Цілісність, тематична завершеність представлених матеріалів.
7. Наочність результатів роботи.
8. Технологічність.

Анкета студента

Шановні респонденти, дайте, будь ласка, розгорнуті відповіді на запитання анкети!

Прізвище, ім'я _____

Курс _____ Група _____

Факультет _____

Університет _____

1. На вашу думку, що таке імідж викладача?
2. З чого складається імідж викладача?
3. Чи потрібно викладачу працювати над формуванням власного *іміджу*?
4. Ідеальний викладач – який він?
  - a. професійні (ділові) якості;
  - b. особистісні характеристики;
  - c. чи важливий зовнішній вигляд, поведінка.
5. Яким не повинен бути викладач (якості несумісні з діяльністю викладача)
6. Чи мають викладачі свій імідж?
7. Коли потрібно починати роботу з формування професійного іміджу?
8. Що впливає на формування педагогічного іміджу викладача?

Дякуємо за участь в анкетуванні!

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
 Державний вищий навчальний заклад
 «Криворізький національний університет»
КРИВОРІЗЬКИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ ІНСТИТУТ
 пр.Гагаріна, 54, м.Кривий Ріг, 50086, тел. (0564) 71-57-34, факс (0564) 71-76-74
 E-mail: kdpu@kdpu.edu.ua, код ЄДРПОУ 37664469

Від 11 КВІ 2016 № 02/02-2015/3

На № _____ від _____

Акт

про впровадження результатів дисертаційного дослідження

Прус Наталії Олексіївни

на тему: «Формування професійного іміджу
 майбутнього викладача іноземних мов»

Упродовж 2014-2015 навчальних років у Криворізькому педагогічному інституті ДВНЗ «Криворізький національний університет» викладачами впроваджувалися розроблені Н. О. Прус науково-методичні матеріали щодо формування професійного іміджу майбутніх фахівців.

Запропоновані матеріали використовувалися під час теоретичних і практичних занять зі студентами старших курсів факультету іноземних мов у процесі викладання дисциплін «Практичний курс німецької мови», «Практичний курс другої (німецької) мови» з метою підвищення мотиваційної спрямованості майбутніх фахівців на усвідомлення необхідності постійного особистісного самовдосконалення та професійного саморозвитку, уміння критично оцінювати власні знання та здобутки, розвитку педагогічної рефлексії, формування власного професійного іміджу майбутнього фахівця.

Активні форми й методи роботи зі студентами (традиційні та нетрадиційні форми навчальної діяльності, що використовувалися під час занять з фахових дисциплін та в позааудиторній роботі) запропоновані Н. О. Прус, позитивно вплинули на підвищення рівня сформованості презентабельності зовнішнього вигляду (культура зовнішнього вигляду, стиль поведінки, невербальні засоби спілкування), професійно-мотиваційного (усвідомлення важливості формування знань, навичок та вмінь для успішної професійної діяльності, усвідомлення змісту професійної діяльності, удосконалення професійної майстерності, здатність до рефлексії); емоційно-рефлексивного (культура поведінки, самооцінка, сформованість «Я-концепції», уміння контролювати власний емоційний стан) компонентів, що складають професійний імідж майбутнього фахівця.

Використані методичні матеріали в процесі фахової підготовки студентів ДВНЗ «Криворізький національний університет» Криворізького педагогічного інституту позитивно вплинули на формування професійного іміджу майбутніх викладачів іноземної мови.

Проректор з науково-педагогічної
 роботи університету

Я. В. Шрамко

УКРАЇНА

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ імені Г.С. СКОВОРОДИвул. Алчевських, 29, м. Харків, 61002, тел. (057) 700-35-23, факс (057) 700-69-09
e-mail: rector@hnpu.edu.ua, код ЄДРПОУ 02125585Від 10.04.2016 № 01/10-350

На № _____ від _____

Акт

про впровадження результатів дисертаційного дослідження

Прус Наталії Олексіївни

на тему: «Формування професійного іміджу майбутнього викладача іноземних мов», поданого на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук зі спеціальності 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти у освітній процес Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди

Упродовж 2013-2015 навчальних років в Харківському національному педагогічному університеті імені Г.С. Сковороди викладачами факультету іноземної філології впроваджувалися розроблені Н.О. Прус науково-методичні матеріали щодо формування професійного іміджу майбутніх фахівців.

Запропоновані матеріали використовувалися під час практичних та теоретичних занять зі студентами старших курсів в процесі викладання дисциплін «Практика усного та писемного мовлення», «Друга іноземна мова», спецкурсів, спецсемініарів, а також під час організації та проведення позанавчальної діяльності, в процесі підготовки до проходження педагогічної практики з метою підвищення мотиваційної спрямованості майбутніх фахівців на усвідомлення необхідності постійного самовдосконалення та професійного розвитку, формування власного професійного іміджу.

Активні форми й методи роботи зі студентами, запропоновані Н.О. Прус, позитивно вплинули на підвищення рівня сформованості презентабельності зовнішнього вигляду (візуальна картинка, культура та стиль поведінки, невербальні засоби спілкування), професійно-мотиваційного (усвідомлення важливості формування знань, навичок та вмінь для успішної професійної діяльності, усвідомлення змісту професійної діяльності, удосконалення професійної майстерності); емоційно-рефлексивного (здатність до рефлексії, сформованість «Я-концепції», уміння контролювати власний емоційний стан) компонентів, що складають професійний імідж майбутнього фахівця.

Методичні матеріали, що були використані в процесі фахової підготовки студентів факультету іноземної філології Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди, позитивно вплинули на підвищення рівня сформованості їх професійного іміджу.

Ректор

І.Ф. Прокопенко

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КОМУНАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«ХАРКІВСЬКА ГУМАНІТАРНО-ПЕДАГОГІЧНА АКАДЕМІЯ»
ХАРКІВСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ РАДИ

61001, м. Харків, провулок Руставелі, 7, тел/ факс (057) 732-46-30, e-mail hgpa@kharkov.com
 Розрахунковий рахунок 35412001032413, 35427201032413, 35424301032413 ГУДКСУ в Харківській області
 МФО 851011 Код 02125591

31.03.2016 № 01-12/158

на № _____ від _____

ДОВІДКА

про впровадження результатів дисертаційного дослідження
Прус Наталії Олексіївни
на тему «Формування професійного іміджу майбутнього викладача
іноземних мов», поданого на здобуття наукового ступеня кандидата
педагогічних наук за спеціальністю 13.00.04 – теорія та методика
професійної освіти у освітній процес Комунального закладу «Харківська
гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради

У період з 2014 по 2015 роки в освітній процес Комунального закладу «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради викладачами академії впроваджувалися розроблені Н.О. Прус науково-методичні матеріали щодо забезпечення організаційно-педагогічних умов формування професійного іміджу майбутнього викладача іноземних мов.

Матеріали, які було запропоновано Н.О. Прус, використовувалися під час теоретичних і практичних занять з фахових дисциплін зі студентами старших курсів кафедри іноземної філології, а також під час організації та проведення позанавчальної діяльності (виховні години, позааудиторні заняття тощо), у процесі проходження педагогічної практики. Розроблені автором спеціальні методи та форми активної роботи зі студентами мали позитивний вплив на вдосконалення професійно важливих якостей майбутніх педагогів, розвиток творчого потенціалу, педагогічної рефлексії, навичок самопізнання, самовдосконалення та саморозвитку, формування мотиваційної спрямованості щодо усвідомлення побудови власного професійного іміджу.

Зафіксовані позитивні зрушення в рівнях сформованості структурних компонентів (презентабельність зовнішнього вигляду, професійно-мотиваційний, емоційно-аксеологічний) професійного іміджу майбутніх викладачів іноземної мови доводять дієвість запропонованих форм і методів навчально-виховної діяльності.

Результати впровадження обговорено і схвалено на засіданні кафедри іноземної філології (протокол № 8 від 16.03.2016 р.).

ПРОРЕКТОР
 З НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНОЇ РОБОТИ

І.О. СТЕПАНЕЦЬ

Список публікацій здобувача

Статті в наукових фахових виданнях

1. Прус Н. О. Роль іміджу особистості як соціокультурного феномену у професійному становленні майбутнього фахівця. *Проблеми інженерно-педагогічної освіти. Збірник наукових праць*. Харків: УІПА, 2015. Вип. 48-49. С. 369-375.

2. Прус Н. О. Імідж особистості як психолого-педагогічний феномен. *Імідж сучасного педагога: всеукраїнській науково-практичний освітньо-популярний журнал*. Полтава, 2016. № 1 (160). С. 43-45.

3. Прус Н. О. Організаційно-педагогічні умови формування професійного іміджу майбутніх викладачів іноземної мови. *Наукові записки*. Кіровоград: РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2016. Вип. 147. С. 268-271. (Серія: «Педагогічні науки»).

4. Прус Н. О. Основні етапи формування іміджу майбутнього викладача іноземних мо. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах: зб. наук. пр.* Запоріжжя: КПУ, 2016. Вип. 46 (99). С. 126-133.

5. Прус Н. О. Позитивний імідж викладача іноземної мови – запорука професійного успіху. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології: наук. журн.* Суми: Сум. ДПУ ім. А. С. Макаренка, 2016. № 10. С. 155-162.

Статті в зарубіжних виданнях

6. Prus N. Assessment criteria of image of foreign language teacher. *European Applied Science*. Stuttgart: ORT Publishing, 2017 (June). № 3. pp. 36-37.

7. Prus N. Les particularités de l’image personnelle. *International Scientific and Practical Conference “WORLD Science”*. Dubai, 2017. № 7 (23). pp. 37-39.

Статті в інших виданнях

8. Прус Н. О. Динаміка розвитку образу педагога протягом століть. *Молодий вчений*. 2016. № 2 (29). С. 333-337.

Тези в збірниках матеріалів науково-практичних конференцій

9. Прус Н. О. Вплив іміджу на успішність професійної діяльності викладача іноземної мови. *Актуальные проблемы современной науки: сборник тезисов научных работ VII Международной научно-практической конференции, Санкт-Петербург–Астана–Харьков–Вена, 28 апреля 2016 г.* Международный научный центр, 2016. 1 т. С. 58-60.

10. Прус Н. О. Професійний імідж спеціаліста. *Педагогіка: традиції та інновації*: Матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції, м. Львів, 15-16 квітня 2016 р. Херсон: Видавничий дім «Гельветика», 2016. С. 51-52.

11. Прус Н. О. Імідж особистості – основа формування професійного іміджу. *Сучасні тенденції та фактори розвитку педагогічних та психологічних наук*: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Київ, 3-4 лютого 2017 р. Київ: ГО «Київська наукова організація педагогіки та психології», 2017. С. 106-107.

12. Прус Н. О. Формування професійного іміджу в позааудиторній роботі. *Педагогіка і психологія сьогодення: теорія та практика*: Збірник наукових робіт учасників міжнародної науково-практичної конференції, м. Одеса, 20-21 січня 2017 р. Одеса: ГО «Південна фундація педагогіки», 2017. С. 98-100.

13. Прус Н.О. Трансформації суспільних уявлень щодо образу ідеального вчителя від давньої Греції до сучасної епохию *Стан та перспективи розвитку педагогіки та психології в Україні та світі*: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Київ, 2-3 вересня 2016 р. Київ: ГО «Київська наукова організація педагогіки та психології», 2016. С. 43-46.

14. Прус Н. О. Постать викладача іноземної мови на сучасному етапі розвитку суспільства. *Практична педагогіка та психологія: методи і технології*: Матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції,

м. Запоріжжя, 1-2 липня 2016 р. Запоріжжя: Класичний приватний університет, 2016. С. 33-35.

15. Прус Н. О. Значення педагогічних умов при формуванні професійного іміджу майбутнього викладача. *Сучасний вимір психології та педагогіки: Збірник тез наукових робіт учасників міжнародної науково-практичної конференції, м. Львів, 26-27 травня 2017 р.* Львів: ГО «Львівська педагогічна спільнота», 2017. С. 136-137.